Ervin Laszlo
Stanislav Grof
Peter Russell

Revoluția conștiinței

Noua spiritualitate și transformarea planetară

cu o prefață de Ken Wilber

elena francisc

Corectură: Carmen VASILE
Tehnoredactare: Marieta ILIE

Coperta: Michael Gunther TEWE

Editori : Elena FRANCISC şi Horia ŢURCANU

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
LASZLO ERVIN
Revoluţia conştiinţei / Ervin Laszlo, Stanislav Grof, Peter Russell ; trad.: Cătălina Chiriac. - Bucureşti : Elena Francisc Publishing, 2009
ISBN 978-973-1812-32-8

I. Grof, Stanislav
II. Russell, Peter
III. Chiriac, Cătălina (trad.)
IV. Francisc, Elena (editor)
V. Ţurcanu, Horia (editor)

008

THE CONSCIOUSNESS REVOLUTION
A Transatlantic Dialogue
Two days with Ervin Laszlo, Stanislav Grof, Peter Russel

REVOLUȚIA CONŞTIINȚEI

UN DIALOG TRANSLATLANTIC

Două zile cu

Ervin Laszlo, Stanislav Grof şi Peter Russell

Traducere de Cătălina CHIRIAC

elena francisc

STANISLAV GROF conduce Programul de Pregătire Transpersonală Gorf şi predă la Institutul de Studii Integrate din California. A fost conducătorul Centrului de Cercetare Psihiatrică de la Centrul de Cercetare Psihiatrică Maryland, profesor asistent de psihiatrie la Universitatea Hopkins din Baltimore,doctor în medicină şi profesor rezident la Institutul Esalen din Big Sur, California.

Este editorul cărţilor *Înţelepciunea antică şi ştiinţa modernă* şi *Supravieţuirea umană şi evoluţia conştiinţei* şi autor al cărţilor *Tărâmuri ale conştiinţei umane*, *Psihoterapia LSD*, *Dincolo de creier*, *Aventura autocunoaşterii* şi *Jocul cosmic*.

ERVIN LASZLO este considerat cel mai reprezentativ exponent al filosofiei sistemelor şi al teoriei evoluţiei generale şi este cunoscut pentru activitatea în domeniul futurologiei şi al managementului. Fost profesor de filosofie, ştiinţa sistemelor şi studii futurologice la universităţile din Statele Unite, Europa şi Orientul Îndepărtat, Laszlo este autorul şi co-autorul a 36 de cărţi traduse în 16 limbi, inclusiv cartea apărută recent *Iazul care şopteşte*, şi editorul a alte 30 de volume.

În prezent, Ervin Laszlo este fondator şi preşedinte al Clubului de la Budapesta, fondator şi director al Grupului de Cercetare a Evoluţiei Generale, director ştiinţific al Univesităţii pentru Pacea Internaţională de la Berlin, administrator al Universităţii Interdisciplinare de la Paris, membru afiliat al Academiei Internaţionale de Arte şi Ştiinţe, membru al Academiei Internaţionale de Filosofie şi Ştiinţă, senator al Academiei Internaţionale Medici, editor al revistei trimestriale *Futurologie Internaţională: Jurnalul Evoluţiei Generale*, şi autorul seriei de *Studii despre Evoluţia Generală* şi a altor serii de cărţi în Germania şi China.

PETER RUSSELL a obţinut o diplomă de onoare de gradul I în Fizică teoretică şi Psihologie experimentală şi o diplomă de master în Ştiinţa computerelor la Universitatea Cambridge, Anglia. A călătorit apoi în India pentru a studia filosofia orientală, iar la întoarcere a început cercetările în psihologia meditației. Până atunci, principala sa preocupare a fost explorarea şi dezvoltarea conştiinţei umane, integrând înţelegerea occidentală şi cea orientală despre aceasta.

Printre primii care au introdus noţiunea de autodezvoltare în lumea afacerilor, programele oferite de Peter Russell corporaţiilor au fost aplaudate de companii ca Apple, American Express, British Petroleum şi IBM. Este autorul multor cărţi, printre care *Tehnica TM*, *Cartea Creierului*, *Managerul Creativ*, *Gaura Albă în Timp*, *Trezirea Creierului Global*, *Trezirea la Timp*, şi editorul *Upanişadelor*.

Cuvânt înainte

Revoluţia conştiinţei este o discuţie extraordinară între trei dintre cele mai frumoase minţi ale timpului nostru, spirituală în ceea ce priveşte schimbul de idei, tolerantă în modul de abordare, strălucitoare în intenţia de a ne trezi conştiinţa.

Stanislav Grof este unul dintre psihologii de frunte ai timpului nostru şi al tuturor timpurilor, care cu siguranţă va fi recunoscut astfel de către istorie. Numeroasele sale cărţi sunt deja legendare, de la *Tărâmurile subconştientului uman* la *Dincolo de creier* şi la *Jocul cosmic.* Toţi prietenii şi colegii îşi arată profundul respect pentru meritele sale şi îl înconjoară cu o afecţiune autentică. Este un adevărat pionier în domeniul explorării moderne a tărâmurilor vaste şi aparent nelimitate ale conştiinţei, iar descrierile pe care le face acestui peisaj extraordinar îl iluminează cu o acurateţe şi o pasiune de neegalat.

Peter Russell este un teoretician strălucit care aduce o creativitate uimitoare fiecărui subiect pe care îl abordează. În cărţi precum *Pământul care se trezeşte*, *Creierul global* şi *Gaura albă în timp*, Peter se axează iar şi iar pe ceea ce pare a fi problema crucială pentru mileniul următor: în ce mod vor afecta schimbările conştiinţei schimbările din

lume în general? Dacă vrem să intrăm într-un viitor mai potrivit, ce schimbări putem face acum pentru a determina schimbarea pozitivă? E oare prea târziu? Ce facem atunci? Peter abordează aceste probleme nu numai intelectual, ci şi cu o sensibilitate care se relevă în fiecare pagină pe care o scrie.

Ervin Laszlo poate fi numit un geniu al sistemelor de gândire. În cărţi mult prea numeroase pentru a putea fi enumerate - includ printre preferatele mele *Vederea sistemică asupra lumii*, *Evoluţia: marea sinteză*, *Alegerea*, *Iazul care şopteşte* şi *Mileniul trei* - Ervin Laszlo, probabil mai mult ca oricine, a afirmat un fapt foarte adevărat, dar deconcertant: trăim într-un univers în care suntem legaţi fără speranţă unul de celălalt, conectaţi în mod miraculos la toate elementele realităţii. Opera sa, care se întinde pe patru decenii, a fost o chemare clară şi consecventă la recunoaşterea sistemului de interconexiuni care există în natură şi în societate, sistem care conţine lumea noastră, viaţa noastră, speranţele şi visele noastre. Ridicându-se la o perspectivă globală, a ajutat nenumăraţi indivizi să scape de limitele şi dezamăgirea care bântuie lumea modernă de cel puţin trei secole încoace. La sugestia lui Uwe Morawetz de la Universitatea de Pace Internaţională de la Berlin, el este cel care a strâns toate aceste discuţii într-o carte.

Cei trei s-au întâlnit timp de mai multe zile, spune Ervin, pentru a „reflecta asupra şanselor de pace din lume şi am sfârşit prin a vorbi despre criză, transformare, scopuri şi valori, perspective asupra lumii, înţelegerea propriei vieţi şi a altora, artă, ştiinţă, religie şi spiritualitate. Mai presus de toate, am vorbit despre conştiinţă. Am descoperit că, e

fapt, starea conştiinţei noastre era problema principală care se afla la baza tuturor celorlalte".

Aşa a început conversaţia. În paginile care urmează puteţi urmări discuţia captivantă pe măsură ce se abordează cele mai importante subiecte: atât importanţa transformării conştiinţei, cât şi importanţa altor factori, de la educaţia copiilor la politicile economice şi instituţionale. Iar la sfârşit, care e concluzia? Poate că Peter Russell o spune mai bine ca mine:

„Toţi punem cap la cap elementele necesare pentru a ne împlini vieţile, pentru a fi mai fericiţi şi mai sănătoşi. E ca un joc în care fiecare piesă contează. Iar uneori, o piesă neînsemnată poate determina unirea multor altora, ducând la trezirea spirituală.

Greşim dacă ne gândim că noi trebuie să-i schimbăm pe ceilalţi. Acest lucru ne face să credem că suntem speciali şi ne pune într-o poziţie de conducere, de control. Toţi suntem în aceeaşi situaţie. Cea mai importantă întrebare pe care trebuie să ne-o punem este: cum pot face ca acţiunile mele să faciliteze schimbarea mai eficient?"

Stanislav Grof, Peter Russell şi Ervin Laszlo au pus în această carte şi în multe altele elemente care au valoarea câtorva vieţi trăite pentru a duce schimbarea un pic mai departe.

Ken Wilber

Prefață

În vara lui 1996 Stan Grof, Pete Russsell şi cu mine am petrecut două zile intense împreună, mai întâi pe terasa casei lui Stan din pădurea din Mill Valley, California, şi apoi pe vasul lui Pete din portul Sausalito. Am avut un casetofon şi un set de întrebări pe care voiam să le clarificăm, atât pentru noi înşine, cât şi pentru ceilalţi. Fusesem rugaţi de Uwe Morawetz de la Universitatea de Pace de la Berlin să reflectăm asupra şanselor de pace în lume, dar am ajuns să vorbim şi despre criză, transformare, scopuri şi valori, perspective asupra lumii, înţelegerea problemelor noastre şi ale celorlalţi, artă, ştiinţă, religie, spiritualitate, şi, mai presus de toate, despre conştiinţă. Am descoperit curând că starea conştiinţei noastre era problema cheie care se afla la baza tuturor acestor elemente. Putem oare să ne schimbăm şi să ne dezvoltăm conştiinţa în aşa fel încât să reuşim să trecem peste criza lumii „exterioare" şi peste criza care a pus stăpânire pe mintea noastră? Odată problema pusă în acest fel, a trebuit să trecem la modul în care se legau cele două lumi: cea exterioară şi cea interioară. Acest lucru a ridicat problema naturii minţii, a lumii şi a lucrurilor pe care putem să le aflăm despre ele. În cele din urmă am revenit la lumea care ne înconjoară şi ne-am întrebat cum am putea

să folosim în mod cât mai practic şi mai eficient ceea ce am început să numim noua hartă a realităţii.

Rolul meu în acest dialog a fost unul dublu: am fost participant, dar şi moderator, şi în această calitate a trebuit să am grijă ca discuţia să rămână în limitele problemelor pertinenţei şi păcii în lume. La început am intenţionat să pun întrebări care să îndrepte discuţia spre subiectele indicate, dar mai apoi mi-am dat seama că nu era necesar. După ce am lansat discuţia, dialogul a continuat de la sine, ca o flacără aprinsă spontan.

Principala mea grijă a fost mai puţin să nu divagăm de la subiect şi mai mult să nu fim prea mult de acord unul cu celălalt, pentru că se presupune că un dialog este un schimb de păreri diferite. Şi, din fericire, au venit şi diferenţele de opinie, deşi acestea nu s-au manifestat pe plan orizontal, legate de concepte şi păreri divergente, ci pe plan vertical, privind subiectele din unghiuri diferite şi, în acest fel, permiţându-ne să mergem în profunzimea analizei.

În calitate de editor, sarcina mea era să mă asigur că transcriptul conversaţiei noastre era lizibil şi pe înţelesul cititorilor şi această sarcină s-a dovedit a nu fi deloc dificilă. Fiecare dintre noi şi-a verificat partea pe baza transcriptului şi a pus textul aprobat pe un disc. Acest lucru ne-a asigurat că textul tipărit corespunde întocmai dialogului înregistrat. După asamblarea materialului, am urmărit continuitatea şi consecvenţa stilului şi exprimării şi am marcat subiectele discutate.

Sperăm că discuţia noastră din cele două zile memorabile din California va arăta cititorilor ceva din emoţia şi pasiunea pe care am simţit-o şi că, după o perioadă de gân-

dire, aceştia vor duce mai departe reflecţiile şi dialogurile şi vor ajunge la propria viziune.

Nu-mi rămâne decât să-i mulţumesc lui Uwe Morawetz şi colegilor săi de la Universitatea de Pace din Berlin pentru că ne-au înlesnit întâlnirea şi să ne arătăm recunoştinţa faţă de Christina Grof pentru ospitalitate. Cadrul aceste întâlniri a fost aproape perfect şi, dacă ideile care au apărut în cursul dialogului au valoare, acest lucru se datorează fără îndoială şi condiţiilor minunate în care s-a produs această discuţie.

Ervin Laszlo

PRIMA ZI - DIMINEAȚA

Lumea în transformare

Bilanțul: șansele unei transformări

LASZLO: Ne întrebăm pe drept cuvânt dacă mai putem continua azi așa cum am făcut-o până acum fără să producem disfuncții, crize sau să punem în pericol pacea mondială. Îngrijorarea e din ce în ce mai mare și poate fi exprimată prin cuvântul „sustenabilitate", din ce în ce mai folosit azi.

Toți vorbim de „sustenabilitate" fără să și înțelegem ce înseamnă termenul de fapt. Ideea că viața pe care o ducem nu mai poate continua la fel e nouă și neașteptată pentru omenire. Cu alte cuvinte, trebuie să ne schimbăm. Și mi-e teamă că întrebarea nu e *dacă* ne vom schimba, ci mai degrabă *cât de repede* și *de profund* o vom face. Prin urmare, în loc să discutăm despre lucrurile obișnuite, cum ar fi numărul de copaci pe care ar trebui să-i tăiem sau să nu-i tăiem și alte probleme strategice, ar trebui să trecem direct la problema fundamentală. Cred că primele lucruri la care ar trebui să facem referire ar fi *unde* ne aflăm, *cine* suntem și *ce perspectivă avem asupra lumii și asupra propriei persoane.*

Se pare că ne apropiem de cea mai mare schimbare din istorie. Dacă în toate cazurile de până acum schimbarea a fost urmată de o analiză, azi o asemenea abordare ar fi prea riscantă. Ar trebui să prevedem ce ne aşteaptă şi să acţionăm apoi în mod conştient pentru a avea şanse mai mari de remediere a situaţiei. Dar, ca să putem face faţă acestei provocări fără precedent, trebuie să analizăm factorii care stau la baza acestei schimbări epocale.

Daţi-mi voie să încep cu următoarea afirmaţie: dacă vrem să nu dispărem, să continuăm să existăm şi să ne dezvoltăm, trebuie să reanalizăm noţiunile de univers, fiinţă umană, progres şi dezvoltare.

RUSSELL: Vorbeşti de dispariţie, dar care poate fi pericolul cel mai mare în acest caz? Nu cred că noi o să distrugem viaţa pe planetă. Viaţa e puternică. Multe specii au dispărut în trecut, dar viaţa n-a putut fi înfrântă. E adevărat că specia umană n-ar fi evoluat dacă n-ar fi fost catastrofa care dus la dispariţia dinozaurilor şi altor 85 de specii acum 65 de milioane de ani. E posibil ca specia umană să producă dispariţia altor specii, şi acesta ar fi un eveniment fără precedent, pentru că ar fi prima oară când o specie ar determina o astfel de schimbare, dar şi în acest caz viaţa ar renaşte. Iar dacă s-ar produce o asemenea dispariţie majoră, cu siguranţă am fi afectaţi şi noi, dar asta nu înseamnă că noi vom distruge viaţa pe planetă.

În cel mai rău caz, am distruge pătura de ozon, ceea ce ar face imposibilă viaţa pe uscat. Radiaţiile ultraviolete sunt la fel de nocive pentru insecte, plante şi microorganisme ca şi pentru fiinţa umană. Dar viaţa ar continua în apă, pentru

că viața a existat aici cu miliarde de ani înaintea apariției păturii de ozon. Iar după ce s-ar reface pătura de ozon, viața pe uscat ar renaşte.

Nu cred că acesta e scenariul cel mai plauzibil. Cred mai degrabă că există o serie de catastrofe economice şi de mediu care vor duce la căderea civilizației vestice. Dar asta nu ar însemna sfârşitul umanității. Ar exista grupuri de indigeni care ar supraviețui şi care ar da în cele din urmă naştere viitoarelor civilizații - să sperăm că mai înțelepte decât noi. Nici chiar sfârşitul civilizației vestice n-ar însemna sfârşitul. Am fost martori la căderea sistemului sovietic, dar asta n-a însemnat sfârşitul omenirii. A fost doar o schimbare majoră şi o perioadă foarte grea prin care au trebuit să treacă. Dar marea majoritate a oamenilor sunt încă în viață.

Imaginea poate părea pesimistă, dar eu sunt optimist în ceea ce priveşte rasa umană şi reacția ei în momente limită. S-ar putea să urmeze o perioadă dificilă din punct de vedere material, dar cred că suntem în pragul unor schimbări majore în ceea ce priveşte conştiința.

Din nefericire, există posibilitatea dispariției speciilor. Când civilizația occidentală suferă o criză, aceasta poate antrena schimbări în tot restul lumii, pentru că avem atât de multe arme şi un asemenea potențial distructiv, încât poate că nu vom distruge toate formele de viață de pe pământ, dar cu siguranță am putea distruge formele *avansate*. Iar revenirea la normal ar putea dura mii, sau, în cel mai rău caz, milioane de ani, dar fără îndoială că viața ar continua pe pământ pentru încă multe miliarde de ani, dacă nu se va produce o catastrofă cosmică.

Să luăm un caz concret. În Statele Unite există la ora actuală o rezervă de hrană care poate asigura supraviețuirea timp de 40 zile. Şi e ultima din lume. În cazul unei crize în țările sărace, acestea nu vor putea face importuri din lipsă de bani. Şi oricum, această rezervă nu ar fi deajuns în cazul în care criza din Africa sau Asia s-ar prelungi.

Ce s-ar întâmpla atunci? Ce s-ar întâmpla dacă posibilitatea planetei de a susține 6 miliarde de oameni ar scădea la 5 sau la 4 miliarde? Ce s-ar întâmpla dacă o parte din ei ar fi obligați să trăiască sub nivelul de subzistență? Ar putea izbucni conflicte şi epidemii sau ar putea să înceapă migrații majore. Întregul sistem ar fi afectat. N-aş vrea să insist pe imaginea prăbuşirii, dar aş vrea să atrag atenția asupra amenințării unei crize majore. Asta înseamnă că trebuie să schimbăm modul în care noi, occidentalii, privim lucrurile.

Tocmai am venit din Asia, unde am constatat încă o dată cât de puține sunt şansele ca oamenii de acolo să poată schimba ceva. Majoritatea sunt la limita subzistenței iar acest lucru pune în pericol viața însăşi.

Problemele vin din toate părțile, mecanismele de adaptare trebuie să le facă față, şi totul conduce spre o singură idee: schimbarea conştiinței dominante. Acesta e miezul problemei. Trebuie să începem să gândim diferit, să simțim diferit, să comunicăm diferit cu natura şi între noi. Altfel, ne aşteaptă pericole inimaginabile. Suntem toți în aceeaşi situație. Credeți că ne putem schimba? Există oare şansa unei schimbări majore a conştiinței?

GROF: În ultimii 40 ani am fost implicat în cercetări privind stările neobişnuite produse de droguri sau de forme puternice

de psihoterapie asupra conştiinţei. În tot acest timp, am văzut multe cazuri de schimbări profunde ale individului. Aceste schimbări constau în reducerea semnificativă a agresiunii şi în creşterea înţelegerii şi toleranţei. Cu cât era mai mare capacitatea de a se bucura de viaţă, cu atât era mai evidentă scăderea dorinţei de a-şi atinge scopurile - care pare că acţionează ca un fel de magie asupra occidentalilor din lumea industrializată - a credinţei că trebuie să ai din ce în ce mai mult şi că fericirea stă în creşterea nelimitată şi în dublarea sau triplarea produsului intern brut. Un alt element semnificativ al acestei transformări era apariţia unei spiritualităţi de natură universală bazată pe ideea că toată creaţia e un tot format prin legătura profundă cu alţi oameni, cu alte specii, cu natura şi cu întregul univers.

Prin urmare, nu am nicio îndoială că este posibilă o transformare profundă a conştiinţei individuale şi că aceasta va mări şansele noastre de supravieţuire, dacă se va petrece pe scară largă. Cu siguranţă că rămâne întrebarea dacă o astfel de schimbare se va petrece într-un segment de populaţie îndeajuns de mare şi într-o perioadă de timp îndeajuns de scurtă pentru a produce o schimbare. Întrebarea practică e dacă există mijloace care să faciliteze o asemenea schimbare şi care ar fi problemele asociate cu o asemenea strategie. Dar personalitatea umană deţine toate mecanismele care ar putea media o asemenea transformare.

LASZLO: Suntem martorii unor schimbări în gândirea umană care anunţă viitoarea revoluţie a conştiinţei. Cum vedeţi această schimbare? E oare legată de faptul că suntem ameninţaţi sau doar s-a întâmplat să apară în mod independent, în acelaşi timp cu ameninţarea?

RUSSELL: Eu cred că există o legătură între ele, dar nu cred că ameninţarea produce transformarea, atâta vreme cât ele au un filon comun - conştiinţa materială a culturii noastre. Aceasta este cauza principală a crizei globale, nu etica afacerilor, a politicii sau a stilului nostru de viaţă. Toate acestea sunt simptome ale unei probleme mult mai profunde. Întreaga noastră civilizaţie e imposibil de susţinut. Iar cauza principală e că sistemul nostru de valori, modul însuşi în care conştiinţa noastră abordează realitatea, e imposibil de susţinut.

Am fost învăţaţi că fericirea noastră depinde de numărul de lucruri pe care le posedăm, de controlul pe care-l avem asupra naturii, de multitudinea de acţiuni în care ne implicăm. Aceste lucruri ne fac să consumăm mai mult, să exploatăm mai mult, să nu ne pese de anumite părţi ale planetei sau chiar de anumiţi semeni. Acest mod în care am ales să abordăm realitatea este imposibil de susţinut.

Doar 10% din populaţie este considerată înstărită, aceasta însemnând că, după satisfacerea nevoilor primare de hrană, îmbrăcăminte şi adăpost, doar acest procent din populaţie mai are resurse pentru obiecte considerate de lux. Dar, în acelaşi timp, tot acest procent consumă mai mult de trei sferturi din resursele planetei. E deja clar că acest lucru e imposibil de susţinut - un asemenea mod de viaţă nu poate fi susţinut în viitor pentru întreaga populaţie a planetei şi cu atât mai puţin pentru o populaţie care se află în creştere.

Vestea bună e că această cultură şi conştiinţă materială a început să ridice serioase semne de întrebare. La noi, în Vest, unde există cel mai scump stil de viaţă, din ce în ce mai mulţi oameni recunosc faptul că acest stil a început să nu mai funcţioneze şi că destinaţia spre care ne îndreptăm

nu e cea dorită. Oricât de mult le-ar fi satisfăcute nevoile fizice, oricât de multe lucruri ar acumula, oricâte excursii ar face, oricât de în pas cu moda ar fi şi oricât de luxoase le-ar fi casele, oamenii sunt la fel de deprimaţi, la fel de nesiguri, la fel de nefericiţi în dragoste.

GROF: Într-un anumit sens, suprasaturarea nevoilor materiale de bază a creat o criză a sensurilor şi o nevoie de dezvoltare spirituală. Am trăit multă vreme cu iluzia şi cu speranţa că o creştere a numărului de bunuri materiale acumulate poate determina o schimbare fundamentală a calităţii vieţii, a bunăstării, satisfacţiei, fericirii. Bogăţia ţărilor occidentale industrializate a crescut imens, mai ales în anumite segmente ale societăţii. Multe familii duc o viaţă de lux, au case mari, două frigidere burduşite cu mâncare, trei sau patru maşini, au posibilitatea de a merge în vacanţă oriunde în lume. Cu toate acestea, nimic nu-i mulţumeşte; problemele emoţionale cresc odată cu abuzul de droguri, alcoolismul, criminalitatea, terorismul şi violenţa domestică. S-au pierdut sensurile, valorile, perspectiva, s-a produs o îndepărtare de natură, existând o tendinţă accentuată către autodistrugere. Mulţi se află într-un moment de trezire la realitate, într-un moment în care realizează eşecul filosofiei de viaţă pe care au urmat-o. Toţi aceştia încep să caute o alternativă pe care o găsesc în căutarea spirituală.

LASZLO: E ca şi cum ar exista ceva în psihicul colectiv al umanităţii care ne dă un avertisment şi ne îndeamnă către schimbare.

RUSSELL: E ceva asemănător cu experienţa pe care a trăit-o Buddha înainte de a deveni Buddha. Se născuse într-o familie foarte bogată. Ca prinţ, avea tot ce-şi dorea - mân-

căruri fine, lux, bijuterii, dansatoare. Dar şi-a dat seama că toate aceste lucruri nu-l fac mai fericit. A văzut suferinţa în familie, la curteni şi la toţi cei din oraş. Prin urmare, a hotărât ca misiunea lui să fie aceea de a găsi o cale de a pune capăt acestei suferinţe.

Azi, trecem prin acelaşi proces. În ceea ce priveşte mijloacele pe care le avem la îndemână, suntem chiar mai bogaţi decât era Buddha. Şi, la fel ca el, am început să realizăm că bogăţia nu înseamnă lipsa suferinţei, ci uneori e chiar cauza acesteia. Am început să ne punem întrebarea profundă ce înseamnă viaţa. Cine suntem? Care e rostul nostru? Ce dorim cu adevărat? Sunt deja milioane de oameni care vor să vadă dincolo de cultura materială înţelesul mai adânc, pacea interioară şi o cale de a-şi satisface foamea spirituală.

LASZLO: Speranţe de schimbare există. Atâta vreme cât oamenii vor crede că fericirea lor depinde de standardul material şi de noţiunea de progres care în viziunea lor înseamnă a poseda din ce în ce mai mult, nu există nicio şansă. Dar dacă vor reuşi să-şi schimbe cu adevărat modul de a gândi, atunci există posibilitatea apariţiei unei noi culturi.

GROF: Am lucrat cu oameni al căror scop în viaţă era bazat pe un efort imens şi susţinut. Rezultatul final era însă o stare profundă de depresie, pentru că aşteptările erau disproporţionate. Joseph Campbell a numit această stare „realizarea faptului că scara pe care ai urcat-o nu era sprijinită de zidul potrivit".

Această obsesie de a urmări un scop liniar este foarte caracteristică indivizilor care aparţin culturii vestice - ur-

mărirea unei Fete Morgana a fericirii care nu va putea fi găsită niciodată în prezent. Nu suntem niciodată mulțumiți cu starea prezentă a lucrurilor, mereu simțim că trebuie schimbat ceva. Vrem să arătăm diferit, să avem mai mulți bani, putere, vrem să ne schimbăm poziția socială, vrem mai multă notorietate, vrem un alt partener. Nu trăim în prezent. Ne trăim viața în provizorat, pregătindu-ne mereu de schimbare pentru un viitor mai bun. Acest model e lipsit de consistență și ne conduce viața în ciuda realizărilor prezente. Vedem peste tot în jurul nostru oameni care par să fi atins ceea ce noi numim fericire - Aristotel Onassis, Howard Hugues și mulți alții - dar, deși ne dăm seama că modelul nu a funcționat, nu vrem să învățăm niciodată din exemplul lor. Continuăm să credem că nouă nu ni se va întâmpla.

Am văzut, de asemenea, în repetate rânduri, oameni care au reușit să descopere rădăcinile psihologice ale acestui model, ceea ce i-a ajutat să-i reducă efectul nociv. Descoperirea fundamentală a fost că această atitudine față de viață este legată de faptul că purtăm cu noi trauma nașterii noastre biologice. Se pare că nu am reușit să uităm niciodată momentul trecerii prin canalul strâmt care ne-a dus către lumea exterioară. Amintirea acestuia e prezentă în subconștient și pare să funcționeze ca un șablon prin care vedem lumea și propriul nostru scop în viață. Asemenea fetusului care se luptă să străbată drumul către lumină, nu putem să ne bucurăm de momentul prezent și căutăm mereu soluția într-un viitor perpetuu.

Existențialiștii numesc această strategie autoproiecție - imaginarea unei situații viitoare favorabile și urmărirea

mirajului. Fie că scopul e atins, fie că nu, această strategie e perdantă, deoarece nu ne aduce niciodată ce ne-am dorit. Ne aduce doar un mod de viaţă artificial, lipsit de satisfacţii, o existenţă de tip „cursă de şoareci" sau „roată de moară". Singura soluţie e întoarcerea către interior şi modificarea modelului prin renaşterea spirituală. Satisfacţia existenţială vine din înţelegerea dimensiunii spirituale a acesteia şi din propria noastră divinitate, nu din căutarea scopurilor materiale de orice fel. În momentul în care oamenii vor şti să identifice corect rădăcinile psihospirituale ale acestui model de lăcomie insaţiabilă, îşi vor da seama că răspunsul e în ei, în transformarea lor interioară.

LASZLO: Şi sunt din ce în ce mai mulţi cei care-şi sau seama?

GROF: Se pare că da. Cred că din ce în ce mai mulţi au ajuns la concluzia că autoproiecţia e o strategie păguboasă care nu mai funcţionează, deoarece au simţit pe propria piele ce înseamnă să nu obţii satisfacţie din succesul material sau să constaţi că acest gen de căutare îţi aduce doar probleme imposibil de rezolvat. În ambele cazuri, au trebuit să se analizeze şi să înceapă să se schimbe. Un alt factor determinant în acest proces pare să fie şi eşecul modelului de creştere nelimitată la nivel global.

Din nefericire, mulţi dintre cei care trec printr-o schimbare radicală de acest gen sunt diagnosticaţi de psihiatri ca psihotici şi puşi sub medicaţie. Şi eu şi soţia credem că există un grup mare de indivizi trataţi de psihoze, care de fapt se află într-o transformare psihospirituală sau într-o „urgenţă spirituală", cum îi spunem noi.

RUSSELL: Într-un fel, toată cultura noastră trece printr-o stare de urgență spirituală care își are rădăcinile în schimbările din anii șaizeci. Atunci, pentru prima oară, o mare parte a societății a început să pună sub semnul întrebării o întreagă perspectivă asupra vieții și a descoperit un mod de a acționa și de a relaționa cu lumea care nu era bazat pe vechea paradigmă materialistă.

Privind în retrospectivă, multe din lucrurile de atunci ne pot părea naive, dar direcția principală nu s-a schimbat, iar rezultatele se văd și azi în schimbările profunde din societatea noastră. Atunci, meditația era un lucru cel puțin ciudat. Acum, mulți oameni practică diverse forme de meditație, chiar și în marile corporații. Meditația a devenit o activitate respectabilă, la fel ca yoga. În anii șaizeci, acestea erau activități de avangardă,iar acum sunt practicate de milioane de oameni.

Sau să luăm terapia, de exemplu. În trecut, a face terapie însemna că ai probleme psihice majore. Azi, în California, ai o problemă dacă *nu* faci terapie. Chiar și cei care sunt sănătoși din punct de vedere psihic simt că nu trăiesc la adevăratul lor potențial și realizează că au nevoie de ajutor ca să descopere modelele atitudinale care le influențează evoluția.

Acum treizeci de ani, interesul pentru dezvoltarea personală era redus. Azi, toți doresc asta. Când eram student la Cambridge, în anii șaizeci, în cea mai mare librărie din oraș, și una dintre cele mai mari din Marea Britanie, cărțile despre învățăturile ezoterice și spirituale ocupau doar un raft. Azi, orice oraș din lume are cel puțin o librărie, dacă nu mai multe, care sunt dedicate conștiinței și ideilor metafizice.

Creşterea interesului este reflectat în listele care cuprind cele mai citite cărţi. De câţiva ani, 50% din cele mai vândute cărţi, sau chiar mai mult, sunt cărţi despre dezvoltarea individuală, spiritualitate sau conştiinţă. Acesta e genul de cărţi pe care oamenii îl citesc şi de care sunt interesaţi. Şi direcţia a fost urmată de filme, emisiuni de televiziune, reviste, chiar şi de Internet. E un domeniu în plină ascensiune.

LASZLO: Acum se pune întrebarea care m-a fascinat întotdeauna şi care continuă să mă fascineze din ce în ce mai mult: există oare posibilitatea ca noi, indivizii, să nu fim prizonierii propriului nostru trup, ci să fim legaţi unul de altul şi, implicit, de viaţa de pe planetă? Deci, în cazul existenţei unui potenţial pericol, ca acum, e oare posibil să existe ceva, care, deşi imposibil de perceput în mod conştient, ne pătrunde în minte şi ne avertizează, cerându-ne să ne schimbăm? Poate că nu exagerăm prea mult când vorbim despre o conştiinţă a umanităţii, ceva ca o noosferă, un subconştient colectiv care operează în interiorul şi în jurul nostru, care începe să devină vizibil acum în conştiinţa individuală. S-ar putea să existe anumite forţe care acţionează în lume dincolo de cele economice, politice şi sociale. Acest lucru e important pentru supravieţuirea noastră - situaţia prezentă ar putea fi aproape fără ieşire dacă am lua în considerare doar factorii obişnuiţi; ei nu ne vor ajuta niciodată să ne schimbăm.

E ştiut că există întârzieri considerabile în dinamica acestei lumi. Ar fi trebuit să ne schimbăm ieri, ca să zicem aşa, pentru a face faţă crizei mâine. Dar situaţia nu e fără speranţă atâta vreme cât există ceva în subconştientul nostru colectiv care poate să afecteze conştiinţa individuală.

GROF: Sunt perfect de acord. Evenimentele din lume nu sunt întotdeauna liniare. Ervin şi cu mine suntem din Europa de Est şi urmărim cu deosebit interes schimbările politice din acea regiune. Cred că eşti de acord cu mine că, dacă ne-ar fi spus cineva înainte că o să cadă zidul Berlinului, am fi râs şi am fi zis că e imposibil. La fel de puțin probabil ar fi fost ca, după 40 ani de totalitarism şi despotism politic din partea Uniunii Sovietice asupra statelor satelit ca Ungaria, Cehoslovacia, Polonia şi celelalte, Gorbaciov să-şi piardă brusc interesul şi să le redea libertatea. Cu siguranță n-ar fi fost uşor de prezis că, practic peste noapte, Uniunea Sovietică se va dezintegra şi va înceta să mai existe ca supraputere. Aceste evenimente nu se puteau anticipa şi prevedea doar prin extrapolarea trecutului. Trebuie să fie existat şi altceva.

LASZLO: Ar fi trebuit să ştim că aceste procese nu se dezvoltă liniar, ci în salturi, cunoscând modul în care funcţionează şi se transformă sistemele. Detaliile schimbărilor majore sunt neprevăzute. Tot ce putem anticipa e faptul că schimbarea va aduce o înnoire radicală. E însă acest tip de schimbare relevant şi pentru procesele care au loc în mintea noastră? Va veni oare în următorii ani o schimbare a conştiinţei, o schimbare profundă, deşi acum sunt doar semne vagi? Oare suntem în pragul unei revoluţii majore a conştiinţei?

RUSSELL: Cu siguranţă că da. Dacă interesul pentru dezvoltarea personală va continua să crească în acelaşi mod şi dacă el se va transforma într-o reală schimbare a conştiinţei, atunci efectul va fi accelerarea exponenţială a procesului de trezire interioară. Cu cât există mai mulţi

oameni care se trezesc, cu cât învăţăm mai mult despre efectele benefice ale trezirii, cu atât va fi mai puternică influenţa asupra aceluiaşi proces la nivel social, determinând saltul colectiv în transformarea conştiinţei.

Moartea şi renaşterea: dispariţie şi reînnoire

RUSSELL: Există o serie de alte scenarii care se derulează în acelaşi timp cu revoluţia conştiinţei. După cum am afirmat mai înainte, trăim în timpuri schimbătoare. Ritmul schimbării e atât de accelerat iar lumea atât de complexă, încât e imposibil de prezis unde va fi omenirea peste zece, sau poate chiar peste cinci ani. Singurul lucru sigur e că vom vedea multe schimbări neaşteptate. Unele pot fi dezastre, altele pot fi răsturnări politice, iar altele pot fi schimbări ale conştiinţei. Dar nu cred că putem prezice exact *ce* sau *cum* se va întâmpla. Trebuie să fim pregătiţi pentru evenimente total neaşteptate, de orice fel.

LASZLO: Sau e posibil să nu se întâmple nimic, ceea ce ar fi chiar mai rău.

RUSSELL: E imposibil să fie nimic.

LASZLO: Vreau să spun că s-ar putea să nu mai fim aici pentru acele evenimente.

RUSSELL: Asta e posibil. Şi e unul din lucrurile de care ne temem. E o teamă pe care trebuie s-o analizăm mai atent, pentru că este strâns legată de teama de moarte.

Propria moarte e singurul lucru sigur pe care îl știm. A fi conștient de ea e prețul pe care trebuie să-l plătim pentru faptul că suntem conștienți de propria noastră ființă și pentru că putem privi în viitor. Moartea e singurul lucru inevitabil. Cu toate acestea, mulți dintre noi ne trăim viața ca și cum acest lucru nu se va întâmpla niciodată. Evităm să ne gândim la asta. Ne trăim viața negând singurul lucru ce nu poate fi negat.

Același lucru se întâmplă și la nivel colectiv. Ne e teamă de sfârșitul lumii, al civilizației. Poate că și asta e inevitabil. La urma urmelor, nicio civilizație din trecut n-a fost nemuritoare. De ce să credem că a noastră va fi? Atât terapeuții cât și mentorii spirituali ne spun că acceptarea propriei noastre mortalități este unul dintre lucrurile cele mai sănătoase, care duc la sentimentul de eliberare. Poate că ar trebui să transferăm acest lucru la nivel colectiv - să acceptăm sfârșitul lumii așa cum o cunoaștem.

De obicei, ne comportăm exact pe dos. Negăm totul și încercăm să ne împotrivim. Nu ne dorim să se întâmple, probabil pentru că nu vrem să ne desprindem de modul de viață atât de confortabil de care ne simțim legați. Va trebui, totuși, să acceptăm finalul. Iar această acceptare s-ar putea să determine apariția unor noi posibilități, a unei abordări mai spirituale și mai bogate în ceea ce privește însăși viața.

LASZLO: Totuși, cred că omenirea ca specie are capacitatea de a se schimba și a se reînnoi.

RUSSELL: În principiu, da. Dar cred că ar trebui să devenim conștienți că e prea târziu, că nu mai e timp.

LASZLO: Şi eu simt asta din ce în ce mai acut. Într-adevăr, s-ar părea că nu mai e timp.

RUSSELL: Ar trebui să luăm în calcul această posibilitate. Cel mai mare pericol ar fi să o negăm.

GROF: Dacă mă bazez pe rezultatele şi observaţiile mele, moartea trebuie văzută într-un context mai larg, dintr-o perspectivă spirituală. În stările neobişnuite de conştiinţă, întâlnirea cu moartea este elementul cheie în transformarea spirituală. Când întâlnirea e simbolică, în cursul procesului de explorare a sinelui, ea duce la o deschidere spirituală, la o experienţă mistică. Întâlnirea cu moartea biologică poate fi folosită în acelaşi scop. De exemplu, în tradiţia tantrică din Tibet şi din India, trebuie să petreci un anumit timp în cimitire sau locuri de incinerare pentru a trăi experienţa apropierii de muribunzi şi de cadavre. Acest lucru e considerat un element esenţial al practicii spirituale.

Când ne confruntăm cu moartea, nu simţim decesul biologic, ci acel lucru care poate fi numit moartea egoului. Ne dăm seama în cursul acestui proces că nu suntem ceea ce Alan Watts numea „eul închis în corp". Noua noastră identitate devine mult mai mare şi începem să ne identificăm cu alţi oameni, cu animalele, cu natura, cu universul ca un tot. Cu alte cuvinte, ne dezvoltăm un eu spiritual şi transpersonal. Acest lucru duce la un mai mare grad de toleranţă rasială, culturală, politică şi religioasă şi la o recunoaştere a existenţei naturii înconjurătoare. Acestea sunt schimbări care pot deveni extrem de importante în situaţia crizei globale actuale.

Ceva asemănător simt şi cei care trec prin experienţe de moarte aparentă. Aceşti oameni suferă o transformare profundă, rezultatul fiind un nou set de valori şi o nouă strategie existenţială. Viaţa devine foarte preţioasă şi vor s-o trăiască din plin. Nu mai vor să piardă timp cu autoproiecţia. Acest lucru înseamnă că ei trăiesc într-adevăr în prezent, acum şi aici.

Privind înapoi, fiecare moment pe care-l petrecem alergând după o himeră a unei fericiri viitoare e un moment pierdut. Dacă ne uităm la viaţa noastră, din momentul morţii iminente, doar timpul pe care l-am petrecut în prezent e un timp trăit cu adevărat. Aceasta e lecţia care se învaţă în confruntarea cu moartea, fie aceasta moartea biologică sau o întâlnire simbolică în timpul meditaţiei, în şedinţele psihedelice, în respiraţia holotropică sau în crizele psiho-spirituale spontane.

RUSSELL: Tocmai am trecut prin experienţa morţii unei prietene acum câteva săptămâni. Ştiam că avea cancer şi mă pregăteam pentru acest eveniment de mai bine de un an. În momentul în care a murit, reacţia mea imediată a fost că trebuia să mor şi eu. Nu mi-am înţeles la început sentimentul, dar cu timpul am început să înţeleg că voiam să mor la nivelul eului, ca să pot trăi mai puternic.

Câteva săptămâni mai târziu, m-am întâlnit cu prietenul ei şi am aflat că şi el avusese aceeaşi experienţă, doar că mai profundă. Mi-a spus că a murit odată cu ea. Recunoaşterea inevitabilului morţii şi a semnificaţiei ei l-a afectat atât de puternic, încât a început să trăiască într-un alt mod. A spus: „N-o să mai pierd niciun moment, n-o să-mi mai refuz

nicio altă şansă de a-mi trăi viaţa". Într-un fel, o parte din el a murit, iar altă parte a înviat prin moartea iubitei. A fost o experienţă foarte puternică şi impresionantă.

LASZLO: Şi eu am avut o experienţă profundă recent, în India, la Auroville. La un moment dat, n-am putut dormi o noapte, fără să ştiu de ce. A doua zi am primit vestea că a murit mama. În ziua următoare am plecat spre nord, spre Dharamsala, să-l văd pe Dalai Lama. Am petrecut acolo trei zile, inclusiv ceea ce tibetanii numesc ziua critică, a patra zi după moartea cuiva. Aceasta e ziua în care spiritul decedatului îşi începe călătoria. Alături de lamele din Tibet, am simţit că acela nu era sfârşitul, că există continuitate. A fost o experienţă foarte profundă, diferită ceea ce ar fi însemnat în Occident. Am şi acum acel sentiment. Simţi pierderea, dar sentimentul nu e de pierdere absolută, de final, ci de transformare.

GROF: Ai avut sentimentul acelora care trec prin puternice experienţe de transformare şi devin conştienţi de acest proces: moartea nu e finalul absolut al existenţei, ci doar o tranziţie importantă spre o altă formă de fiinţare.

LASZLO: În est, cunoştinţele despre viaţă, moarte şi renaştere sunt transmise din generaţie în generaţie de mii de ani. Abia acum le descoperă şi vestul.

GROF: Într-adevăr, aceste lucruri se ştiu de secole sau chiar milenii în anumite părţi ale globului. Când am început cercetările psihedelice acum 40 ani, eram la curent cu psihanaliza lui Freud, un model al psihicului cam limitat şi

superficial. În şedinţele LSD în serie, toţi cei observaţi depăşeau la un moment dat cadrul freudian, limitat la biografia postnatală şi subconştientul individual. Toţi începeau să aibă o serie de experienţe neobservate de teoria freudiană şi de psihiatria vestică. Am petrecut trei ani înregistrând cu răbdare aceste experienţe, având convingerea că alcătuiesc o nouă cartografie a psihicului uman. Aşa cum o vedeam eu atunci, acest lucru era posibil datorită apariţiei LSD, un nou şi puternic instrument de cercetare. Totuşi, după ce am terminat cu toate experienţele întâlnite în experienţele psihedelice, am realizat că harta nu era deloc nouă, ci era o redescoperire a unei hărţi antice.

Multe dintre experienţele mele erau descrise în literatura antropologică despre şamanism, cea mai veche artă a vindecării şi religie a umanităţii. În şamanism, stările neobişnuite de conştienţă joacă un rol critic atât în criza iniţiatică, prin care mulţi şamani novice trec la începutul carierei lor, cât şi în ceremoniile şamanice de vindecare. Experienţe similare erau, de asemenea, cunoscute din „ritualurile de trecere”, ritualuri importante descrise pentru prima oară în cartea antroplogului danez Arnold van Gennep.

Ritualurile de trecere sunt practicate în culturile băştinaşe în timpul importantelor tranziţii biologice şi sociale, cum ar fi naşterea unui copil, circumcizia, pubertatea, căsătoria, menopauza, îmbătrânirea şi moartea. În aceste ritualuri, băştinaşii folosesc metode similare („tehnologii ale sacrului”) pentru a induce stări neobişnuite ca şamanii - bătutul tobelor, zdrăngănitul, dansul, incantaţia, izolarea socială şi senzorială, postul, privarea de somn, durerea fizică şi plantele psihedelice. Toţi cei iniţiaţi au experienţe profunde de moarte şi renaştere psihospirituală.

Multe experienţe din înregistrările mele pot fi găsite şi în literatura vechilor mistere despre moarte şi renaştere care erau foarte populare şi răspândite în lumea veche din Mediterana până în America Centrală. Ele erau bazate pe mitologiile care descriau moartea şi renaşterea zeilor, semi-zeilor şi eroilor legendari - poveştile lui Inanna şi Tammuz, Isis şi Osiris, Dionysus, Attis, Adonis, Quetzalcoatl şi Eroii Gemeni maiaşi. În mistere, cei iniţiaţi erau expuşi unor proceduri de alterare a minţii şi aveau puternice experienţe de moarte şi renaştere.

Cele mai renumite dintre aceste ritualuri erau misterele eleusiniene practicate o dată la cinci ani pe o perioadă de aproape 2.000 ani în Eleusis, lângă Atena. Un studiu fascinant de Gordon Wasson (care a adus ciupercile magice mexicane în Europa), Albert Hoffmann (descoperitorul LSD) şi Carl Ruck (un savant grec) a arătat că singura cheie a evenimentelor din misterele eleusiniene era poţiunea sacră *kykeon*, o împărtăşanie halucinogenă făcută din corn de secară şi similară ca efecte cu LSD. Când am vizitat Eleusis cu soţia, am aflat că numărul de oameni care fuseseră iniţiaţi în Eleusis, în sala principală (telestrion) o dată la cinci ani fusese de 3.000. Acest lucru trebuie să fi avut o influenţă extraordinară asupra culturii greceşti şi, prin aceasta, asupra culturii europene în general. Istoricii n-au recunoscut acest lucru.

Lista celor iniţiaţi în misterele greceşti este un fel de „Who is Who în Antichitate". Ea îi include pe filosofii Platon, Aristotel, pe poetul Epictet, pe dramaturgii Pindar, Euripide şi Eschil, pe legendarul conducător militar Alcibiade şi pe omul de stat roman Cicero. Luând în considerare acestea,

a devenit evident pentru mine că descoperirile noastre în domeniul cercetării stărilor neobişnuite de conştienţă au fost de fapt redescoperiri ale gândirii şi înţelepciunii antice. Noi n-am făcut decât să le reformulăm în termeni moderni.

RUSSELL: Da, redescoperim o înţelepciune care a fost redescoperită de mai multe ori în multe culturi. Ceea ce explorăm este natura minţii umane - iar natura esenţială a minţii nu s-a schimbat fundamental în decursul istoriei. Ceea ce s-a schimbat sunt doar elementele de care suntem conştienţi, cunoştinţele, înţelegerea lumii, credinţele şi valorile noastre. Acestea s-au schimbat considerabil. Dar modul în care mintea ne este cuprinsă de frică, modul în care se implică în probleme, cel în care este influenţată de dorinţele noastre s-a schimbat foarte puţin. Dinamica esenţială a minţii e neschimbată de 2500 ani. De aceea sunt Upanişadele şi Platon atât de valoroase şi azi.

De-a lungul istoriei omeneşti au fost mulţi care au recunoscut că există mult potenţial nefolosit în conştiinţa umană. Mare parte au descoperit un alt mod de abordare a lumii, un mod care duce la un sentiment de pace interioară mai intens şi la o relaţie mai puternică şi mai armonioasă cu lumea înconjurătoare, mai puţin atinsă de frică şi de modele egoiste de gândire. Aceştia sunt sfinţii, înţelepţii şi şamanii care au apărut în toate culturile. Mulţi dintre ei au încercat să-i ajute pe alţii să se trezească şi să recunoască acest tip de conştiinţă eliberatoare, şi au dezvoltat o varietate de tehnici şi de practici care erau menite să elibereze mintea de handicapuri. Într-un fel sau altul toţi încercau să-i ajute pe oameni să treacă peste handicapul de a privi şi a interpreta lumea într-un mod unilateral, prea personal.

LASZLO: Oare e posibil ca răspândirea acestor idei şi tehnici în lumea occidentală să aibă un puternic efect asupra modului în care ne comportăm, asupra modului în care relaţionăm cu ceilalţi şi cu natura?

GROF: Cred cu tărie că ar putea să aibă o influenţă profundă asupra percepţiei noastre despre lume şi să ne schimbe felul practic în care trăim. Diferenţa dintre perspectiva civilizaţiei occidentale industrializate şi cea a civilizaţiilor antice, băştinaşe e fundamentală. Un aspect al acesteia este profunzimea şi calitatea cunoştinţelor noastre despre lumea materială. Ştiinţa vestului a descoperit în mod clar multe lucruri, de la lumea astrofizicii la lumea cuantică, concepte pe care culturile antice şi băştinaşe nu le cunoşteau. Acest lucru e normal, e ceva ce vine odată cu trecerea timpului şi cu progresul.

Totuşi, mai există un alt aspect al acestei diferenţe care e extraordinar şi surprinzător: dezacordul fundamental în ceea ce priveşte prezenţa sau absenţa dimensiunii spirituale a universului. Pentru ştiinţa vestică, universul este în mod esenţial un sistem material care s-a autocreat şi care poate fi înţeles pe deplin, cel puţin în principiu, făcând referinţă la legile naturale. Viaţa, conştiinţa şi inteligenţa sunt văzute mai mult sau mai puţin ca produse colaterale şi întâmplătoare ale materiei. În schimb, culturile antice şi aborigene cred într-un univers fără suflet, format dintr-un număr de domenii invizibile, care include dimensiunea spirituală ca aspect important al realităţii.

Această diferenţă între cele două perspective asupra vieţii a fost atribuită în mod obişnuit superiorităţii ştiinţei

occidentale asupra superstițiilor primitive. Savanții materialiști atribuie orice noțiune de spiritualitate unei lipse de cunoștințe, superstițiilor, fanteziilor dorinței, gândirii magice primitive și proiecțiilor imaginilor infantile pe cer sau în general psihopatologiei. Dar, la o privire mai atentă, ne vom da seama că motivul acestei diferențe este altul. După 40 ani de cercetări în domeniul conștiinței, cred că motivul acestei diferențe este naivitatea și inocența civilizației vestice industrializate cu privire la stările neobișnuite ale conștiinței. Toate culturile antice și băștinașe aveau o deosebită stimă pentru stările neobișnuite ale conștiinței. Mare parte din timp și-o petreceau dezvoltând moduri sigure și eficiente de a induce aceste stări și le foloseau într-o multitudine de scopuri, ca principal vehicul al vieții lor rituale și spirituale, pentru a diagnostica și a vindeca boli, pentru a cultiva intuiția și percepția extrasenzorială și pentru inspirația artistică.

RUSSELL: Am spus mai înainte că mare parte a acestei creșteri a interesului pentru conștiință se găsește în anii '60. Este interesant că multe dintre schimbări au fost declanșate de stările neobișnuite ale conștiinței. A fost pentru prima dată în istorie când au fost folosite pe scară largă substanțe psihedelice, ceea ce a făcut ca un număr mare de oameni să treacă prin stările despre care vorbim. Impactul a fost profund. Mulți dintre acești oameni au ieșit din aceste experiențe profund schimbați, schimbare ce s-a dovedit a fi de durată.

Mi-aduc aminte că Timothy Leary a fost întrebat la începutul anilor '80 unde dispăruseră toți copiii generației flower power. Răspunsul lui a fost că plecaseră să rodească.

Ceea ce s-a şi întâmplat. Azi, acei oameni au între patruzeci şi cinci şi cincizeci de ani. Unii au dispărut, dar foarte mulţi au fost asimilaţi de societate, s-au căsătorit, au făcut copii şi şi-au făcut o carieră. Destul de mulţi au azi poziţii înalte în societate. Ştiu că unii au devenit preşedinţi de mari corporaţii, alţii sunt vedete în lumea divertismentului iar alţii sunt în funcţii înalte în educaţie, guvern şi sănătate. Foarte mulţi mai păstrează viziunile pe care le-au dobândit în anii '70. Iar alţii îşi folosesc discret influenţa dată de poziţia socială pentru a răspândi această viziune în lume.

Creşterea interesului ştiinţific pentru studiul conştiinţei e una din direcţiile de dezvoltare care a devenit deosebit de interesantă în ultimii ani. În trecut, ştiinţa considera conştiinţa ca un element exterior. Şi nu se poate spune că nu aveau dreptate. Spre deosebire de celelalte lucruri, conştiinţa e imposibil de măsurat, imposibil de fixat şi dificil de definit. Lumea lucrurilor pare să funcţioneze perfect fără a include conştiinţa, deci analiza acestui subiect mai putea aştepta. Astăzi, însă, lucrurile s-au schimbat şi acest lucru se datorează parţial rezultatului creşterii nivelului cunoştinţelor despre modul de funcţionare a creierului, ceea ce aduce în prim-plan problema conştiinţei. Savanţii şi filosofii încep să se întrebe: Ce este conştiinţa? Ce legătură e între conştiinţă şi activitatea cerebrală? Cum a evoluat? De unde vine? În ultimii ani, au avut loc un număr de conferinţe ştiinţifice pe marginea acestui subiect şi a apărut un jurnal ştiinţific numit Jurnalul Studiului Conştiinţei.

Deschiderea spre explorarea conştiinţei este parţial consecinţa dezvoltării ştiinţifice, dar, personal, cred că ea se datorează foarte mult şi faptului că un mare număr de

oameni au trăit stări de conştiinţă neobişnuite. Acest lucru produce un efect de trezire, un fel de revoluţie în ceea ce priveşte atitudinea faţă de conştiinţă. Aşa cum ai spus şi tu, Stan, nu se poate să trăieşti o astfel de experienţă şi să nu-ţi dai seama că lipseşte ceva foarte important din modelul nostru de gândire şi realitate.

Cred că în acest moment suntem în mijlocul unei revoluţii profunde şi foarte răspândite în ceea ce priveşte viziunea asupra realităţii. Modelele materiale încep să piardă teren, făcând loc treptat unui nou tip de înţelegere. Iar direcţia în care ne îndreptăm sugerează că noul model va include mintea şi conştiinţa ca aspecte fundamentale ale realităţii.

LASZLO: Această schimbare vine în ciuda faptului că majoritatea oamenilor de ştiinţă nu sunt conştienţi de ea sau chiar nu o doresc. Uneori trebuie să te schimbi împotriva propriei voinţe, fără să realizezi de unde vine schimbarea. În cazul meu, am avut o experienţă acum şase, şapte ani care mi se pare foarte relevantă. Am descoperit o idee care, credeam eu, era doar o noţiune efemeră, poate interesantă de analizat, dar atât. Am scris un eseu pe acea temă, un eseu care a fost publicat doar în italiană, *Ipoteza câmpurilor psihice*. Apoi am uitat complet subiectul, numai că alţii au avut grijă să-mi aducă aminte. Mulţi ani după ce l-am publicat, am primit o mulţime de telefoane, analişti au făcut numeroase referiri la acel eseu, care a făcut şi subiectul unei serii de cercetări. Atunci m-am gândit că poate prezenta mai mult decât o simplă idee. Apoi am realizat că, nu numai că nu încetasem să mă gândesc la ea, dar că mă captivase pe neaşteptate. Azi, am început să o

dezvolt şi îmi dau seama că, cu cât pătrund mai adânc în substanţa ei, cu atât descopăr că există cu adevărat ceva în cosmosul care corespunde unui câmp psihic, unui câmp informaţional subtil care face legătura între componentele acestuia.

Asemenea intuiţii nu aparţin conştientului. Nu ştiu exact de ce a început să mă preocupe conceptul; nu era nimic în mintea mea care să mă pregătească pentru asta.

Astfel de lucruri încep să se întâmple din ce în ce mai des azi. E ca şi cum ai fi împins să începi să explorezi. E posibil ca acest lucru să fie şi un semn al timpurilor pe care le trăim, o consecinţă a faptului că trăim într-o epocă instabilă şi în plină transformare. Întrebarea este dacă aceste schimbări se petrec destul de rapid şi dacă vor avea efectul scontat. Fără îndoială, ele nu sunt complet predictibile. Dar putem oare să sperăm la un efect pozitiv?

O revoluţie a conştiinţei?

RUSSELL: Să vă povestesc ceva ce mi s-a întâmplat acum patru ani şi care a avut un impact major asupra activităţii mele. Făceam un tur de conferinţe pentru promovarea noii mele cărţi *Gaura albă în timp*. Schema de bază a discursurilor mele era foarte mult legată de subiectul discuţiei noastre. Sugeram că, de fapt, criza globală cu care ne confruntăm este o criză a conştiinţei şi că dacă vrem să salvăm lumea trebuie să facem mai mult decât să salvăm pădurile tropicale, să reducem poluarea, să reducem emisiile de carbon şi să oprim distrugerea stratului de ozon.

Trebuie să ne eliberăm de modul egoist de a gândi care dă naştere tuturor acestor probleme. Altfel, nu vom face decât să tratăm simptomele şi să cârpim pe ici pe colo, în loc să descoperim cauzele adevărate ale maladiei.

În acel moment, m-am auzit vorbind şi am simţit că era o nepotrivire între ceea ce spuneam şi ceea ce gândeam. Nu spuneam ce credeam cu adevărat. Aşa gândisem în trecut, dar părerile mi se schimbaseră pe parcurs. Vorbeam din trecut şi asta mă deranja.

Şi într-o zi s-a întâmplat. Eram în Dallas şi făceam o emisiune de radio de întrebări şi răspunsuri şi am fost mirat că majoritatea celor ce sunau ori negau existenţa unei crize, ori negau că ar fi afectaţi, ori îşi declinau orice responsabilitate. Toţi credeau cu înverşunare că efectul de seră şi subţierea stratului de ozon erau o conspiraţie a stângii. În caz că asemenea probleme de mediu existau, ele nu puteau fi în Statele Unite ale Americii iar ei nu concepeau să-şi schimbe stilul de viaţă. Nici măcar nu voiau să asculte părerea cuiva care punea sub semnul întrebării modul de viaţă american.

Asta m-a făcut să realizez că singurii oameni cărora le comunicam ceva erau doar cei ce gândeau deja la fel ca mine. Predicam celor care fuseseră deja convertiţi. Deşi ceea ce făceam era valoros - pentru că toţi avem nevoie de idei care să ne inspire şi de cineva care să ne readucă aminte lucrurile cele mai profunde pe care le gândim - efectul asupra celor mulţi care nu vedeau niciun motiv pentru care să-şi schimbe conştiinţa avea să fie nesemnificativ.

La început m-am simţit deprimat şi neputincios. Dar asta m-a făcut să mă gândesc la lucrurile pe care nu le lua-

sem în consideraţie. Presupunând că reuşim să îi determinăm să fie interesaţi şi motivaţi, cât de repede se vor vedea schimbările de conştiinţă? M-am gândit la mine. Sunt o persoană care practică meditaţia şi analizează conştiinţa în diverse moduri de treizeci de ani. Fără îndoială, am avut şi beneficii de pe urma studiilor, m-am schimbat mult, dar sunt încă departe de a înţelege lucrurile pe deplin. Încă mai sunt tributar vechiului stil de gândire, încă mai sunt egoist uneori şi nu sunt nici pe departe un cetăţean model. După toţi aceşti ani, încă mai am de învăţat, şi eu sunt unul dintre cei care au lucrat la propria dezvoltare în mod conştient. Dacă procesul e atât de lent, ce speranţă mai au cei care nu sunt conştienţi de faptul că trebuie să-şi schimbe orientarea? Mai există speranţă ca omenirea să se trezească la timp?

Apoi, mi-am zis: Să presupunem că, printr-o minune, ne vom trezi toţi, oare va rezolva asta toate problemele? Să presupunem că ar veni nişte extratereştri şi ne-ar schimba conştiinţa în mod miraculos, sau ar apărea la televizor un nou Buddha care ne-ar face să înţelegem schimbarea într-o secundă. Criza nu va dispărea nici chiar atunci când ne vom trezi şi vom gândi toţi corect. Ne va lua mult timp să oprim problemele pe care deja le-am declanşat - defrişarea pădurilor, explozia demografică, efectul de seră.

După cum vă imaginaţi, asta m-a făcut să fiu şi mai disperat. Dar, apoi, mi-am adus aminte de studiul pe care îl făcusem pentru compania Shell, despre viitor. Shell are o echipă de futurologi care analizează viitorul pe o perioadă de treizeci de ani. Scopul nu este prezicerea viitorului, pentru că ştiu că aşa ceva e imposibil, ci analiza unor

scenarii probabile care să fie luate în considerare în luarea deciziilor importante. De exemplu, dacă vrei să deschizi o rafinărie în Venezuela, trebuie să iei hotărâri pe termen lung care depind de o serie de scenarii economice, politice, sociale şi de mediu. Vrei să te asiguri din toate punctele de vedere.

Mi-am dat seama că eu mă axasem doar pe un scenariu: „putem schimba lumea dacă ne schimbăm conştiinţa". O să-l numesc scenariul A. Eliminasem total scenariul B - cel care spune că e deja prea târziu, că se apropie funia de par şi că nu mai e nimic de făcut. Nu e un scenariu prea plăcut şi poate de aceea nu-l luasem în seamă. Dar, chiar dacă neplăcut, era un scenariu posibil şi, prin urmare, demn de atenţie.

Deci, am hotărât să încep să-l analizez. Cum ar fi lumea din punct de vedere al scenariului B? Aici sunt o mulţime de subscenarii posibile, dar elementul lor comun e că toate presupun suferinţă şi greutăţi. S-ar putea ca suferinţa să fie psihologică; multe dintre lucrurile obişnuite s-ar putea ca să nu mai fie posibile, multe elemente care ne asigurau confortul să nu ne mai fie la îndemână, viaţa să devină un chin. La fel de bine, s-ar putea ca suferinţa să fie şi fizică. Cine ştie ce s-ar putea întâmpla în cazul în care se vor reduce resursele de hrană, aşa cum ai sugerat tu, Ervin!

Atunci, m-am întrebat: Ce o să poată să ne ajute într-o asemenea situaţie? De ce avem nevoie? E clar că lucrurile necesare sunt grija, compasiunea şi comunitatea. Îmi aduc aminte de o prietenă din Zagreb, care a trăit războiul, cu tot haosul social şi distrugerile provocate de bombardamente. Am întrebat-o cum a reuşit să supravieţuiască şi mi-a

răspuns că singurul lucru care făcea războiul mai uşor de îndurat era faptul că îşi vedea prietenii, că puteau să bea un ceai împreună şi să fie alături de ei.

Cum se cultivă dragostea şi compasiunea? Asta m-a dus direct spre esenţa budismului. Cum scăpăm de obişnuinţe, dorinţe, spaime şi tot „balastul" care ne ţine jos, în lumea noastră dominată de bunăstarea personală? Şi, deodată, am văzut soluţia - ceea ce a fost de-a dreptul fascinant. Am realizat că drumul era tot cel pe care îl descrisesem în scenariul A. Dacă voiam să schimbăm planeta şi pe noi înşine printr-o schimbare a conştiinţei, atunci trebuia să ne eliberăm de egoism, de ataşamentul faţă de lucruri. Scenariul B se îndrepta în aceeaşi direcţie. Pentru a supravieţui acestor vremuri grele, trebuie să ne eliberăm de egocentrism şi să devenim mai iubitori şi mai atenţi la suferinţele altora. În oricare dintre cazuri soluţia e acelaşi - trezirea interioară.

Descoperirea m-a eliberat. Nu contează ce scenariu alegem, din moment ce trebuie să facem acelaşi lucru în ambele. Din punctul meu de vedere, conştiinţa e importantă atât în salvarea lumii, cât şi în puterea de a supravieţui într-o lume în destrămare. În ambele cazuri, trebuie săţi descoperi lumea interioară. Prin urmare, am continuat drumul deja început, dar fără să mai fiu legat de un anume rezultat şi asta a fost o mare schimbare pentru mine.

LASZLO: În cel mai rău caz, avem nevoie cu siguranţă de o schimbare majoră de conştiinţă, de multă compasiune, fie şi pentru a supravieţui. Crezi că o asemenea „revoluţie a conştiinţei" va veni de la sine?

RUSSELL: E nevoie de multă muncă pentru a ajunge la adevărata compasiune. Uneori, suferința poate trezi compasiunea, dar nu e obligatoriu. Depinde de cât de deschis şi de pregătit eşti. Dar şi în acest caz trebuie multă muncă pentru a-ţi elibera mintea de teamă, de credinţele care aparţin trecutului, de controlul pe care-l exercită propriul ego. E nevoie de o mai mare stabilitate interioară şi de o eliberare de lumea materială. Cu cât mai repede ne dezvoltăm flexibilitatea şi compasiunea, cu atât vom fi mai pregătiţi atunci când va fi nevoie.

Pentru mine, momentul adevărului a fost atunci când am descoperit că trebuie să muncesc la fel de mult cu mine şi că trebuie s-o fac mereu. Schimbarea conştiinţei e valoroasă în sine. Poate va duce la o lume în care să putem evita unele catastrofe, poate nu. În ambele cazuri, însă, e absolut necesară.

GROF: Cei ce au trăit în antichitate şi în culturile tradiţionale trăiau stări neobişnuite ale conştiinţei şi schimbări în mod regulat, în ritualurile sociale. Trăiau identificarea şi legăturile profunde cu ceilalţi, cu animalele, cu natura şi cu întregul cosmos. Aveau întâlniri cu fiinţe arhetipale şi vizitau tărâmuri mitologice. E de la sine înţeles că şi-au integrat aceste experienţe şi observaţii în percepţiile asupra lumii. Percepţia culturilor tradiţionale este o sinteză a lucrurilor trăite în fiecare zi filtrate prin simţuri, la care se adaugă experienţa viziunilor.

În mare, acelaşi lucru se întâmplă cu oamenii care au ocazia să treacă prin stări neobişnuite de conştiinţă în propriile lor culturi. Încă n-am întâlnit pe nimeni din

cultura noastră, indiferent de mediul social, de gradul de inteligenţă şi de pregătire, care să fi avut puternice experienţe transpersonale şi care să continue să creadă în materialismul ştiinţei occidentale. Sunt preşedintele fondator al Asociaţiei Transpersonale Internaţionale (ATI). Conferinţele noastre au fost ţinute de persoane celebre, mulţi dintre ei academicieni cu activitate prodigioasă. Atât studierea propriilor experienţe neobişnuite, cât şi a experienţelor altora a relevat absenţa modelului newtonian-cartezian. Mai devreme sau mai târziu, toţi au trecut la o viziune mai largă asupra cosmosului care integrează ştiinţa modernă, tradiţiile mistice, filosofiile estice, chiar culturile băştinaşe. Toţi au adoptat o viziune despre lume care descrie un univers dotat cu suflet, pătruns de o Conştiinţă absolută şi o Inteligenţă cosmică superioară. Cred că acelaşi lucru s-ar întâmpla şi în cultura noastră, dacă stările neobişnuite ar fi mai accesibile tuturor.

PRIMA ZI: DUPĂ-AMIAZA

Dimensiunile unei transformări

Schimbarea conştiinţei în societate, schimbarea paradigmei în ştiinţă

LASZLO: După cele discutate dimineaţă, este clar că suntem de acord că avem nevoie de o schimbare de conştiinţă şi că există semne că aceasta *este* deja într-un proces de transformare profundă. Dacă luăm în considerare anumite aspecte ale acestei schimbări, ar trebui să ne întrebăm care este diferenţa majoră între conştiinţa necesară şi conştiinţa dominantă azi.

GROF: În criza recentă, eu văd două elemente diferite ale conştiinţei care au nevoie de o schimbare radicală. Primul a fost şi este parte a naturii umane încă de la începuturi, iar al doilea este un produs al erei moderne.

Istoria umanităţii a fost permanent dominată de o violenţă dezlănţuită, acea „agresiune malignă" a lui Erich Fromm, de lăcomie şi de dorinţa de înavuţire - dorinţa de a avea mereu mai mult. De-a lungul anilor, am văzut războaie, revoluţii sângeroase, invazii, cuceriri şi dominaţie, toate provocate de intoleranţa rasială, culturală, politică şi religioasă.

Epoca modernă aduce cu sine materialismul şi profundul său impact ideologic. Concepţia ştiinţifică despre lume justifică dintr-un anumit punct de vedere şi susţine o strategie de viaţă bazată pe individualism şi competiţie şi mai puţin pe sinergie şi cooperare. În contextul darwinismului şi a gândirii freudiene, este perfect normal, legitim şi de înţeles să-ţi urmezi scopurile egoiste în detrimentul celorlalţi. Acest lucru reflectă adevărata noastră natură, bazată pe instincte primitive, şi este în concordanţă cu principiul darwinist al „supravieţuirii celui mai adaptat".

Există însă şi implicaţii ecologice semnificative ale vechii paradigme de care vorbea Pete, atitudine formulată pentru prima oară de Francis Bacon care duce la o exploatare nechibzuită a naturii, la jefuirea resurselor a căror înlocuire este imposibilă şi la poluarea globală. Prin urmare, avem nevoie atât de noi strategii care să permită transformarea tendinţelor umane către distrugere, cum ar fi agresiunea malignă şi nepotolita lăcomie, cât şi de o reevaluare profundă a sistemului de valori şi a viziunii noastre despre lume. În cultura noastră, în care respectul pentru ştiinţă a devenit cumva supradimensionat şi nerealist, nu trebuie să subestimăm importanţa schimbării paradigmei.

LASZLO: Stan, vorbeşti despre respectul profund pentru ştiinţă din zilele noastre, dar ai menţionat şi dominanţa filosofiei catesiene, baconiene şi newtoniene. Mie mi se pare că respectul pe care îl avem pentru ştiinţă e de fapt respectul pentru o ştiinţă complet demodată.

GROF: Da, asta e problema.

LASZLO: Una dintre dificultățile dezvoltării unei noi conștiințe și a răspândirii ei este ruptura pe care o implică între viziunea nouă despre lume sugerată de noile științe și viziunea care domină pentru că este propusă de știința și tehnica aplicată. Deci e nevoie de o adaptare a conceptului nostru la mesajul științei. Pentru că societatea este în general cu ani în urma științei.

GROF: Exact asta voiam să spun. Știința are un prestigiu enorm, iar ceea ce majoritatea oamenilor înțeleg prin știință este paradigma newtoniano-carteziană dominată de materialismul monistic. Acest mod de gândire are consecințe importante atât asupra fiecărui individ în parte, cât și asupra colectivității. De aceea, avem nevoie de o combinație între o transformare interioară profundă și o revizuire radicală a viziunii noastre demodate despre lume. De aceea consider, Ervin, ceea ce faci extrem de important pentru viitorul nostru. Pe lângă faptul că e o sinteză strălucită a tuturor teoriilor existente, cum ar fi cadrul conceptual al lui David Bohm, Rupert Sheldrake și Ilya Prigogine, lucrările tale fac legătura între știință și spiritualitate. Într-o cultură în care știința se bucură de respect și autoritate, dacă mesajul ei este esențialmente lumesc, el va inhiba interesul oamenilor pentru căutarea spirituală.

LASZLO: Presupunem că știința este deschisă către schimbare oricând se ivește ocazia. Cu toate acestea, mulți oameni de știință sunt foarte conservatori - de fapt, la fel de conservatori ca savanții din lumea academică. Prin urmare, e o mare provocare să le ceri să-și asume răspunderea comunicării cunoștințelor care contează și care deschid

noi perspective în acelaşi timp. În tradiţia conservatoare a ştiinţelor exacte nu există ceva mai plin de sens ca matematica şi citirea instrumentelor de măsură. Sensul adevărat nu contează atâta vreme cât ecuaţiile sunt corecte şi se verifică în măsurători şi observaţii. O asemenea atitudine a devenit periculos de demodată. Din fericire, acest conservatorism nu atinge şi partea progresistă a ştiinţei unde se petrec toate schimbările epocale. Acolo, se poate constata o deschidere către noi idei, noi concepţii de viaţă, chiar către o nouă spiritualitate.

GROF: Cred că este fascinant să compari situaţia de azi din psihologie şi psihiatrie cu evenimentele petrecute în fizică în prima jumătate a secolului al XX-lea. Ce puţin le-a luat fizicienilor să facă tranziţia conceptuală de la fizica newtoniană la teoria relativităţii descoperită de Einstein şi de acolo la teoria cuantică! Prin comparaţie, avem acum o cantitate impresionantă de date care ne arată că modul în care înţelegem conştiinţa şi mintea omenească este inadecvat şi imposibil de argumentat. Aceste dovezi vin din religia şi antropologia comparată, din psihoterapia experienţială, din parapsihologie, tanatologie şi alte domenii. Cu toate acestea, acest material a fost complet ignorat de ştiinţa generală.

Un exemplu foarte clar poate fi oferit de tanatologie. Am repetat observaţiile care sugerau că muribunzii au adesea capacitatea de a percepe mediul fără medierea simţurilor - sunt martori la procedurile de resuscitare de undeva de sus, din tavan, pot vedea lucruri care se petrec în alte camere ale aceleiaşi clădiri, sau chiar pot călători în locuri îndepărtate. Acestea sunt aşa-numitele „experienţe

extracorporale reale". Publicul larg află aceste elemente din cărţi, mese rotunde televizate sau filme. Într-un studiu recent, Ken Ring a arătat că aceste experienţe sunt prezente şi în cazul celor orbi din naştere. Această ultimă observaţie ar putea fi de ajuns pentru a dovedi că termenul de conştiinţă e un produs al proceselor neurofiziologice din creier şi duce la o revizuire radicală a paradigmei prezente. Există alte numeroase observaţii similare în psihologia transpersonală şi în studiul modern al conştiinţei.

RUSSELL: Pe măsură ce astfel de observaţii sunt luate în serios, o să fim martorii unei schimbări majore a paradigmei în ştiinţă. Ar putea fi chiar cea mai importantă schimbare care s-a petrecut vreodată în gândirea occidentală, şi s-ar putea ca procesul să fie în stadiu incipient. Thomas Kuhn, care a introdus ideea paradigmelor acum vreo 30 de ani, a subliniat că există mai multe etape ale acestei schimbări. Prima este descoperirea datelor care nu se potrivesc modelului realităţii. Cum nimeni nu pune sub semnul întrebării modelul prezent, anormalităţile sunt de obicei trecute cu vederea sau chiar negate. Apoi, pe măsură ce apar semnele acestora şi nu mai pot fi ignorate, modelul existent este modificat pentru a se potrivi datelor. În cazul clasic al revoluţiei lui Copernic, anomaliile erau reprezentate de faptul că planetele nu se mişcau pe orbite circulare, aşa cum ar fi trebuit, în cazul în care s-ar fi învârtit în jurul Pământului. Astronomii din Evul mediu au încercat să corecteze aceste curiozităţi adăugând epiciluri orbitelor - curbe descrise de cercurile care se rotesc în jurul altor cercuri. Când nici acestea n-au mai fost de ajuns pentru a explica observaţiile, au adăugat epicicluri la epicicluri -

rezultatul fiind un model foarte incomod de folosit. Dar nu s-a pus problema schimbării perspectivei de bază asupra lumii.

Ne aflăm în acelaşi stadiu în ceea ce priveşte conştiinţa. În ceea ce priveşte ştiinţa occidentală, conştiinţa este o mare anormalitate. Nimic din modelul ştiinţific al realităţii nu spune că fiinţa umană ar trebui să fie conştientă şi nu există niciun motiv care s-o îndreptăţească să existe. Cu toate acestea, conştiinţa e unul dintre lucrurile de care suntem absolut siguri. Iată ce voia să spună Descartes cu al său *cogito ergo sum*; pot să mă îndoiesc de percepţii, de gânduri, de sentimente, dar nu pot să mă îndoiesc de faptul că observ, gândesc şi simt, că sunt o fiinţă conştientă. Deci oamenii de ştiinţă sunt azi în situaţia ciudată de a fi confruntaţi permanent cu existenţa propriei conştiinţe, fiind incapabili de o explica însă.

În trecut, ştiinţa ignora conştiinţa. Nu părea să fie nevoie de ea; se studia lumea fizică, nu mintea. Ştiinţa de azi îşi dă seama că nu o mai poate ignora, aflându-se în etapa a doua a schimbării paradigmei, aceea în care se încearcă un fel de extindere pentru a cuprinde şi anomalia. Unii oameni de ştiinţă se îndreaptă către fizica cuantică, unii spre teoria informaţiei, alţii spre neuropsihologie. Cu toate acestea, niciunul nu merge destul de departe, pentru că vor să explice conştiinţa pornind de la paradigma spaţiu-timp-materie. Faptul că nu progresează îmi arată că nu sunt probabil pe drumul bun. E necesar un model de realitate complet nou, unul care să includă conştiinţa ca un aspect fundamental al realităţii, la fel de important ca spaţiul, timpul şi materia - poate chiar mai important.

Aceasta este a treia etapă a procesului lui Kuhn, crearea unui model radical care să explice anomaliile. N-am ajuns încă acolo. Ne dăm seama că vechea paradigmă nu funcționează. Vedem o mulțime de defecte. Dar puțini sunt cei ce privesc dincolo de modelul limitat spațiu-timp-materie. Și totuși, numai așa se va putea naște noul model. Pe moment, însă, știința este blocată în vechiul model.

LASZLO: Ne încleștăm de vechea paradigmă, tratând-o mai degrabă ca pe o realitate, nu ca pe un model. Noi - adică majoritatea oamenilor de știință și cei ce consideră știința ca pe o sursă de adevăr - credem că acest lucru e singurul adevăr.

RUSSELL: Da. Așa e întotdeauna cu paradigmele. Oamenii consideră că modelul e adevărul, iar întreaga lor realitate este percepută din această perspectivă.

GROF: Gregory Bateson a scris despre confuzia dintre hartă și teritoriu. E ca și cum ai merge la restaurant și ai mânca meniul în loc de mâncare.

LASZLO: Din fericire, există schimbări subtile chiar și în lumea augustă a științei care au consecințe neprevăzute. Chiar și o hartă care a fost luată drept realitate timp de 300 de ani poate fi corectată. Așa s-a întâmplat în primul deceniu al acestui secol (secolul al XX-lea), când relativitatea lui Einstein a fost acceptată în locul mecanicii clasice a lui Newton. De ce? La urma urmei, fizicienii au putut întotdeauna explica aceleași fenomene în lumina

unor teorii diferite. Orice lucru are întotdeauna mai mult de o singură explicaţie.

GROF: De ce a fost acceptată explicaţia lui Einstein cu privire la rezultatele măsurătorilor punctului în care Mercur e cel mai aproape de soare în timpul eclipsei? Nu era o prezicere corectă; era doar mai aproape de măsurătorile derivate din modelul newtonian.

LASZLO: De fapt, aceleaşi preziceri se puteau face şi pe baza fizicii lui Newton, dacă ne gândim la teoria balistică a luminii. Să presupunem că lumina - şuvoiul de fotoni - are masă, în aşa fel încât fotonii să fie atraşi gravitaţional de masa Soarelui şi a altor corpuri cereşti. Am obţine astfel o curbă, la fel ca şi în cazul în care ai presupune că spaţiul - sau spaţiul-timp - e curb.

GROF: Atunci, de ce a fost acceptată teoria lui Einstein şi nu cea a lui Newton?

LASZLO: Se pare că acest lucru s-a datorat unui element care poate fi considerat un factor estetic în ştiinţă: simplitatea şi eleganţa. Ceea ce contează e simplitatea şi eleganţa matematicii primare. În teoria relativităţii propusă prima dată de Einstein ecuaţiile mişcării rămân invariabile când mişcarea se accelerează. Celebrele „invariaţii relative" dau ecuaţii constante şi elegante. Când au dat peste efectele ciudate care au apărut la începutul secolului (XX) - de exemplu radiaţia corpurilor negre - fizicienii nu au trebuit să adauge presupuneri *ad hoc* şi instrumente de salvare a teoriei pentru a-i menţine validitatea.

Cu secole înainte, Copernic realizase un lucru similar cu teoria heliocentrică. El a eliminat epiciclurile adăugate epiciclurilor de care au avut nevoie astronomii pentru a păstra validitatea vechii astronomii geocentrice. Copernic era convins că naturii îi place simplitatea. Cu siguranţă, şi oamenilor de ştiinţă le place s-o folosească în teoriile lor, care sunt şi aşa mult prea sofisticate. Acest lucru este un element important în favoarea acceptării teoriilor în ştiinţa modernă.

RUSSELL: M-a fascinat întotdeauna aspectul simplu al cosmosului. Mi-am început cariera ca matematician, atras de simplitatea şi frumuseţea obiectului. Ceea ce mi s-a părut cel mai fascinant - un fel de epifanie personală - a fost descoperirea că există o ecuaţie elementară la baza mecanicii întregii lumi fizice. Totul se reduce la o singură formă sau alta a ecuaţiei lui Euler, sau ceea ce e numit în termeni profani ecuaţia undelor. Este o formulă foarte simplă, dar foarte puternică. Se aplică mişcării pendulului, dinamicii atomului, propagării luminii, mişcării planetelor. E atât de simplă şi frumoasă. Dacă m-aţi fi întrebat atunci dacă există Dumnezeu, aş fi spus că el e matematica.

Dar ce e şi mai remarcabil este că matematica, care e creaţia minţii omeneşti, are legături cu realitatea fizică.

GROF: Te-ai aştepta ca abilitatea matematicii de a modela fenomenele din lumea materială să fie văzută ca un argument principal împotriva despărţirii carteziene între *rea cogitans* şi *res extensa*, mintea şi materia. Cum poate un sistem care e un produs al psihicului să prevadă corect fenomenele dintr-un domeniu complet diferit?

LASZLO: Oamenii de ştiinţă tind să ia în consideraţie un singur set de fenomene şi încearcă să-l explice prin cea mai simplă şi mai frumoasă matematică. Dar simplitatea şi frumuseţea acesteia se schimbă în funcţie de fenomenul analizat. Dacă e vorba de lumea fizică şi biologică, se va aplica un set de concepte. Dacă e vorba de lumea psihicului uman şi se iau în considerare forme mai ezoterice ale acestuia - de exemplu, experienţele transpersonale şi de moarte aparentă la care ne refeream mai devreme - atunci sistemul de analiză se schimbă. E nevoie de concepte mai generale. Poate că în viitor vom avea o matematică simplă şi frumoasă care să cuprindă o parte mai mare din realitate - o parte care să includă şi conştiinţa umană alături de lumea reală şi universul fizic.

RUSSELL: Da, cred că asta e direcţia în care ne îndreptăm - noua paradigmă ar putea să se nască destul de curând. Nu e nevoie decât de cineva care să vină şi să pună cap la cap toate lucrurile într-un mod diferit, nou, pentru a produce un model teoretic în stare să explice lumea minţii şi lumea materiei. Mi se pare foarte incitant şi acest lucru a devenit centrul cercetărilor mele din ultima vreme. Acum, văd conştiinţa ca venind din spaţiu, timp şi materie, ca un rezultat al activităţii fizice în sistemul nervos. Dar direcţia adevărată e opusă. Cred că în curând va trebui să acceptăm conştiinţa ca un element fundamental al cosmosului, nu ca pe un lucru ce se naşte din materie.

Într-un fel care nu e deloc nou. Mulţi dintre înţelepţi au vorbit despre asta. Filosofia indiană, de exemplu, stipulează fundamentalitatea conştiinţei. Ştiinţa nu acceptă asemenea

idei, dar, în cele din urmă, s-ar putea să trebuiască să accepte adevărul ascuns în ele.

LASZLO: Ne îndreptăm către o nouă cultură din care ar putea face parte atât ştiinţa cât şi înţelepciunea vechilor culturi. În forma ei cea mai reuşită, acesta ar trebui să fie nu doar o repetiţie a trecutului, ci o nouă sinteză.

GROF: Da, nu ne îndreptăm către o simplă reîntoarcere a vechilor idei, ci către o progresie pe o spirală în care apar anumite elemente vechi la un nivel superior ca parte a unei sinteze creative a vechii înţelepciuni şi a ştiinţei moderne.

RUSSELL: Îmi place ideea spiralei; conţine ideea reîntoarcerii la ceea ce am fost, dar cu noi elemente. Nu cred că o să vedem o simplă întoarcere la vechile tradiţii. Acestea au fost potrivite pentru timpul lor, dar noi trăim într-o lume diferită, într-un climat social diferit, şi cu o înţelegere diferită a cosmosului. Avem nevoie de o înţelepciune contemporană, potrivită timpurilor noastre. Mesajul este acelaşi. E ceea ce numea Aldous Huxley numea Filosofia Perenă, aceeaşi înţelepciune de bază care revine în multe culturi în momente diferite. Formularea este însă diferită. Azi avem nevoie de o formulare simplă, pe înţelesul oamenilor de rând şi legată de viaţa de zi cu zi.

Cred că asta e de fapt revoluţia conştiinţei. Redescoperim înţelepciunea eternă în termeni contemporani şi o facem să funcţioneze într-o lume în care domină ştiinţa şi raţiunea.

Rolul spiritualităţii

GROF: Daţi-mi voie să mă întorc la provocarea despre care am vorbit, sinteza dintre perspectiva mistică şi cea ştiinţifică. În cercurile academice există părerea generală că ştiinţa şi monismul ei materialistic au dovedit că tot ce se spiritual şi religios a fost descalificat o dată pentru totdeauna, de la credinţele populare primitive până la marile tradiţii mistice. Cred că acest lucru reflectă, pe lângă o neînţelegere fundamentală a naturii şi funcţiei ştiinţei, confuzia între spiritualitate şi religie. Mi se pare că problema e serioasă şi cred că reconcilierea între ştiinţă şi spiritualitate e imposibilă fără clarificarea acesteia.

LASZLO: Atunci cum ai defini spiritualitatea - în ce fel e ea diferită de religie?

GROF: Spiritualitatea reflectă relaţia dintre individ şi cosmos. Prin comparaţie, religia este o activitate organizată pentru care e nevoie de un spaţiu şi de un sistem de mediatori numiţi şi aranjaţi conform unei anumite ierarhii. În mod ideal, religia trebuie să asigure membrilor ei ajutor şi mijloace pentru experienţele spirituale. Totuşi, de foarte multe ori, nu reuşeşte. De fapt, experienţele spirituale personale sunt simţite ca ameninţări de religiile organizate, pentru că în acest fel membrii devin independenţi de credinţa religiei respective. Misticii nu au nevoie de mediere, ei sunt conectaţi direct la divinitate, pentru că spiritualitatea lor este bazată pe experienţe directe văzute dintr-o perspectivă total diferită asupra realităţii sau asupra altor dimensiuni ale acesteia care sunt de obicei ascunse.

Aceste experienţe au loc în stări neobişnuite ale conştiinţei de care se ocupă psihologia transpersonală. Aceste fenomene trebuie investigate, iar rezultatele trebuie incluse în perspectiva generală ştiinţifică asupra lumii în viitor.

La baza tuturor marilor religii stau stări vizionare, experienţe transpersonale ale fondatorilor lor - experienţa lui Buddha sub copacul Bodhi, călătoria miraculoasă a lui Mahomed, viziunea lui Moise despre Iehova în tufişul care luase foc. Biblia e plină de astfel de experienţe - viziunea lui Ezekiel despre carul în flăcări, ispitirea lui Iisus de către diavol, viziunea lui Săul despre Iisus pe drumul către Damasc sau revelaţia apocaliptică a Sfântului Ioan în peştera lui de pe insula Patmos.

Totuşi, când religiile se organizează, credincioşii aud despre aceste experienţe în timpul predicilor şi citesc despre ele în cărţile sfinte. Accesul direct la divinitate nu mai e permis, iar adesea e chiar inacceptabil. Dacă o persoană ar avea o experienţă personală în una dintre bisericile de azi, preotul ar trimite-o probabil la psihiatru. Odată ce o religie se organizează, experienţele transpersonale directe au loc doar în anumite ordine monahale mistice unde există practici spirituale - meditaţia, postul, rugăciunile, etc.

Există o diferenţă fundamentală între religie şi misticism. Există religii fără spiritualitate şi există spiritualitate fără religie. Religia organizată trebuie să convingă oamenii că trebuie să vină într-un loc special în mod regulat pentru a fi parte din sistem şi a avea adevărata relaţie cu divinitatea. Pentru mistici, natura şi propriul lor corp înlocuiesc templele. Relaţia lor cu divinitatea e directă şi nu are nevoie de mediatori, mai ales de aceia care n-au avut aceleaşi

experiențe și nu sunt decât persoane numite de autoritate. Misticii pot beneficia de o comunitate formată din membrii care au aceleași preocupări și de profesori care sunt mai avansați.

Sistemele spirituale autentice au la bază secole de explorare sistematică a psihicului prin tehnici bine definite de modificare a minții. Ele sunt rezultate ale unui proces care se aseamănă cu metodele științifice în foarte multe privințe.

LASZLO: Filosoful Alfred North Whitehead a spus un lucru minunat: știința și cultura progresează prin apariția unei minți strălucitoare care aduce cu sine o perspectivă nouă, mai integrată și mai completă asupra unui anumit domeniu. Ideile sale sunt adecvate, în general, dar inconsecvente în ceea ce privește detaliile. Apoi vin discipolii, care o fac mai consecventă, dar care pierd din vedere pe parcurs scopul inițial. Rezultatul este o dogmă sterilă care se va prăbuși la rândul ei, până la apariția unei alte abordări creative, și atunci întreg procesul reîncepe. La fel se întâmplă și cu religia.

RUSSELL: Este inevitabil. Așa cum am spus, religiile au început întotdeauna de la indivizi, sau de la grupuri de indivizi, care au avut o profundă experiență personală eliberatoare care i-a trezit cumva și i-a făcut să vadă adevărul, adevăr pe care s-au străduit să-l împartă apoi celorlalți. Așa s-au născut învățăturile.

Din nefericire, învățătura nu este niciodată primită în aceeași stare de conștiință pe care a avut-o individul care a transmis-o. Profesorul vorbește din punctul de vedere al iluminării sale, în timp ce discipolul încearcă să înțeleagă

din perspectiva unei conştiinţe care a suferit o schimbare redusă, prin urmare întotdeauna se pierde ceva. Atâta vreme cât profesorul e alături, poate să încerce să corecteze erorile şi să se asigure că discipolul primeşte învăţăturile corecte. Dar dacă profesorul nu mai există, învăţăturile sunt trecute de la un individ la altul. De fiecare dată ceva se pierde ori e înţeles greşit, sau se adaugă ceva ce nu exista în ideea originală. E ca telefonul fără fir. De fiecare dată mesajul e denaturat, iar atunci când ajunge înapoi la punctul de plecare, mesajul poate fi complet diferit de cel original.

Acelaşi lucru se întâmplă şi cu tehnicile spirituale, dar la o scară mai mare. Mesajul nu e trecut doar de la o persoană la alta, ci de la o generaţie la alta, de la o cultură la alta, adesea fiind tradus dintr-o limbă în alta. De fiecare dată se pierd şi se adaugă elemente, iar versiunea care ajunge la noi poate semăna foarte puţin cu versiunea originală. Eu numesc acest lucru „degradarea adevărului". Acesta e principalul motiv pentru care marile tradiţiile spirituale par atât de diferite. Cu toate acestea, ele au pornit din experienţe similare. Trebuie mai degrabă să regăsim rădăcina comună decât să ne îngrijorăm cu privire la detalii.

De aceea e important să nu încercăm să readucem la viaţă tradiţiile spirituale anterioare. Am readuce astfel la viaţă în mod inevitabil o versiune greşită a originalului. Provocarea cea mai mare e să mergem direct la sursă, la sursa bazată pe experienţa personală, nu pe dogmă, şi să trăim acea experienţă în propria noastră viaţă.

LASZLO: Tradiţiile mistice existau deja în şcolile greceşti, chiar şi în cele presocratice, deşi învăţăturile lor nu erau

formulate în limba vulgară, ca să poată fi diseminate. Ce se formulase era deja un compromis, pentru consumul social. Esenţa învăţăturilor era ascunsă urechilor şi ochilor oamenilor de rând. Ei trebuiau să trăiască. Nu e de mirare că lucrurile pe care le-am moştenit constituie doar carcasa, nu şi conţinutul spiritual.

GROF: Avem nevoie de mai multă spiritualitate în lumea noastră, nu de mai multe religii. Religiile, în forma lor organizată, reprezintă problema, nu soluţia. În multe părţi din lume, conflictele religioase sunt principala sursă a violenţei.

RUSSELL: Trebuie să ne amintim că religia organizată nu este reflectarea unei iluminări. Scopurile ei pot fi lăudabile, dar cei ce le promovează sau le apără sunt la fel de lipsiţi de acea iluminare ca şi noi. Din nefericire, ei sunt de multe ori doar reflecţia problemelor societăţii.

Totul se reduce la egoism. La nivelul biologic, egoismul e binevenit. Avem nevoie de el ca să ne hrănim şi să ne protejăm de pericole. Avem nevoie de acel egoism de bază pentru a supravieţui. Dar aplicăm acelaşi mod egoist de a vedea lucrurile şi în alte domenii în care este total nepotrivit. S-ar putea spune că am uitat care e interesul nostru principal.

În cele din urmă, toată lumea îşi doreşte linişte. Vrem să ne simţim bine, să ne simţim în acord cu propria noastră persoană. Societatea ne spune că obţinem acea experienţă interioară prin ceea ce avem, prin ceea ce facem, prin ceea ce trăim în lumea exterioară. Acest lucru duce la un egoism intrinsec. Întotdeauna ne gândim la ceea ce putem lua sau

la ceea ce putem face pentru a fi fericiți. Cum mă privesc ceilalți, ce credință să adopt?

Această căutare e la baza materialismului nostru, e cauza faptului că suntem prinși în cursa de religii. S-ar putea să cred că o anumită credință sau o anumită învățătură mă va salva, că totul depinde de calea pe care o voi urma. Așa devenim atrași de o anumită credință și suntem în stare să facem totul pentru a ne proteja drumul ales. Așa pot deveni religiile foarte egoiste. Ceea ce e ironic, pentru că religia pretinde că vrea să-l elibereze pe om de egoism.

LASZLO: Religia e și un fenomen social, o chestiune de identitate colectivă. Avem nevoie să aparținem unei comunități, unui grup social, cultural, unei congregații religioase. Această nevoie e îndeplinită diferit azi față de Evul mediu, când congregația religioasă era comunitatea cheie, cel puțin în Europa. Acum avem comunități regionale și naționale, iar în interiorul lor avem o sumedenie de alte niveluri, până la cel al comunității etnice. Apartenența la o comunitate religioasă conferă identitate doar unei categorii limitate de oameni și are și mai puțin de-a face cu accesul la adevărul suprem. În majoritatea cazurilor, doctrinele diseminate ridică doar bariere între cei ce sunt în interior și restul - între „credincioși" și „păgâni".

GROF: În mod tradițional, religia a unificat grupuri de oameni prin faptul că a pus accentul pe figurile și temele arhetipale și a pretins că acestea sunt unice, ceea ce a dus la conflicte cu alte grupuri care și-au ales o altă formă de a reprezenta și a comunica cu divinitatea - creștinii împotriva evreilor, hindușii împotriva musulmanilor,

adepții sikhismului contra hinduşilor şi aşa mai departe. Uneori religiile nu au reuşit nici măcar să unească oamenii. Un exemplu ar fi conflictul de notorietate între catolici şi protestanți în interiorul creştinismului, conflict care ține din Evul mediu şi care a produs multă vărsare de sânge şi suferință.

Spre deosebire de religii, experiențele spirituale personale dau acces direct spre dimensiunile sacre ale existenței, arată unitatea lumii, natura divină a creației şi a divinității şi ne duc dincolo de şovinismul îngust al religiilor spre o viziune globală, universală şi unificatoare asupra realității şi a omenirii. Religiile, în forma lor prezentă, provoacă doar disensiuni şi contribuie la criza globală; prin urmare, doar religia bazată pe perspectiva mistică ar putea determina acea schimbare necesară.

LASZLO: Deunăzi, în Berlin, la un simpozion al Universității Internaționale a Păcii, Dalai Lama mi-a spus să nu încerc niciodată să convertesc pe nimeni. Mi-a spus că nici măcar el nu încearcă să convertească pe nimeni la budismul tibetan. Nu acesta este scopul - scopul este spiritul care se află la baza religiei, dragostea, solidaritatea, compasiunea. M-a sfătuit să nu mă aştept ca o singură religie să aibă toate răspunsurile. Ceea ce contează e spiritul religios, nu cuvintele doctrinei.

Există cazuri şi locuri unde această învățătură e pusă în practică. În Auroville, comunitatea spirituală experimentală din India, de exemplu, fondatorii au decis că ar trebui să nu existe nicio religie. Toate doctrinele religioase trebuiau evitate, la fel ca şi ritualurile. Exista doar o spiritualitate

profundă în viața de toate zilele, dublată de meditație individuală și colectivă. Instituționalizarea religiei, a spus Sri Aurobindo, divide în loc să unească.

RUSSELL: Mulți lideri spirituali spun asta, avertizând asupra pericolului ca învățăturile lor să devină religie. Buddha le spunea discipolilor lui să nu creadă lucrurile doar pentru că le-a rostit el. Să le accepte doar atunci când ele se potrivesc propriilor lor experiențe. Mai târziu, Rudolf Steiner spunea că, dacă ar reveni la viață peste o sută de ani, ar fi probabil îngrozit să vadă ce s-a ales de învățăturile lui. Înțelepciunea spirituală este universală; dar, pe măsură ce este trecută de la o persoană la alta, fiecare interpretare schimbă câte ceva în dogmă, ceea ce duce în final la religii complet diferite. Sunt sigur că, dacă tu, Ervin, ai merge din nou în Auroville peste 200-300 ani, ai constata că s-a născut o cu totul altă religie.

Astăzi suntem martorii nașterii unei noi spiritualități. Nu are încă nume, formă sau conducători. Dar există o nouă perspectivă care urmează tradiția Filosofiei Perene pe care a schițat-o Aldous Huxley. Mulți au început să redescopere înțelepciunea eternă a conștiinței umane și să o pună în practică în propria lor viață.

Într-o anumită privință, e același lucru care s-a întâmplat cu Buddha, aflat în căutarea eliberării interioare. Când s-a retras în pădure, timp de șase ani, a vizitat înțelepți, a trecut prin diferite experiențe, a folosit diverse tehnici, până când a realizat adevărata cale de a-ți elibera mintea de suferință. Suntem într-un proces similar. Doar că, azi, nu mai e vorba de experiența unei singure persoane; suntem milioa-

ne pe acel drum, învăţând unii de la alţii. Şi, cu cât învăţăm mai mult, cu atât suntem mai aproape de un adevăr comun. Suntem în acord în ceea ce priveşte înţelegerea dezvoltării spirituale. Văd semne în cărţile pe care le citesc şi în conversaţiile oamenilor - vorbim din ce în ce mai mult aceeaşi limbă. Poate că acest reviriment va deveni o altă religie în viitor, dar acum, la sfârşitul secolului al XX-lea, el este viu şi vibrant în felul în care analizează adevărul universal care este elementul cel mai important al oricărei religii. De aceea mi se pare epoca actuală atât de fascinantă. Suntem în mijlocul unei noi renaşteri spirituale, dar, spre deosebire de cele anterioare, această renaştere nu e condusă de nimeni; pentru prima oară, redescoperirea e colectivă.

GROF: Aş vrea să menţionez o observaţie luată din studiul stărilor neobişnuite ale conştiinţei, care mi se pare fascinantă. Am văzut în repetate rânduri, atât în momentul când am lucrat cu substanţe psihedelice, cât şi atunci când am folosit respiraţia holotropică (care foloseşte respiraţia accelerată şi muzica relevantă) că aceste experienţe facilitează accesul la întregul spectru al mitologiei umane, la figurile arhetipale şi la toate culturile. Acest lucru include experienţe care provin din medii rasiale, culturale, geografice şi istorice diferite de ale noastre. Se pare că nu contează dacă le-am cunoscut înainte şi că în zilele noastre avem acces la toate aceste domenii ale subconştientului colectiv. Acest lucru confirmă observaţiile făcute acum zeci de ani de C. G. Jung, observaţii care l-au inspirat în formularea conceptului de subconştient colectiv.

Cei cu care am lucrat în Europa, America de Sud şi de Nord şi Australia au trecut prin experienţe caracteristice

mitologiei indiane, japoneze, chineze, tibetane sau egiptene. Pe de altă parte, în timpul vizitelor noastre în India și Japonia, oameni ai căror cultură era hindusă, budistă sau shintoistă au trecut adesea prin experiențe creștine. Și eu am avut de-a lungul anilor episoade vizionare cu simboluri hinduse, budiste, creștine, mahomedane, shintoiste și zoroastre și cu teme aborigene africane, din America Centrală, sud-americane și australiene.

E un lucru remarcabil! Multe grupuri umane au folosit puternice proceduri de modificare a minții asemănătoare celor pe care le folosim și noi - substanțe psihedelice, muzică, diverse exerciții de respirație. Cu toate acestea, accesul lor la subconștientul colectiv pare să fi fost mult mai restrâns, limitându-se doar la propriile lor arhetipuri culturale. Spre exemplu, nu citim în Cartea tibetană a morților despre Spiritul Căprioarei care joacă un rol important în mitologia și religia indienilor Huichol din Mexic, și nu se menționează nimic despre Dhyani Buddha în Biblie sau în Cartea mormonilor. Deci această permeabilitate a subconștientului colectiv pare să fie un nou fenomen caracteristic timpurilor moderne. Dacă ar fi existat acest subconștient în trecut, azi nu am avea mitologii distincte pentru fiecare grup și fiecare religie. În trecut, accesul experimental la arhetipuri trebuia să se limiteze la cultura din care proveneau acestea.

Într-un fel, e un fel de replică la ceea ce se petrece în lumea exterioară. În trecut, umanitatea era mai fragmentată iar grupurile erau mai izolate. De exemplu, până în secolul al XV-lea, oamenii din Europa nu aveau nici cea mai mică idee de existența Lumii Noi și, până pe la jumătatea secolului, Tibetul nu prea avusese contacte cu restul lumii.

Azi, putem să ajungem imediat în cele mai îndepărtate colţuri ale lumii cu avionul şi putem să facem schimb de mărfuri, cărţi, filme. Programele de radio pe ultrascurte, televiziunea prin satelit, telefonul şi internetul asigură legături rapide între continente.

Ne îndreptăm rapid dinspre o lume fragmentată şi divizată spre un sat global. Iar accesul nelimitat la domeniul arhetipal al subconştientului colectiv pare să fie o parte importantă a acestui proces. Sper şi cred că acest lucru va sta la baza unei religii universale a viitorului. Cred că această religie va asigura un context potrivit experienţelor spirituale şi mijlocele necesare pentru desfăşurarea lor - „tehnologii ale sacrului" - dar nu va dicta modelul de arhetip pe care să-l adopte fiecare individ pentru a putea accesa tărâmul divinităţii transcendentale.

Cred că dacă religiile organizate vor să devină o forţă relevantă şi constructivă în viitor, vor trebui să-şi facă arhetipurile accesibile şi să-şi accepte relativitatea. Acest lucru ar genera o atmosferă de toleranţă faţă de alte sisteme care îşi aleg o altă formă simbolică de a venera divinitatea, ar trimite religiile către rădăcinile lor mistice şi către elementul care le uneşte, adică absolutul şi divinitatea care transcede toate formele.

Joseph Campbell a citat adesea afirmaţia lui Graf Durkheim despre funcţia formelor arhetipale specifice sau a „zeităţilor". Pentru a fi de folos într-o adevărată căutare spirituală, zeitatea trebuie să fie transparentă în ceea ce priveşte transcendentul, trebuie să fie o poartă spre Entitatea Supremă, dar în acelaşi timp să nu fie confundată cu aceasta, trebuie să medieze accesul spre Absolut ca

una din formele care conduc la acesta şi să nu fie obiect de veneraţie în şi pentru sine. A face arhetipurile specifice opace şi inaccesibile conduce la idolatrie, ceea ce constituie o forţă periculoasă care divide şi distruge.

RUSSELL: Acesta e un alt aspect al faptului că nu trebuie să vedem zeităţile şi dumnezeii ca pe nişte entităţi care se află „acolo", separate de noi, ci ca pe nişte elemente ale psihicului nostru. Devenim din ce în ce mai conştienţi că trezirea interioară nu are nicio legătură cu practicarea unui ritual, ci mai degrabă cu faptul că trebuie să lucrăm cu propria minte. Întrebarea pe care ne-o punem cu toţii e cum să-mi eliberez mintea de lucrurile care o ţin în loc, cum pot să fiu mai deschis la tipurile de experienţe despre care vorbim.

GROF: Pe baza a ceea ce am spus mai înainte despre deschiderea spre un subconştient colectiv, simt că religia viitorului va fi experimentală, va pune pe primul loc căutarea spirituală şi va respecta formele specifice sub care se prezintă în fiecare individ. Sper că această religie nu va fi o organizaţie care să promoveze dogmele specifice şi obiectele de cult, ci persoane care se ajută una pe cealaltă în căutarea spirituală şi care îşi dau seama că fiecare explorează o parte din acea tapiserie a misterului universal. Realizarea acestei unităţi care se află la baza existenţei şi un profund sentiment de apartenenţă la un grup, la natură şi la cosmos ar fi cele mai importante caracteristici ale acestui crez.

RUSSSELL: Da, şi dacă mai există şi învăţături asociate acestei noi spiritualităţi, ele se vor referi la psihicul nostru -

la fel cum face şi budismul. Va fi o învăţătură contemporană şi se va ocupa de lucruri cum ar fi modul în care se dezvoltă eul, modul în care ne găsim identitatea, modul în care ne producem spaimele, modul corect sau greşit în care ne interpretăm experienţele şi cum să ne eliberăm mintea de toate aceste constrângeri. Vor fi învăţături psihologice mai degrabă decât învăţături despre zeităţi şi alte asemenea entităţi.

GROF: Am avut o experienţă foarte interesantă la conferinţa Asociaţiei Internaţionale Transpersonale (ITA) din 1985, de la Kyoto. Aceasta este o organizaţie care încearcă să unească spiritualitatea şi ştiinţa şi să lucreze în direcţia eliminării graniţelor rasiale, culturale, politice şi religioase. În timpul conferinţei a avut loc un conflict serios între oamenii de afaceri americani şi japonezi şi s-a ajuns la negocieri.

Unul dintre participanţi era psihologul japonez Hayao Kawai, adept al lui Jung, care îşi petrecuse mai mulţi ani în Zurich şi Elveţia şi cunoştea la fel de bine mentalul occidental şi cel oriental, japonez. Urmărea negocierile la televizor şi se distra. Spunea: „Au impresia că pot comunica pentru că au translator. De fapt, comunicarea e imposibilă pentru că vin de pe poziţii diferite. Ne-a explicat folosind metoda lui Jung.

Ei vin din cadre arhetipale diferite, a spus el, şi pleacă de la premise metafizice diferite. Estul are un model al cosmosului al cărui centru este gol. Creaţia a plecat din Gol, ca un GESTALT total în care toate elementele sunt interconectate, îşi are locul ei, şi este în cele din urmă o

parte la fel de importantă în întreg ca şi celelalte. În Vest, există un model cosmogenetic foarte diferit. Cel care a creat universul e Dumnezeu, Şeful cel Mare. Acest centru de putere emană un sistem ierarhic a cărui semnificaţie se diminuează pe măsură ce ne îndreptăm către bază. În lumea arhetipală există straturile de fiinţe cereşti - de la cele mai înalte, cum ar fi Serafimii şi Heruvimii, trecând prin Domnii, Stăpâniri, Scaune şi Virtuţi, până la Arhangheli şi la Îngerii obişnuiţi. Iar în natură există organisme de grad inferior, superior, şi, în cele din urmă, oamenii, ca un corolar al creaţiei.

Hayao Kawai a explicat că, într-un dialog între Est şi Vest, această diferenţă metafizică e foarte importantă. E ca o discuţie între fizicieni adepţi ai lui Newton şi adepţi ai lui Einstein. Folosesc aceleaşi cuvinte - materie, energie, timp, spaţiu - dar ele semnifică lucruri diferite în cadrele lor conceptuale. Ideea a fost considerată interesantă şi a inspirat şi pe alţi participanţi să adauge alte comparaţii specifice culturilor lor. Andre Patsalides, un psiholog din Belgia, născut în Siria, a ţinut o prezentare despre diferenţele dintre modul de gândire arab şi cel vestic. Karan Singh, savant indian şi fost conducător al regiunilor Kashmir şi Jammu, a comparat în acelaşi fel modul de gândire indian şi cel vestic. Iar Credo Mutwa, antropolog zulu şi vraci, a vorbit despre perspectiva africană şi a comparat-o cu cea anglo-americană.

Era fascinant să vezi cum se năştea o perspectivă cu totul nouă din discuţiile noastre. Ne-am simţit legaţi prin umanitatea noastră, prin tot ce împărţeam, prin toate elementele noastre comune, şi am început să vedem

diferenţele rasiale, culturale şi religioase ca nuanţe şi variaţii ale acestei umanităţi de bază. Ele reflectau extraordinara creativitate a inteligenţei cosmice care se naşte dintr-o unică matrice. În acelaşi timp, aceste diferenţe erau emoţionante şi interesante, o experienţă din care învăţam şi care ne îmbogăţea. Eram în stare să ne eliberăm de programele noastre culturale idiosincratice şi de iluzia că propria noastră perspectivă asupra realităţii era singura corectă. Am văzut ce uşor e să vezi cât de relative şi de arbitrare sunt părerile noastre.

LASZLO: Teilhard de Chardin a vorbit despre un proces de intensificare sau de concretizare progresivă, pe care l-a pus pe baza creşterii numărului de locuitori pe planetă şi pe creşterea cantităţii de informaţie pe care o generează. E posibil ca aproape 6 miliarde de oameni să creeze, aşa cum ai susţinut şi tu, Pete, un fel de creier global. Cred că acest creier are şi o dimensiune ascunsă. Ne leagă într-un mod care nu poate fi detectat de conştiinţă, dar care poate fi descoperit la un nivel mai profund. Sub nivelul superficial poate exista o conştiinţă colectivă care devine accesibilă celor aflaţi într-o stare de conştienţă modificată - acea stare pe care o studiază Stan şi despre al cărei potenţial vorbim.

PRIMA ZI: SEARA

De la viziune la acțiune

Ne vindecăm și vindecăm lumea

LASZLO: Problemele pe care le-am discutat în această după-amiază indică faptul că una dintre condiţiile pentru a crea o lume liniştită şi cooperantă este o mai bună înţelegere între oameni şi între culturi. Sugerăm astfel că noua spiritualitate este şi un mod de a realiza înţelegerea interculturală? Poate spiritualitatea să-i facă pe oameni să trăiască împreună şi, dincolo de asta, să vindece răni ale societăţii şi ale umanităţii în general?

GROF: Fără îndoială, există potenţial în această idee. Experienţele transpersonale în care ne identificăm cu alţii pot duce la creşterea gradului de acceptare. Am văzut acest lucru de nenumărate ori. Singura întrebare e dacă acest lucru se poate petrece pe scară destul de largă şi la timp pentru a produce schimbarea.

LASZLO: Cei din Auroville, comunitatea experimentală din India bazată pe spiritualitate, sunt convinşi că, dacă un grup de oameni se concentrează intens pe un tip de conştiinţă, acest lucru se va răsfrânge şi asupra celorlalţi. Credeţi că răspândirea conştiinţei transpersonale este un element

real, care promite? Credeţi că această răspândire, în afară de transmiterea acestei conştiinţe de la unul la altul, poate produce adevărata schimbare în lumea de azi?

GROF: Cred că există această posibilitate. In India, există convingerea că yoghinii care meditează în peşterile din Himalaya pot să aibă o influenţă pozitivă asupra situaţiei generale din lume. Şi, bineînţeles, avem şi ideile lui Sheldrake despre rezonanţa morfică. Din păcate, conceptul Celei de-a 100-a Maimuţe , o imagine care inspiră în ceea ce priveşte acest mecanism, s-a dovedit a fi doar o ficţiune, nu un fapt ştiinţific. A produs multă agitaţie la început, dar apoi Lyall Watson a recunoscut că era doar o invenţie de-a lui.

RUSSELL: De fapt, nu totul era inventat. Se făcuseră experimentele şi se scrisese despre ele în revistele japoneze, aşa cum a afirmat, dar rezultatele nu au fost atât de impresionante pe cât a lăsat să se înţeleagă; nu se întâmpla nimic deosebit.

Ce mi se pare cel mai fascinant la povestea Celei de-a 100-a Maimuţe e felul în care toţi s-au repezit asupra ei. Oamenii doreau atât de mult să o creadă încât au mers până într-acolo încât să verifice cercetările de bază, ceea ce e foarte surprinzător, având în vedere că pretinde existenţa unui fenomen remarcabil. E asemenea ideilor lui Sheldrake, care urmăresc aceeaşi temă - ideea că învăţatul e contagios şi că învăţarea unei abilităţi de către un grup de oameni e cu atât mai rapidă cu cât ea e făcută de alţii înainte, chiar dacă cele două grupuri locuiesc în regiuni diferite ale planetei. Acest lucru pare scandalos, dar mulţi acceptă teoria cu ochii închişi.

M-am întrebat de ce, pentru că nu are nimic în comun cu alte idei neconvenţionale. Cred că oamenii au intuiţia că se întâmplă ceva, ştiu că, nu se ştie cum, starea de conştiinţă a unei persoane poate avea efect asupra conştiinţei celorlalţi. Simţim că există un fel de difuzare a conştiinţei şi că, atunci când vine cineva cu o teorie sau cu un experiment care susţine această idee, simţim că avem dovada de care aveam nevoie.

GROF: Aş dori să menţionez o observaţie pe care am putea s-o considerăm drept dovadă indirectă. Se întâmplă în mod obişnuit ca retrăirea naşterii biologice să deschidă accesul la subconştientul colectiv, la imagini şi experienţe de o violenţă şi o cruzime inimaginabile. Oamenii trec prin experienţa unor atrocităţi comise de-a lungul secolelor - episoade din războaie, revoluţii, din camerele de tortură ale Inchiziţiei şi din lagărele de concentrare. Când procesul de explorare a eului atinge acest nivel, experienţa devine transpersonală; istoria indivizilor se contopeşte cu istoria speciilor. Cei ce au început acest proces ca terapie personală, simt adesea că se vindecă nu doar pe ei, ci vindecă în acelaşi timp conştiinţa speciilor. E ca şi cum subonştientul colectiv ar conţine impurităţi, lucruri nedigerate din timpuri trecute şi ca şi cum aducerea lor în conştiinţa individuală ar reprezenta procesul de curăţire şi vindecare colectivă.

Profunzimea şi intensitatea acestor experienţe e departe de cadrul pe care cineva l-ar putea considera personal sau individual - oamenii simt că au devenit parte integrantă din umanitatea în suferinţă. Unii dintre ei fac referinţă la arhetipurile corespunzătoare din literatura spirituală, cum ar fi suferinţa lui Iisus pentru păcatele tuturor oamenilor sau

refuzul lui Bodhisattva de a se elibera pe sine şi asumarea responsabilităţii de a-i elibera pe ceilalţi de suferinţă.

Ceea ce mă aduce la problema legăturii între efortul interior şi activismul din lumea exterioară. Care e cea mai bună strategie pentru a reuşi o schimbare reală a situaţiei externe? Am menționat deja yoghinii care se pare că ajută la rezolvarea problemelor lumii fără să-şi părăsească peştera. Cu ani în urmă, Ram Dass şi Daniel Ellsberg au avut o discuţie fascinantă pe acest subiect la conferinţa anuală a Asociaţiei de Psihologie Transpersonală de la Asilomar, California. După ce a fost implicat în practici spirituale sistematice şi a avut puternice experienţe transpersonale, în cele din urmă Ram Dass a ajuns la concluzia că singurul lucru important pe care putem să-l facem este efortul interior sistematic care duce la transformarea psiho-spirituală profundă. Dacă toți am face asta, lumea s-ar schimba şi am evita o serie de activităţi greşite care nu fac decât să înrăutăţească situaţia.

Daniel Ellsberg, activist şi pacifist care a expus planurile secrete ale cercurilor militare americane publicând documentele Pentagonului, credea altceva. La început, era convins că singurul lucru care putea schimba lumea e activitatea externă făcută cu hotărâre - protestul politic, demonstraţia, boicotul şi alte asemenea strategii. Credea că faptul că participa la demonstraţii şi ajungea în închisoare, ca apoi să ajungă pe prima pagină a ziarelor, era cea mai eficientă activitate revoluţionară şi cel mai bun lucru pentru a cataliza schimbarea pozitivă.

Prin urmare, au început discuţia de pe poziţii diametral opuse, dar, pe măsură ce au mers în profunzime, au început

din ce în ce mai mult să vadă lucrurile şi din perspectiva celuilalt. Ram Dass a admis că, după ce scăpăm de prejudecăţi şi ne clarificăm poziţia prin efortul interior, e important să mergem şi să aplicăm descoperirile făcute în realitate. Azi, îşi dedică majoritatea timpului şi energiei pentru dezvoltarea multor proiecte importante, printre care şi cele de mediu.

La fel, Daniel Ellsberg şi-a dat seama că e important ca activiştii să încerce să se descopere pentru ca acţiunile lor să fie pe deplin conştiente, corect orientate, să folosească mijloacele potrivite şi să se elibereze de proiecţia propriilor lor porniri inconştiente nerezolvate.

RUSSELL: Există posibilitatea ca o persoană care se analizează să aibă un efect direct asupra conştiinţei altora. Ştiu din proprie experienţă că, atunci când meditez împreună cu un grup de oameni în aceeaşi cameră, se întâmplă ceva - calitatea meditaţiei este mai profundă. Simt acest lucru, deşi nu-l pot explica decât poate ca o influenţă directă, reciprocă a celor ce meditează.

Există dovezi că acest efect depăşeşte spaţiul camerei de meditaţie. Cercetătorii care au analizat efectele Meditaţiei transcendentale au descoperit că grupuri mari de oameni care meditau împreună aveau o puternică influenţă asupra celor care trăiau în aceeaşi zonă. Au luat echipe de 5.000 de oameni dintr-un anumit oraş şi i-au pus să mediteze împreună timp de mai multe săptămâni. Apoi au analizat diferite statistici sociale referitoare la respectivul oraş pe perioada experimentului şi au constatat că rata criminalităţii, a accidentelor şi a internărilor scăzuse. Ştiu că

pare uimitor, dar nu cred că au măsluit rezultatele. Criticii s-au uitat pe rezultate şi au arătat că anumiţi parametri nu fuseseră respectaţi, prin urmare s-a decis repetarea experimentelor, dar rezultatele au rămas neschimbate. E cu adevărat fascinant.

LASZLO: E foarte posibil să existe o legătură interioară-exterioară. Am văzut astfel de experimente la Milano, în Italia. Voluntarilor li se puseseră electrozi pe cap pentru a li se monitoriza activitatea nervoasă. Se pare că atunci când subiecţii intră în starea de meditaţie, cele două emisfere ale creierului se sincronizează, iar undele pe care le emit se armonizează.

Acelaşi lucru se pare că se petrece şi atunci când oamenii meditează în grup. Undele emise de creierul tuturor, sau aproape tuturor subiecţilor, se sincronizează. Tot grupul are acelaşi model mental, deşi nu există contact fizic între membrii acestuia. Am văzut cazuri în care, după cinci, şase minute, sincronizarea între 12 dintre membri era de aproape 98%.

Sincronicităţi şi legături ciudate

GROF: Ceea ce mă fascinează e domeniul pur psihologic - în sincronicitate, nu în sincronizare. În exerciţiile de respiraţie, de foarte multe ori participanţii împărtăşesc aceleaşi experienţe sau au experienţe care sunt perfect complementare, deşi nu există contact între ei prin canalele convenţionale. S-a întâmplat ca oamenii să trăiască experienţele

celorlalți și să deseneze diagrame spirituale identice după ședințe.

RUSSELL: Nu cred că aceste sincronicități se întâmplă pur și simplu din întâmplare. Am observat că acestea au loc mai des atunci când sunt într-o stare limpede de conștiință, de exemplu mai ales după o stare de meditație. E ca și cum întregul Cosmos e de partea mea. Totul e perfect - mult mai bine decât aș fi putut gândi sau anticipa. Pe de altă parte, atunci când sunt stresat, obosit, sau într-o stare mentală tensionată sau de agitație, nu se produce starea de sincronizare. Deci se pare că aceste legături sunt reflecții ale propriei mele stări de conștiință. Concluzia e că pot exercita un anumit grad de control asupra momentelor când se produc aceste stări având grijă de starea mea mentală de bine.

Înțelegerea acestor legături este dificilă în paradigma de care vorbim. Cu toate acestea, am avut destule experiențe pentru a mă convinge că acest fenomen există și că, prin urmare, paradigma de față poate fi greșită.

LASZLO: Ce trebuie să știm e că, pe de-o parte, aceste efecte și experiențe sincrone se petrec, iar pe de alta, că ele au loc în mod independent de orice altă relație clasică între cauză și efect. Cu toate acestea, mă întreb dacă nu există totuși vreo legătură între ele. Dacă nu ne dăm seama de existența ei, e pentru că o căutăm în mod greșit în paradigma veche. Poate ar trebui să o căutăm în indivizi, ca parte a unei totalități mai extinse. Această totalitate e cea care este supusă transformării, iar indivizii bâjbâie pentru a înțelege ce li se întâmplă lor, comunității și culturii în care trăiesc. Atâta vreme cât vom căuta explicația în mintea indivizilor,

vom obţine aceste rezultate paradoxale şi cu iz ezoteric, iar în tot acest timp răspunsul se va afla la nivelul totalităţii.

Dar e important de clarificat despre ce sincronicităţi şi legături - sau coincidenţe vorbim: despre cele legate de mintea oamenilor, sau despre cele legate de minte şi materie?

GROF: Există două tipuri de coincidenţe neobişnuite care mă interesează. Prima se referă la acumularea de evenimente sau combinarea acestora. Acest tip a fost descris de omul de ştiinţă austriac Kammerer, reprezentat în cartea lui Arthur Koestler, *Cazul broaştei râioase cu marsupiu.* Kammerer era fascinat de fenomenul sincronicităţii. De exemplu, într-o zi, a avut acelaşi număr pe biletul de tramvai şi pe biletul pentru piesa de teatru pe care urma s-o vadă în acea seară. Mai mult, acelaşi număr îi fusese dat de o cunoştinţă căruia îi ceruse numărul de telefon.

C. G. Jung a citat observaţiile lui Kammerer în articolul său despre „Sincronicitatea ca principiu unificator acauzal" şi s-a referit la o poveste şi mai uimitoare despre un anume domn Deschamps şi o budincă de prune. Prima dată, domnul Deschamps primise această budincă drept cadou de aniversare de la prietenul său, domul de Fontgibu. A doua întâlnire cu aceeaşi budincă a avut loc mulţi ani mai târziu, la un restaurant parizian. Când a comandat-o, a aflat că ultima porţie tocmai fusese luată de domnul de Fontgibu, cel care îi făcuse cadoul, care se afla în altă parte a aceluiaşi restaurant. Acesta se afla în trecere prin Paris şi, „din întâmplare", se afla în acelaşi restaurant.

Mulți ani mai târziu, domnul Deschamps s-a întâlnit a treia oară cu aceeași budincă atunci când aceasta i-a fost servită la o petrecere. S-a gândit atunci că nu lipsea decât prietenul său. Deodată, s-a auzit soneria și a intrat domnul de Fontgibu, care părea foarte confuz, spunând că se afla acolo doar pentru că i se dăduse o adresă greșită. Îmi este foarte greu să cred că astfel de coincidențe extraordinare sunt doar întâmplări fericite - inexplicabile din punct de vedere astronomic. Am tendința să cred că ele sunt opera unui zeu glumeț de undeva din cosmos care scrie scenariul realității.

Al doilea caz de coincidență e și mai interesant pentru că e format dintr-o experiență intrapsihică și un eveniment din realitatea consensuală, din lumea materială. E celebru exemplul lui Jung cu cărăbușul care se lovea de fereastra biroului lui chiar în momentul în care el analiza visul unui pacient în care apărea un scarabeu egiptean. Joseph Campbell a dat un exemplu similar. Evenimentul s-a întâmplat în timp ce lucra la cartea sa, *Puterea animalelor*. Pe vremea aceea locuia în Manhattan, la etajul 14 al unui zgârie-nori. Biroul său avea două ferestre, una spre Strada Șase, cealaltă spre râul Hudson. Cum priveliștea dinspre stradă nu era interesantă, nu deschidea niciodată ferestrele. În timp ce scria partea despre mitologia boșimanilor Kalahari din Africa, în care un personaj important e călugărița, era înconjurat de articole și imagini legate de personajul său. Deodată, a simțit impulsul de a deschide ferestrele pe care le ținea închise de obicei și, spre mirarea lui, a descoperit o călugăriță care se cățăra pe zid, la etajul paisprezece. Care e probabilitatea ca un asemenea lucru să fie o întâmplare?

Coincidenţele sunt mai frecvente în cazul persoanelor care sunt supuse unor schimbări psihologice profunde legate de moartea eului şi renaştere. Această experienţă presupune multe schimbări în sistemul de valori şi în strategia generală de viaţă. Oamenii trăiesc prezentul, sunt mult mai plini de dorinţa de viaţă şi încetează să mai urmărească nişte scopuri rigide. Viaţa lor nu mai este asemeni unui meci de lupte sau de box şi devine un fel de luptă de arte marţiale. O metaforă şi mai potrivită ar fi surfingul. Atunci când faci surfing, trebuie să te laşi în voia valului, nu-ţi mai poţi impune voinţa. Prin urmare, în loc să-şi direcţioneze acţiunile spre un scop anume, spre anihilarea duşmanilor şi trecerea obstacolelor, aceşti oameni simt direcţia în care li se îndreaptă energia şi cum se pot adapta mai bine situaţiei. Pur şi simplu se lasă în voia evenimentelor. Acest lucru seamănă cu doctrina taoistă *wu wei*, pacea creativă sau a face prin a exista.

Viaţa e din ce în ce mai lipsită de efort şi, în mod ciudat, mai creativă, mai productivă şi mai plină de recompense. Aici îşi încep rolul coincidenţele, care facilitează şi susţin acţiunile într-un mod neaşteptat. Tot ce facem nu ne serveşte doar nouă, ci unei întregi comunităţi. Există un sentiment de comuniune şi o nevoie de a ajuta, de a coopera, de a te afla în sinergie cu alţii. Diferenţele sunt considerate elemente pozitive, toleranţa creşte, există un sentiment al apartenenţei la o familie umană, la natură, la cosmos. Cresc deopotrivă sensibilitatea şi conştiinţa existenţei unui sistem ecologic.

LASZLO: Când evenimente aparent diferite din propria noastră minte sau din mintea oamenilor pe care îi ştim se

întâmplă în același timp, putem să încercăm să ne explicăm aceste fenomene folosind amintirea asociativă. Dar când un eveniment care are loc în mintea cuiva intră într-o relație de sincronie cu un eveniment care are lor în afara craniului, în lumea fizică, avem de-a face cu un lucru total diferit, care necesită un alt cadru pentru explicitare. Aici e momentul în care provocarea devine interesantă pentru cercetarea modernă în domeniul puterii minții și al conștiinței.

A DOUA ZI - DIMINEAȚA

Implicații personale

Schimbarea valorilor

LASZLO: Ieri am spus că suntem fără îndoială martorii unei crize la nivel mondial, dar şi că există semne ale unei transformări a conştiinţei care anunţă posibilitatea ca această criză să fie depăşită. Se petrec schimbări atât la nivelul „obiectiv", exterior nouă, cât şi în lumea „subiectivă din noi. În cea de-a doua, valorile joacă un rol important. Care e natura şi direcţia către care se îndreaptă schimbarea de valori din societate? Aceasta e o problemă crucială, o problemă care ne priveşte din punct de vedere individual şi colectiv.

RUSSELL: Eu interpretez prezenta schimbare de valori ca pe o relaxare a implicării eului. Valorile sunt tot ce avem mai de preţ, tot ceea ce contează în viaţă. În societăţile occidentale, multe dintre valori au un element de egoism şi de preocupare pentru propria persoană ascuns dincolo de aparenţă. Ce cred ceilalţi despre mine? Am tot ce-mi trebuie? Sunt în siguranță? Am banii, lucrurile şi experienţele care să mă facă fericit? Sunt destul de stăpân pe lumea care mă înconjoară? Acestea sunt lucrurile pe care le considerăm importante, valoroase, care ne influenţează comportamentul.

Pe măsură ce egoismul își pierde din valoare, ca rezultat al unei schimbări spirituale profunde de care vorbea Stan ieri, sau pe măsură ce ne maturizăm și ne facem mai înțelepți, scara de valori se schimbă. Atunci dezvoltăm capacitatea de a ne preocupa mai mult de cei din jur, de alte ființe, de mediul înconjurător. În momentul în din ce în ce mai mulți oameni vor accesa un nivel mai profund al eului propriu, cel ce nu-și definește identitatea prin conectarea la lumea materială, vom vedea o reală schimbare a valorilor sociale.

LASZLO: Întrebarea este dacă aceste schimbări ale valorilor indivizilor sunt destul de puternice pentru a schimba instituțiile și modelele noastre comportamentale. Pentru că, atunci când intri într-un rol social sau profesional, te comporți conform așteptărilor celorlalți. Numai când, pe neașteptate, ai o experiență care te transformă și-ți schimbă perspectiva asupra lucrurilor poți vorbi despre o revoluție a conștiinței. Sau revii la vechiul comportament? Mă întreb dacă majoritatea oamenilor se schimbă cu adevărat și acționează diferit.

GROF: Am văzut în decursul anilor persoane care s-au schimbat radical, nu numai în interior, ci și într-un fel care a avut un impact dramatic asupra vieții lor sociale. În multe cazuri, ei nu și-au schimbat locul de muncă sau modul de viață. Când ești doctor, avocat sau profesor, poți continua, dar cu o conștiință schimbată. Există, totuși, și meserii incompatibile cu noul mod de a vedea realitatea.

Spre exemplu, un prieten de-al meu care e fizician a scris o dizertație asupra influențelor câmpului geometric

asupra traiectoriei rachetelor. Dizertaţia lui a fost considerată strict secretă şi i s-a oferit o slujbă la Pentagon. Mi-a spus că, într-o zi, lucrau la un proiect - cum să distribuie mai bine elementele rachetelor cu focalizare multiplă pentru a distruge o arie de 100 mile pătrate. Pe când lucrau la partea matematică a proiectului, a realizat brusc faptul că problema era departe de a fi abstractă.

Nu mai vorbeau despre 10 mile pătrate la pătrat, ci despre vieţi omeneşti, despre mame, copii, familii, şcoli, spitale... A avut într-o clipă viziunea consecinţelor muncii sale. S-a ridicat ca în transă şi a ieşit. Nu s-a mai întors niciodată. A început să fie interesat de spiritualitate şi a devenit tămăduitor.

LASZLO: Şi eu am un exemplu de experienţă revelatorie care a schimbat vieţi. Acum ceva timp am întâlnit pe cineva care e renumit în Germania. În tinereţe fusese măcelar şi avusese legături cu sediul armatei SUA din Germania ocupată. Livrase cârnaţi popotelor armatei şi devenise destul de înstărit pe vremea aceea. Apoi, îşi construise o companie de procesare a cărnii specializată în diverse sortimente de cârnaţi. Devenise bogat, avea abatoare şi mii de angajaţi.

Într-o zi, era într-o vacanţă de două săptămâni în Sahara şi trăia o viaţă austeră de beduin. Brusc, a realizat că tot ce făcuse până atunci era îngrozitor atât pentru animale, cât şi pentru oameni. Îşi irosise viaţa; n-ar fi trebuit să fie măcelar. La întoarcerea acasă a vândut afacerea şi a pus bazele unei fundaţii ecologice. „Iluminarea" survenise probabil din cauza unei stări de conştiinţă declanşată de viaţa în deşert.

Acest lucru se poate întâmpla la nivel individual, dar pentru ca același lucru să se petreacă la nivel social e nevoie de multe schimbări individuale. Prin ce fel de experiențe ar trebui să treacă masele de oameni ca să-și schimbe viața? Este acest lucru posibil? Putem face oare ceva pentru a facilita producerea acestei schimbări?

GROF: Avem la dispoziție o panoplie de metode, vechi și moderne, care pot determina această schimbare iar interesul arătat pentru noua abordare este în creștere. Există multe momente când aceste transformări pot avea loc în mod spontan. Ken Ring descria pe un membru al Mafiei care fusese transformat radical de o experiență de moarte aparentă. Ken vorbește despre „Experiențe omega", legate de conceptul lui Teilhard de Chardin care se referă la punctul omega către care se îndreaptă omenirea. El include aici, pe lângă experiențele de moarte aparentă, stările mistice spontane, experiențele psihedelice, experiențele de răpire de către extratereștri și crizele psihospirituale spontane sau „urgențele spirituale", cum ar fi trezirea Kundalini.

RUSSELL: Pentru a ilustra transformările care afectează un mare număr de oameni, am un exemplu bun din cultura noastră: consumul de carne. Acum 20 ani era neobișnuit, sau chiar ciudat, să fii vegetarian. Azi e un lucru obișnuit și multe restaurante au meniu vegetarian. Această schimbare are la bază mai multe elemente. Unii oameni au devenit vegetarieni din motive de sănătate, alții din grija pentru costurile de mediu ale producției cărnii, unii din dezgust pentru modul cum sunt crescute animalele, alții pur și simplu din convingerea că nu trebuie să mănânce nimic ce nu sunt

pregătiţi să omoare ei înşişi. Rezultatul a fost o reducere constantă a consumului de carne - nu vegetarianism total, ci o tendinţă către o dietă mai echilibrată. Această schimbare a valorilor e determinată de faptul că oamenii au început să înţeleagă şi să se gândească mai profund la soarta lumii.

GROF: Ervin, te-ai întrebat cum putem determina schimbarea într-un număr cât mai mare de oameni. Într-o anumită măsură, acest lucru se întâmplă deja în diverse moduri. Există o mare varietate de experienţe care pot facilita transformarea şi evoluţia conştiinţei. Vă spuneam de experienţele Omega ale lui Ken Ring care au un profund impact asupra structurii personalităţii, a perspectivei asupra lumii, a ierarhiei valorilor şi a strategiei de viaţă. Ele pot fi asociate cu imagini ale drumului care ne va conducere la pieire. Uneori experienţele includ viziuni ale dezastrelor sociale şi naturale şi ale catastrofelor care ne aşteaptă, dacă nu ne vom schimba.

Rezultatul acestor experienţe Omega este un sentiment de cetăţenie planetară, de conştiinţă ecologică şi o spiritualitate universală care cuprinde natura ca un tot şi care înlocuieşte intoleranţa şi împărţirea în secte a religiei actuale. Simt că e important pentru viitorul nostru să aducem la cunoştinţa maselor cunoştinţele despre „tehnologiile sacrului" prin mijloacele mass-media şi să creăm sisteme de susţinere pentru cei care au experienţe spontane de transformare.

LASZLO: Nu pot să nu revin la întrebarea care mă fascinează: de unde vin aceste experienţe extraordinare? Se petrec ele în interiorul indivizilor, în interiorul umanităţii ca

un tot, ori tot acest val de experiențe la care suntem martori azi e determinat de ceva ce se află dincolo de umanitate?

GROF: În experiențele spirituale, avem adesea sentimentul că suntem conectați la o sursă transindividuală - o putere sau o inteligență superioară care poate lua forma unei ființe arhetipale sau care poate transcende toate formele. În cazul din urmă, aceasta e percepută ca o Conștiință Cosmică, Mintea Universală, Tao, sau orice altă denumire am vrea să folosim pentru forma divină. În experiențele farfuriilor zburătoare, sursa pare a fi inteligența extraterestră, ființe din alte părți ale universului.

Rămâne, totuși, întrebarea ce e intrapsihic și ce e exterior. Dintr-o perspectivă transpersonală mai cuprinzătoare, tot ceea ce e perceput ca divin e de fapt un aspect mai elevat al propriului nostru eu, iar experiențele extraterestre vin probabil din subconștientul colectiv. Ca în conceptul hindus al lui Atman-Brahman, psihicul individual pare să fie proporțional în cele din urmă cu tot ce există.

RUSSELL: Mă întreb uneori cât de mult contează ce vine din noi înșine și cât ce vine din exterior. Într-adevăr, s-ar putea ca distincția dintre „de acolo" și „de aici" să fie doar o iluzie. Ceea ce e important e faptul că experiența este valoroasă în sine. Experiențele spirituale sunt aproape întotdeauna puternice și emoționante, și, în multe cazuri, determină schimbări pozitive majore în existența indivizilor.

GROF: Ce putem spune este că aceste experiențe par să vină dintr-o sursă de dincolo de ceea ce oamenii consideră a fi identitatea lor personală, dincolo de „eul închis în capsula

corpului". Iar aceste experienţe au, pe rând, potenţialul şi capacitatea de a extinde radical conceptul limitat al eului dincolo de graniţele obişnuite.

LASZLO: Poate dihotomia între ce reprezintă eul şi ceea ce e în afara acestuia nu e cea mai bună prezentare a problemei. Poate că eul este parte din ceea ce e dincolo de el.

GROF: Acesta e, bineînţeles, principiul de bază al multor sisteme ezoterice - fiinţa umană e un microsistem care imită macrosistemul, un microsistem care are acces la informaţia despre întreg. Tot ce e deasupra se repetă dedesubt. Tot ceea ce este în afară e şi înăuntru. Acelaşi principiu există în vechiul concept jainist al *jivas*, în Budismul Hwa Yen sau Avatamska, în Tantra, în Kabala şi în tradiţia hermetică. În timpurile noastre, apare o idee similară în monadologia lui Leibniz, în modelul holografic al universului, în gândirea proceselor lui Whitehead şi în propriul nostru sistem conceptual. Toate aceste modele, vechi şi noi, oferă o alternativă radicală la o dihotomie strictă şi rigidă între interior şi exterior, între individ şi cosmos.

LASZLO: Da. După mine, fiinţa umană este parte integrantă din lumea înconjurătoare. Acest lucru e nou pentru Vest. Descoperirea valorii individului a fost o descoperire europeană a renaşterii. Individualitatea persoanei a devenit o valoare unică, diferită de orice altă fiinţă sau lucru.

În cultura actuală, încă ne mai gândim la individ ca la o entitate ce a atins o stare de dezvoltare superioară colectivităţii.

Totuşi, în ultima vreme, recunoaştem că individul nu e complet separat, ci e parte dintr-o unitate mai largă de oameni şi de sisteme ecologice. Dar această descoperire aduce şi teama că individul nu e decât o parte componentă a mecanismului, un neuron în creierul global.

RUSSELL: Creşterea ponderii individualităţii nu este neapărat un lucru negativ, ci o parte importantă a dezvoltării noastre fără de care societatea nu ar fi unde este acum. Ceea ce e important acum este să creăm un echilibru între acest sentiment al individualităţii şi realizarea că suntem parte integrantă a acestui tot. Ar trebui să fim mai cooperanţi şi mai coerenţi, mai conştienţi de paşii făcuţi în evoluţie.

În loc să ne negăm individualitatea, ar trebui să contribuim la dezvoltarea ei. În societatea noastră eul e, în multe privinţe, destul de limitat. Pentru mulţi dintre noi identitatea e dată de proprietăţile pe care le posedăm, de ceea ce facem, de părerile altora, de statutul social, de rolurile pe care le jucăm în viaţă, de meseria pe care o avem, de credinţele noastre, chiar şi de maşina pe care o conducem. Această abordare are un mare defect. Un sentiment al identităţii care derivă din ceea ce am şi ceea ce fac este foarte fragil. Dacă lucrurile care ne determină identitatea se schimbă, s-ar putea să fim în pericol. S-ar putea să ne trezim făcând şi spunând lucruri nu pentru că sunt cele mai potrivite, ci pentru că sentimentul nostru de identitate are nevoie de sprijin.

În mod paradoxal, acest lucru conduce la suprimarea adevăratei identităţi. Ne suprimăm eul pentru a ne conforma normelor sociale şi primim recunoaşterea şi aprobarea care

ne fac să ne simţim bine. În loc să fie sinceri cu ei înşişi, mult prea adesea oamenii îşi construiesc o imagine falsă, rezultatul fiind un comportament fals, din care lipseşte discernământul.

LASZLO: Sunt pe deplin de acord. Problema aici e individualitatea luată izolat, separată de societate şi de natură.

RUSSELL: Acea individualitate oarbă e problema. Trebuie să găsim modalităţi de a-i ajuta pe oameni să devină mai liberi, să-şi dezvolte gândirea independentă, să intre în contact direct cu înţelepciunea profundă care se ascunde în ei înşişi şi să o aplice în viața de zi cu zi.

Această individualitate mai evoluată nu e incompatibilă cu posibilitatea de a fi un membru mai implicat în viața societăţii. De fapt, ea potențează cooperarea. Dacă depăşim stadiul de artificialitate a eului, putem fi siguri că am eliminat o parte din egoismul care stă în calea sentimentului de compasiune adevărată. Vom fi mai pregătiţi să vedem şi să simţim nevoile celorlalţi.

GROF: Perspectiva dominantă a societăţii industriale vestice nu ajută nici individul, nici colectivitatea. Crezul ei major e înşelăciunea. Promovează un mod de a fi şi o strategie de viaţă care sunt în cele din urmă ineficiente, distructive şi dezamăgitoare, care ne fac să credem că e de ajuns să câştigăm competiția pentru bani, proprietăţi, poziţie socială, putere sau faimă ca să fim fericiţi. Dar acest lucru, aşa cum am văzut în discuția anterioară, e fals. Civilizaţia vestică trăieşte în iluzie, iar cei ce urmează această strategie aleargă după un miraj. Fie că ne atingem sau nu scopurile,

strategia e falimentară şi incapabilă să aducă satisfacţie şi împlinire.

Ken Wilber prezintă un concept interesant în cartea sa *Proiectul Atman*. El a analizat şi a descris consecințele specifice ale conceptului de bază al filosofiei perene care afirmă că natura noastră e de origine divină şi că, în cele din urmă, suntem aidoma principiului cosmic creativ.

Deşi procesul de creație ne separă şi ne îndepărtează de identitatea noastră divină, nu ne-am pierdut niciodată convingerea că această legătură există. Forța cea mai profundă care ne motivează în toate etapele dezvoltării noastre e dorința de a ne întoarce la experiența divinității noastre. Acest lucru e imposibil, fără îndoială, atâta vreme cât vom crede că suntem euri-corp care operează în lumea materială. Pentru a ne împlini, ar trebui să avem şi să devenim totul.

LASZLO: Ai putea să dezvolți un pic subiectul, Stan?

GROF: Povestea lui Alexandru cel Mare ilustrează foarte bine această idee. Alexandru a fost un individ ale cărui realizări sunt fără îndoială greu de egalat pentru un muritor. A ajuns foarte departe pe calea realizării statutului divin în lumea materială şi a fost numit Alexandru cel Sfânt. Povestea e următoarea: după un număr de victorii militare prin care a cucerit teritorii vaste între Macedonia în care se născuse şi India, Alexandru a ajuns în India în cele din urmă. Acolo, a auzit despre un yoghin care avea puteri deosebite, sau *siddhis*, printre care şi capabilitatea de a prezice viitorul.

Alexandru a decis să-i facă o vizită yoghinului pentru a-l întreba despre propriul destin. Când a ajuns la peştera

yoghinului, înţeleptul era cufundat în meditaţia sa obişnuită. Alexandru i-a întrerupt meditaţia, nerăbdător să-şi afle viitorul, şi l-a întrebat dacă avea într-adevăr acele puteri. Yoghinul a încuviinţat şi s-a întors la meditaţia sa. Alexandru l-a întrerupt din nou cu o altă întrebare: „Poţi să-mi spui dacă voi avea succes în cucerirea Indiei?" Yoghinul a meditat un timp şi apoi şi-a deschis ochii încet. S-a uitat la Alexandru lung şi cu blândeţe şi a spus cu milă: „În cele din urmă, o să ai nevoie doar de şase picioare de pământ".

Ar fi greu să găseşti un exemplu mai grăitor de dilemă umană - efortul nostru disperat de a atinge divinitatea prin mijloace materiale şi cu limitele impuse de corporalitatea noastră.

Singura cale de a ne atinge potenţialul ca fiinţe divine este prin experienţa interioară. Pentru aceasta e nevoie ca vechiul nostru eu, identitatea noastră ca „un eu închis într-un corp" să moară. Din cauza faptului că ne e teamă să nu fim anihilaţi şi din cauza încrâncenării cu care ne agăţăm de propria identitate, ne îndreptăm către înlocuitorii şi surogatele prezentate de Atman. Ele se schimbă pe măsură ce îmbătrânim şi sunt întotdeauna specifice pentru o anumită perioadă.

Pentru foetus şi pentru nou-născut, înlocuitorul este experienţa fericită în pântecul mamei sau la sânul acesteia, pentru copilul mic, satisfacerea nevoii de securitate şi a celorlalte nevoi de bază. La vremea maturităţii, proiectul lui Atman devine din ce în ce mai complex. Spectrul înlocuitorilor se lărgeşte, incluzând, pe lângă hrană şi sex, bani, faimă, putere, aparenţă, cunoştinţe, şi multe altele. În acelaşi timp, simţim profund că suntem identici cu principiul

creativ şi cu totalitatea creaţiei. Din acest motiv, orice fel de înlocuitori sunt inutili. Soluţia supremă pentru satisfacerea setei de divinitate este oferită de lumea interioară, nu de urmărirea laică a scopurilor. Doar experienţa pe care ne-o oferă o stare de conştiinţă neobişnuită poate să ne îndeplinească nevoile cele mai profunde.

Despre scopuri în viaţă

LASZLO: Să trecem acum la o problemă mai lumească, dar nu mai puţin importantă. Lumea actuală îşi pierde din ce în ce mai mult sensul. Mulţi oameni nu mai ştiu ce este cu adevărat important în viață. Poate că am putea face puţină lumină şi aici.

Am să încep prin a întreba ce este important în ceea ce facem noi acum - în dialogul nostru. Pentru mine, cheia fiecărui dialog, dincolo de tehnicile prin care se induce starea de spirit potrivită, este să te asiguri că toată lumea ştie despre ce se vorbeşte. Trebuie să înţeleagă că subiectul este important de discutat - că se discută ceva ce nu e clar şi că acest ceva trebuie înţeles.

Trebuie să realizeze că e mai important să înţeleagă punctul de vedere al celorlalţi decât să-şi susţină propriul punct de vedere. Dacă pot să treacă dincolo de propriul eu şi să înţeleagă că dialogul trebuie să ducă la realizarea unui anumit scop, vor fi mai deschişi, mai dornici să renunţe la micile probleme, de genul „cine are dreptate?" Dialogul ar trebui să se centreze pe problemă.

RUSSELL: Acelaşi principiu se poate aplica şi în viaţă. Ce este cu adevărat important în viaţa mea? Însăşi întrebarea „Ce-mi doresc într-adevăr?” poate constitui un exerciţiu profund. Primele răspunsuri care ne vin în minte sunt adesea rezultatul experienţei şi condiţionării sociale, sau pot fi condiţionate de ceea ce considerăm posibil. În cazul în care continuă să-şi pună aceeaşi întrebare, mergând de fiecare dată un pic mai în profunzime, vrând să ştie „De ce vreau acel lucru?”, majoritatea oamenilor ajung la o concluzie identică. Toţi ne dorim să ne simţim mai bine, mai împăcaţi, mai liberi de suferinţă. Credem că ne dorim lucruri exterioare - bani, promovare, relaţii mai bune, o vacanţă - dar toate acestea sunt mijloace folosite pentru atingerea unui alt scop. În cele din urmă, toţi căutăm să ne îmbunătăţim starea conştiinţei. Asta nu înseamnă că trebuie să renunţăm la muncă pentru a ne căuta pacea interioară. Dar e important să fim conştienţi că munca şi banii nu sunt scopuri în sine, ci doar mijloace pentru realizarea unui scop spiritual mult mai profund.

LASZLO: Există grade de semnificaţie în tipul de muncă pe care o facem. Nivelul cel mai de jos este acela în care persoana munceşte pentru bani - fără a da importanţă muncii în sine. Evident că există munci care nu au un sens intrinsec. Atunci când rămâi fără serviciu, eşti gata să le accepţi şi pe acestea, dar speranţa este ca în viitor ele să fie înlocuite de maşini, astfel încât oamenii să nu facă decât acele meserii pline de sens.

La al doilea nivel, există meseriile pe care le facem din plăcere şi interes, ca pe un fel de hobby. Este minunat când poţi să câştigi bani dintr-un hobby. Acesta pare a fi cazul

ideal, însă nu este nivelul cel mai înalt, pentru că această muncă este de fapt un fel de distracţie.

La nivelul următor omul se întreabă dacă munca pe care o face e cu adevărat semnificativă. Serveşte ea vreunui scop? Duce ea la împlinirea personală? Sunt fericiţi cei care pot afla răspunsul la această întrebare sau pot găsi acel tip de activitate care să fie distractivă şi să ducă în acelaşi timp la împlinirea unui scop. Bineînţeles că uneori e foarte dificil să atingi aceste scopuri înalte, iar împlinirea nu se poate face decât cu foarte mari sacrificii. Să-i luăm de exemplu pe martiri - nu cred că se sacrifică gratuit, dacă nu sunt convinşi de importanţa scopului pe care-l urmăresc. Sau să-i luăm pe marii artişti care locuiesc în mansarde şi se sacrifică doar pentru a se împlini prin artă. Nivelul la care ajunge fiecare depinde de gradul de ambiţie. Toţi ar trebui să trecem de primul nivel, oricât de delăsători am fi. În cazul în care munceşti doar pentru bani, odată munca terminată, intervine uitarea. Închizi uşa biroului sau a magazinului şi începi să te gândeşti cum poţi cheltui banii pe care i-ai câştigat.

Cel mai bine e să combini viaţa privată şi activitatea socială într-un fel care să fie atât distractiv, cât şi semnificativ. Abia atunci poţi să împaci şi trupul şi sufletul. Este important să îndrăzneşti să-ţi urmezi chemarea şi să încerci să realizezi ce-ţi doreşti în viaţă.

Bineînţeles că există un element care e prezent în viaţa majorităţii oamenilor, în special a celor din lumea occidentală, şi acesta este scepticismul cu privire la posibilitatea de a ajuta societatea şi de a trăi în armonie cu natura. Adică părerea că toată această discuţie despre

scopuri şi înţelesuri este doar o iluzie - oamenii de fapt muncesc pentru că îşi doresc bani. De la cel ce lucrează într-un birou până la preşedintele companiei, toţi vor doar să-şi câştige existenţa - şi să se îmbogăţească, dacă pot. Acest tip de gândire alungă orice element legat de munca semnificativă şi de împlinirile ce trec dincolo de salariul lunar.

RUSSELL: Această idee ne duce spre întrebarea de ce sunt oamenii atât de ataşaţi de bani. Banii în sine nu ne fac mai fericiţi; grămezile de bancnote verzi, metalul auriu sau titlurile bancare nu sunt aducătoare de fericire. Valoarea banilor stă în ce putem cumpăra cu ei. Putem cumpăra cu ei toate acele lucruri care credem că ne fac mai fericiţi, mai protejaţi, mai împăcaţi cu noi înşine. Totul se reduce la credinţa că tot ce simţim depinde de ce avem, de ceea ce facem sau de tipurile de experienţe care ni se oferă. Cu cât avem mai mulţi bani, cu atât vom fi mai fericiţi. Asta credem. De fapt, nu prea există nicio legătură între bogăţie şi fericire. Cunosc oameni bogaţi care sunt trişti, nesiguri, îngrijoraţi; şi am prieteni care sunt săraci, cu slujbe prost plătite, potrivit standardelor occidentale, dar care sunt unii dintre cei mai fericiţi, mai amabili şi mai iubitori oameni pe care i-am cunoscut vreodată.

LASZLO: Aceşti oameni n-au fost acaparaţi de societatea de consum. Toate acele capcane în care eşti atras pentru bani, toate acele stimulente îţi spun că, dacă ai bani, poţi cumpăra lucruri care îţi vor da confort, statut social şi prestigiu. Cu cât vei avea mai multe lucruri, cu atât vei fi mai bun.

Acum câtva timp, am văzut în India o reclamă pentru un produs - cred că era un frigider - care spunea pur și simplu: „Mândria proprietarului, invidia vecinilor". Dacă vei cumpăra acest produs, vei fi mândru, iar vecinul tău va fi invidios. Acesta e considerat principalul motiv care să te determine să-l cumperi. Acesta e genul de păcăleală care spune că ești o persoană mai bună dacă-ți poți permite să cumperi un produs mai scump. Poți să fii mândru de tine, iar vecinii vor muri de invidie.

RUSSELL: Dacă te uiți la orice reclamă, vei descoperi că mesajul este „cumpărați-l și vă veți simți mai bine". Sloganul se referă la acea credință că pacea ta interioară depinde de ceea ce ai sau faci. Această credință e cea care ne încătușează, iar reclamele fac tot posibilul să o întărească.

GROF: Lucrul care mă fascinează este psihologia pe care o folosește publicitatea. Toți știm cât de mult se exploatează conceptele de mândrie, lăcomie și sexualitate pentru a vinde. Aceasta din urmă este transparentă și evidentă, cel puțin pentru cei care sunt mai educați și mai sofisticați, familiarizați cu psihanaliza lui Freud, care pot nu numai să-și dea seama când sexul este folosit în mod explicit pentru scopuri publicitare, dar pot chiar descifra simbolismul sexual mai subtil. În lucrarea ei despre dependență și spiritualitate, Christina a descoperit că industria reclamelor folosește din ce în ce mai mult simbolismul spiritual pentru a atrage clienți. Christina are o colecție extinsă de asemenea reclame care găsesc o corespondență directă între diverse produse și aur, pietre prețioase, lumina divină, cerul înstelat, curcubee, păuni, vârfuri de munte și alte simboluri folosite

în mod curent în diferite tradiţii spirituale. E foarte clar că, pentru civilizaţia vestică industrializată, căutarea materială şi abundenţa pieţei sunt surogate pentru spiritualitatea pe care am pierdut-o.

RUSSELL: Ce este important în cazul revoluţiei conştiinţei despre care vorbim este că oamenii încep să se trezească şi să recunoască adevărul ascuns în noi, care spune: „Pot să aleg ceea ce simt. Nu vreau să fiu victima circumstanţelor". Oamenii au început să-şi descopere curajul de a apăra acest adevăr interior. Cu cât facem mai mult acest lucru, cu atât le transmitem şi altora puterea de a apăra ceea ce simt a fi adevărat. Aceasta este trezirea: eliberarea de legăturile care ne fixează de lumea materială.

LASZLO: Dacă mai mulţi oameni s-ar trezi, n-ar mai exista reclame despre care să vorbim sau cel puţin n-ar mai fi atât de multe. E ca un cerc vicios. Oamenii au nevoie de ceva, deci se duc şi cumpără acel lucru sau acel serviciu, apoi li se spune ce lucru minunat au făcut, ceea ce îi face să continue să cumpere, fie că acel lucru le este necesar sau nu. Puterea acestui ciclu poate fi întreruptă numai în momentul în care oamenii vor realiza că a cumpăra în exces nu le va aduce fericirea şi nu-i va face mai buni.

Ecuaţia standardului material al vieţii şi al calităţii vieţii este falsă. Poţi avea o calitate a vieţii minunată la un standard material relativ redus. Poţi avea o calitate deosebită a existenţei fără mulţi bani şi fără prea mult consum de energie şi de resurse. Ai posibilitatea de a-ţi alege orice, de la meserie până la mobilă şi prieteni. Poţi trăi într-un fel simplu, calitativ, sau într-un mod ostentativ, opulent.

În lumea occidentală trăim într-o cultură agresivă şi competitivă. Dar, în aceeaşi lume occidentală, există şi o altă categorie de oameni care iau legătura cu propriul eu şi cu lumea înconjurătoare prin experienţe transformatoare. Majoritatea nu cunosc nimic despre aceste experienţe şi duc o existenţă agitată, dominată de competiţie, încercând să-şi păstreze slujbele şi să trăiască de pe o zi pe alta. Aceştia îşi iau informaţia din media, din reclame şi din sistemele educaţionale publice. Pentru foarte mulţi dintre ei e foarte dificil să se ridice deasupra acestui nivel.

În societăţile tradiţionale, oamenii sunt în general mai conectaţi la realitatea înconjurătoare, dar chiar şi acolo sunt tentaţi să imite modelul societăţii occidentale. Aceasta înseamnă că, din 6 miliarde de oameni care trăiesc azi, doar câteva milioane sunt pregătiţi să accepte drumul experienţelor transformatoare. Marea masă mărşăluieşte încă într-un alt ritm.

Cu toate acestea, suntem în pericol dacă majoritatea nu va adopta un alt drum. Nu contează cât mult se vor schimba unii în California, dacă oamenii din China nu vor începe să se schimbe, vor continua să imite ceea ce consideră a fi valori occidentale şi vor repeta greşelile noastre. Iar dacă nu va exista nicio modificare a conştiinţei în cultura occidentală, celelalte popoare vor crede că acesta este modelul ideal. Trebuie să facem noi înşine ceea ce predicăm, nu doar să predicăm altora, pentru că e vital ca schimbarea conştiinţei să aibă loc la nivel mondial.

GROF: Acum vreo câţiva ani, preşedintele ceh Václav Havel a ţinut o conferinţă interesantă la Universitatea

din Stanford, cu ocazia decernării premiului Jackson H. Ralston, în care a criticat direcția pe care a luat-o democrația în ultimii ani. A arătat că, la început, aceasta era bazată pe principii profund spirituale, dar că apoi a degenerat într-un fel de strategie de consum. Iar acest lucru se petrece adesea pe seama suprimării şi distrugerii ritualului autentic şi a vieții spirituale a acestor țări, care este înlocuit de materialism şi ateism. În multe situații, țările democratice au folosit mijloace imorale şi antidemocratice pentru a-şi promova interesele. Havel a scos în evidență că acest fel de „democrație", lipsită de principii spirituale înalte, este departe de a constitui o rază de speranță în această lume agitată.

LASZLO: Oamenii din lumea mai puțin industrializată iau modul nostru de viață drept model, dar, foarte adesea, informația pe care o primesc este eronată.

GROF: Tehnologia modernă poate exercita o adevărată seducție asupra celor din culturile tradiționale prin faptul că oferă o mulțime de aparate şi de jucărioare fascinante care pot face viața mai comfortabilă şi mai uşoară, cel puțin la nivelul aparențelor. Cu toate acestea, tehnologia are o influență distructivă asupra vieții culturale a țărilor aşa-zis „în curs de dezvoltare". Orice tehnologie importată tinde să distrugă valorile tradiționale, ritualurile, viața spirituală şi expresia creativă în artă şi meşteşuguri.

RUSSELL: Lucrul cel mai periculos pe care-l exportăm sunt valorile noastre. Prin produse încurajăm oamenii să cumpere, iar prin media - mai ales prin televiziune -

încurajăm adoptarea sistemului nostru de valori materialist și egoist. Acest tip de conștiință este cel care se află la baza societății noastre bolnave.

Deci problema e nu cum să-i facem pe ceilalți să-și schimbe conștiința, ci cum putem încuraja această schimbare în Occident.

Aici e nevoie de schimbare cel mai mult. Noi suntem cei care trebuie să dăm un exemplu restului lumii.

GROF: Sunt perfect de acord. Exportarea valorilor și a stilului de viață în forma lor prezentă către țările în curs de dezvoltare este rețeta unei sinucideri la nivel global. Gândiți-vă la mărimea populației Chinei, a Indiei, a Africii și a Americii de Sud! În loc să încercăm să-i schimbăm pe ei, ar trebui să ne gândim cum să creștem procentul de oameni din societatea noastră care pot fi schimbați, ca să poată să devină majoritari.

LASZLO: Există o revoluție a conștiinței în desfășurare în partea noastră de lume. Dar, în același timp, există și această suspiciune care nu ne dă pace - se desfășoară ea destul de repede?

RUSSELL: Nu cred. Întrebarea e ce putem face pentru a promova schimbarea. Îi aud pe unii spunând că oamenii trebuie să se schimbe; că politicienii trebuie să se schimbe, că oamenii de afaceri trebuie să se schimbe, că oamenii obișnuiți trebuie să se schimbe. Dacă vom lăsa întotdeauna povara schimbării pe umerii altora, ne vom neglija pe noi înșine. E foarte ușor de spus „ei" trebuie să se schimbe. Să ne aducem aminte că și noi facem parte din acel „ei".

Fac parte din cei un miliard de oameni care trebuie să-şi ridice nivelul conştiinţei. Mai mult, sunt singura persoană de pe planetă care sunt responsabilă de această schimbare. Nimeni nu mă va putea schimba pe mine în mine. Deci prima întrebare este „cum pot să evoluez mai repede?"; „ce altceva pot face pentru a-mi schimba conştiinţa?"

Nu sugerez în acest fel că responsabilitatea mea ar trebui să se oprească la propria-mi persoană, ci că ar trebui *să înceapă* cu mine. Responsabilitatea se răspândeşte în ceea ce aş numi sfera de influenţă personală a fiecăruia. Sfera noastră de influenţă este formată din toate persoanele care intră în relație cu noi: familia, vecinii, colegii de serviciu, cunoştințele. Pentru noi trei, care suntem scriitori şi persoane care comunică pe scară largă,sfera de influenţă s-ar extinde şi la cititorii noştri, la cei ce ne ascultă la radio sau care asistă la conferinţele noastre şi la cei ce ne urmăresc la televizor. Dar sfera nu e atât de largă încât să cuprindă toată lumea de pe planetă. De exemplu, preşedinţii multinaţionalelor nu intră în această sferă decât în cazul în care îmi citesc vreuna din cărți. Deci cred că trebuie să ne gândim la această problemă atunci când ne punem întrebarea: „Ce pot să fac pentru a-i ajuta pe aceşti oameni în călătoria lor către propria lume interioară?"

GROF: Este fără îndoială esenţial să începem cu noi înşine. Este uşor de trăit cu iluzia că noi am reuşit şi că doar lumea trebuie să se schimbe. Dar apoi apare întrebarea pe care insistă Ervin - cum putem să facilităm transformarea în lume în exteriorul nostru?

Am vorbit despre importanța de a schimba paradigma, de a revizui anumite aspecte esențiale ale perspectivei civilizației occidentale industrializate și de a face tehnologia transformării mai bine cunoscută și mai ușor de accesat. O sarcină la fel de importantă este aceea de a găsi mijloace mai potrivite de a susține schimbările care au loc deja. Am menționat mai înainte că interesul pe care Christina și eu l-am arătat experiențelor spontane în cazul stărilor de conștiință neobișnuite - stările mistice și crizele psihospirituale. Din aceeași categorie fac parte: trezirea lui Kundalini, secvențele de moarte aparentă, dispariția temporară a granițelor și sentimentelor de unitate cosmică, deschideri psihice dramatice, lupta cu experiențele din viața anterioară și alte fenomene similare. Psihiatria contemporană tratează aceste stări în mod obișnuit prin medicație de suprimare și le consideră a fi episoade psihotice, manifestări ale unei boli mintale. Noi credem că ele sunt de fapt crize de transformare. Dacă sunt corect înțelese și tratate, ele pot fi procese de transformare, de vindecare sau chiar de schimbare evolutivă.

O altă problemă fascinantă este alcoolismul și dependența. Așa cum știți, aceste probleme au devenit un adevărat flagel în ultima vreme. În domeniul transpersonal, se crede din ce în ce mai mult că acestea sunt expresii ale dorinței spirituale neîmplinite și reprezintă o căutare prost înțeleasă și prost condusă a transcendenței. Oameni care au o mare sete de spiritualitate și nu pot o pot găsi aleg dependența ca pe un surogat nefericit. Știm că singurele programe care au șanse de succes în aceste cazuri sunt cele care includ perspectiva spirituală.

Există o corespondenţă între Bill Wilson, co-fondatorul Alcoolicilor Anonimi, şi D. G. Jung. Bill Willson îl creditează pe Jung ca întemeietorul programelor Doisprezece Paşi. El prezintă situaţia unui pacient pe care Jung îl tratase. După o perioadă de ameliorare temporară, pacientul a făcut o recădere iar Jung a refuzat să continue terapia. I-a spus că singura lui şansă era să intre într-o comunitate spirituală şi să spere că va avea o experienţă transformatoare. El l-a inspirat pe Bill Wilson să înfiinţeze Alcoolicii Anonimi.

Jung a sugerat că dorinţa pacientului de a bea era, la un nivel mai profund, de fapt nevoia de transcendenţă sau, în termeni medievali, nevoia de Dumnezeu. Formula corectă era, prin urmare, *spiritus contra spiritum*, combaterea ravagiilor alcoolului printr-o căutare spirituală. E posibil ca strategia corectă în tratamentul alcoolismului şi dependenţei să poată să contribuie la transformarea psihospirituală a omenirii.

RUSSELL: Trebuie să vedem de ce oamenii apelează la droguri. Tragem concluzia pripită că e din cauza disponibilităţii acestora, dar asta nu explică motivul. Folosirea drogurilor este un simptom al unei lipse mult mai profunde din societate. Dacă cineva apelează la droguri pentru a se simţi mai bine, acesta e un semn că viaţa nu i-a oferit satisfacţia de care are nevoie. Duce lipsa unui altceva; un înţeles mai profund, pace interioară, împlinire, atenuarea stresului. Din cauză că societatea nu le oferă mijloacele de a-şi satisface foamea de altceva, oamenii încep să bea, să ia heroină sau oricare alt drog, ca un mijloc temporar de a-şi satisface acea nevoie.

GROF: Într-un fel, alcoolicul şi cel ce e dependent de droguri sunt doar o formă extremă, o caricatură a occidentalului mediu care înlocuieşte căutarea transcendenţei printr-o gamă largă de surogate materiale şi dependențe.

LASZLO: Unii beau, alţii fac sex, unii conduc nebuneşte, alţii adoptă un stil de viaţă monden. Din cauză că multe dintre valorile şi resursele societăţii contemporane nu sunt satisfăcătoare, oamenii caută ceva care să le dea sentimentul unei împliniri mai profunde.

Scenariul Judecății de Apoi - şi ce se află dincolo de el

LASZLO: Multe dintre lucrurile pe care le comentăm prezintă o imagine destul de sumbră a realităţii şi speranţa unei vieţi mai bune. Pe de-o parte, bogaţii din societatea occidentală au ajuns la saturaţie. Nu mai au nevoie de lucruri materiale, nu-şi mai fac griji cu privire la ziua de mâine, au tot ce-şi doresc din punct de vedere material. Mulți dintre ei îşi doresc altceva. De cele mai multe ori acest altceva e reprezentat de alcool sau de droguri şi, mai recent, de realitatea virtuală. Căutarea poate să-i ducă şi către sferele ezoterice, în căutarea unei călăuze spirituale reprezentată de un guru, un mediu, sau un spirit liber. Pe de altă parte, cei săraci caută lucrurile materiale - e dificil pentru ei să sufere schimbări spirituale şi să-şi dezvolte o conştiinţă înaltă.

Pentru cei ce au de toate următorul pas poate fi o nouă experienţă, în cel mai rău caz alcoolul sau drogurile, în cel mai bun, dacă sunt înţelepţi, o transformare a conştiinţei. Pentru alţii, nivelul următor e atingerea bunăstării materiale. În acest caz, majoritatea umanităţii se găseşte într-o situaţie aproape fără speranţă. Nu există destule resurse materiale în mediul economic şi tehnologic care să permită tuturor să atingă standardul material pe care l-au atins deja cei din lumea industrializată. Cu toate acestea, nu e de ajuns ca numai cei bogaţi să-şi schimbe conştiinţa. Cei săraci trebuie să facă la fel. Dacă doar imită stilul de viaţă al celor din lumea industrializată, toată omenirea va fi în pericol.

RUSSELL: Poate trebuie să-i ajutăm în acest proces. Materialismul şi veneraţia banului pot fi doar o fază în dezvoltarea unei societăţi. Revoluţia Industrială a lansat ţările occidentale pe această cale acum 200 ani. Acum am ajuns la faza în care ne trezim că avem tot ce ne dorim şi nu vrem să mai continuăm să mergem în jos pe această pantă pentru că asta ar însemna sinucidere curată. Poate datoria noastră e să ajutăm naţiunile în curs de dezvoltare să treacă prin această fază cât mai repede cu putinţă.

LASZLO: Totuşi, din cauza problemei mediului şi a resurselor de pe planetă, nu mai e destul timp ca toate societăţile şi indivizii să treacă prin toate fazele dezvoltării cum am făcut noi.

RUSSELL: Sunt de acord, mai ales cu ideea că trebuie să-i ajutăm să evolueze mai repede. Poate că o să treacă prin faza materială în doar câţiva zeci de ani în loc de câteva sute.

Deja se vede viteza cu care societățile agricole au trecut la faza industrială și la cea informatică. India a parcurs revoluția industrială în douăzeci de ani, în timp ce China a sărit de la o societate agricolă direct la una informatică.

În timp ce Vestul a trebuit să învețe totul de la capăt, aceste țări folosesc tehnologia pe care noi am dezvoltat-o. Nu mai trebuie să dezvolte motorul cu aburi, aeroplanul, computerul; am făcut-o noi deja, iar ei învață din experiența noastră. Dacă vom putea să le arătăm și faptul că în viață există și altceva în afară de căutarea bogăției materiale, poate o să reușim să-i facem să treacă mai repede de această fază a dezvoltării.

LASZLO: Sau chiar să sară peste această fază. E periculos să treci printr-o fază care presupune risipa de energie și stilul de viață pe care le-am adoptat noi. Dacă trec prin această fază și-și pregătesc în același timp infrastructura pentru faza următoare, s-ar putea să folosească resursele planetei în exces și să polueze mediul înconjurător.

GROF: Evaluăm tendințele viitoare cu metode prezente. Perspectivele s-ar putea să se schimbe drastic dacă vom putea să ne reorientăm către alte surse de energie, mai ales către energia solară. Înțeleg că există deja mașini și avioane care folosesc hidrogenul în loc de petrol.

LASZLO: Putem conduce mașini folosind hidrogen lichid - am văzut una acum câțiva ani, un BMW care arăta și se comporta ca o mașină normală cu excepția țevilor care ieșeau dintr-un rezervor izolat. Gazele de eșapament ieșeau ca o ceață care se condensa în apă pură. Cei care se ocupau

de dezvoltarea acestei maşini mi-au spus că o asemenea tehnologie nu va putea intra în producţia de serie decât peste 50 ani - la fel de mult cât îi va trebui hidrogenului lichid să se găsească la fel de uşor ca benzina azi. Nu păreau să-şi dea seama că până atunci s-ar putea să fie prea târziu ca această tehnologie să fie folosită la nivel mondial - s-ar putea ca până atunci aerul să fie deja suprapoluat, şi să existe deja un număr de crize care ar fi putut fi evitate prin folosirea noilor tehnologii verzi.

GROF: Se zvoneşte că progresul în domeniul acestor tehnologii alternative este blocat de companiile petroliere şi că unele dintre cele mai promiţătoare patente au fost cumpărate şi sunt ţinute în seifuri. Este greu de anticipat ce s-ar întâmpla dacă aceste proiecte ar deveni o prioritate. N-ar trebui să fie prea dificil să dezvoltăm proceduri care să folosească energia solară pentru a transforma apa în hidrogen şi oxigen şi pentru a stoca aceşti combustibili într-un loc sigur.

LASZLO: Avem foarte multe soluţii practice la dispoziţie şi am putea cerceta şi dezvolta multe altele, dar se pare că ne lipseşte voinţa de a le folosi.

GROF: Exact asta încercam să spun. Cursa nebunească a înarmării la nivel global, combinată cu strategiile liniare - irosirea rezervelor nerecuperabile şi poluarea - complică şi mai mult situaţia. Dacă am avea alt sistem de valori şi alte priorităţi, totul ar fi diferit. De exemplu, dacă strategiile noastre ar fi ciclice, după exemplul naturii, Pământul ar putea să susţină mult mai mulţi oameni fără prea multe pro-

bleme. Capacitatea Pământului şi a Soarelui de a produce hrană e imensă; am putea recolta alge din Marea Sargaselor, de exemplu, pe care le-am putea transforma într-o mare varietate de rezerve de hrană.

LASZLO: Mă îngrijorează întrebarea dacă există o şansă reală ca acel tip de conştiinţă de care avem nevoie pentru a face acest lucru să devină suficient de răspândită pentru a schimba schemele dominante de dezvoltare a lumii - modelele economice, politice şi sociale.

RUSSELL: Adică dacă putem reforma societatea?

LASZLO: Sau dacă societatea se poate reforma ea însăşi...

RUSSELL: Nu sunt sigur că est posibil. Probabil a trecut vremea reformei. Aşa cum am spus mai devreme, s-ar putea să asistăm la căderea civilizației occidentale. Nicio civilizație nu a fost veşnică. De ce să fie diferită civilizația noastră? Pe de altă parte, există toate motivele să presupunem că va cădea în cele din urmă, pentru că s-a dovedit că e incapabilă de a se susține pe termen lung, iar acum acest lucru a devenit evident.

Dintr-o perspectivă planetară, civilizația noastră e considerată exploatatoare. Ar fi dificil de susținut faptul că avem o influență benignă asupra biosferei. Dacă această problemă ar fi supusă votului planetar, dacă fiecărei specii i s-ar da un vot prin care să-şi exprime părerea dacă civilizația occidentală ar trebui să continue, cred că aproape toate speciile, poate doar cu excepția gândacilor de bucătărie şi a şobolanilor, ar vota împotriva noastră. Votul

ar fi 99,9 % „Nu”: civilizaţia occidentală nu este benefică pentru planeta Pământ şi ar trebui să dispară.

LASZLO: Prin dispariţie vrei să spui că oamenii care trăiesc acum în societatea occidentală ar trebui să înceteze să gândească, să acţioneze, să simtă şi să trăiască aşa cum o fac şi să adopte un alt mod de viaţă.

RUSSELL: Da. Nu vreau să spun că ar trebui să dispărem ca indivizi. Modul nostru de a fi trebuie schimbat. Ar trebui să apară o nouă cultură.

LASZLO: Derivată din civilizaţia occidentală sau în locul ei?

RUSSELL: Orice cădere e urmată de ceva nou...

GROF: Ca pasărea Phoenix.

RUSSELL: Da. Nu cred că putem să evităm dezastrul. E prea târziu. Am mers prea departe şi reforma ar dura prea mult. Suntem ca un manechin plasat într-o maşină care va fi testată. E ca şi cum maşina a şi intrat în coliziune cu zidul. Dacă ne imaginăm imaginea văzută cu încetinitorul, botul maşinii a început deja să se comprime, iar manechinul spune: „O, Doamne, se pare că o să ne izbim de zid. Ar trebui să fac ceva. Poate ar trebui să sar. Sau poate pot să bag maşina în marşarier”.

E prea târziu, însă. Suportăm consecinţele multor ani de decizii greşite. N-are rost să încercăm să schimbăm totul acum. Întrebarea e cum o să reuşim să navigăm prin ceea ce se pare că va fi cea mai mare calamitate a istoriei omeneşti.

Nu va fi ușor. De fapt, va fi foarte, foarte greu. Dar nu cred că mai putem evita situația.

GROF: Acum mulți ani, la Moscova, am avut o discuție lungă despre ecologie cu prietenul meu, profesorul Vassily Nalimov, un om de știință deosebit care a petrecut 18 ani în lagărele staliniste din Siberia. Discuția a fost pur și simplu fascinantă. Nu-l preocupa problema nucleară. Întrevedea o posibilitate ca Statele Unite și Rusia să ajungă la un acord de pace și să renunțe la bombe. Îl îngrijora chimia. După părerea lui, multe aspecte ale vieții noastre depind de industria chimică, iar el nu vedea cum s-ar putea elimina complet efectele poluării râurilor și mărilor, solului și aerului. Îi era teamă că era mult prea târziu.

LASZLO: Aceasta e o problemă la nivel global, pentru faptul că schimbăm echilibrul chimic al întregii biosfere.

GROF: Acest lucru se face în mai multe feluri, dar Vassily credea că poluarea chimică e cel mai mare pericol, pentru că e enormă și e greu reversibilă.

LASZLO: Așa cum am spus, viața va continua, vor exista noi mutații și vor apărea noi specii. Dar speciile care au cicluri reproductive mai scurte vor suferi mutații mai rapide decât noi și se vor adapta mai bine. Noi vom fi cei mai lenți din întreg lanțul evolutiv.

GROF: Acum mulți ani, am văzut un film fascinant, *Cronicile Halstedt*. Acesta era exact mesajul pe care voia să-l transmită: dacă vor exista schimbări de mediu, cele care vor moșteni Pământul vor fi insectele, pentru că au

ciclul reproductiv cel mai scurt şi o enormă capacitate de adaptare.

RUSSELL: Un alt scenariu al judecăţii de apoi nu este o catastrofă ecologică, ci ciuma. Suntem descoperiţi în faţa ciumei. Ne-a scăzut imunitatea. Mâncarea fast-food, drogurile, abuzul de antibiotice, poluarea chimică şi alţi factori ne-au afectat sistemul imunitar. În acelaşi timp, bacteriile au devenit din ce în ce mai rezistente la medicamente. Dezvoltarea imunităţii lor e mai rapidă decât ritmul în care descoperim noi antibiotice. Unele au dezvoltat imunitate la aproape orice antibiotic şi în curând ne va fi imposibil să le oprim evoluţia.

Mai mult, noi înşine înlesnim răspândirea bolilor. Dacă ar izbucni ciuma la Sao Paulo, ar fi la New York cu avionul de seară şi aproape peste tot în marile aglomerări urbane. O nouă boală pentru care nu există leac ar putea să cuprindă lumea într-o clipită. Poate n-ar distruge întreaga populaţie, dar ar putea s-o decimeze - ceea ce, din punct de vedere planetar, n-ar fi chiar un lucru rău. Ciuma este adesea calea naturală de a ţine sub control o anumită specie a cărei dezvoltare a devenit aberantă.

LASZLO: Aşa se ocupă natura de problemele pe care le are. O specie care devine ea însăşi o ciumă sau un cancer va atinge un prag care îi va bloca reproducerea sau îi va da ordona să se sinucidă, ca în cazul micilor lemingi. Dar umanitatea a învăţat să folosească atât de multe măsuri corective pe termen scurt, încât aceste reacţii naturale de adaptare nu mai au timp să acţioneze. Dacă eşti miop, îţi pui ochelari, dacă nu te poţi mişca repede, iei maşina,

trenul sau avionul şi aşa mai departe. Pe termen lung, e foarte probabil să declanşăm o catastrofă ecologică, dar pe termen scurt, luăm măsuri care sperăm să rezolve problema pe moment.

GROF: Nu prea există motive de optimism, dar lucrurile pot lua o întorsătură neaşteptată. Am discutat cele mai pesimiste scenarii pe baza unor extrapolări ale curentului prezent. Aici trebuie să vă aduc aminte de ceea ce s-a întâmplat cu Zidul Berlinului şi Uniunea Sovietică. Ce s-a întâmplat acolo a fost pozitiv şi neaşteptat, greu de prezis. S-ar putea să existe forţe care să opereze în spatele scenei. Spre exemplu, avem deja bacterii care îşi iau hrana din scurgerile de petrol. Poate se vor găsi soluţii ştiinţifico-fantastice pe care nu le putem prevedea - noi bacterii care să consume plastic, plante care să readucă echilibrul în natură prin reversarea poluării, mutaţii genetice care să promoveze toleranţa şi sinergia etc.

LASZLO: Aşa cum am spus mai devreme, dacă felul în care se dezvoltă umanitatea ar fi urmarea unui accident, şansele noastre ar fi foarte mici. Biologii ştiu că mutaţiile accidentale sunt ca jocurile de noroc. Dacă avem o reală posibilitate de a scăpa, aceasta se datorează faptului că există şi altceva în afară de accidente şi ratări în evoluţia speciilor. Aceiaşi factori ar putea acţiona şi în cazul evoluţiei culturale a speciei noastre. Efectele lor sunt deja vizibile în revoluţia conştiinţei şi în schimbarea valorilor care e în desfăşurare în multe părţi ale lumii. Dar aceste procese s-ar putea să nu evolueze destul de repede fără ajutor. De aceea e nevoie să potenţăm puterea experienţelor transformatoare care pot

să accelereze evoluția conștiinței noastre și, prin aceasta, evoluția valorilor, a eticii și a comportamentului nostru.

GROF: Aş vrea să menționez o observație care mi se pare interesantă şi relevantă aici. Cei ce suferă procesul de moarte şi renaştere psihospirituală în stările neobişnuite de conştiinţă trec prin etape specifice asociate unor teme caracteristice. Aceste experiențe descriu adesea scene de violență extremă, excese sexuale, de cele mai multe ori perversiuni, secvențe satanice şi episoade mesianice. În procesul de transformare interioară, aceste elemente sunt trecătoare, iar rezultatul lor este o puternică deschidere şi transformare spirituală. În experiențele individuale, cel mai mare pericol este o exteriorizare a procesului, care devine distructiv pentru persoana celui ce-l practică. Cel mai grav caz este sinuciderea în locul anihilării eului - moartea eului urmată de renaştere.

Cei ce trec prin aceste episoade observă asemănarea cu ceea ce se petrece în lumea exterioară - creşterea criminalității, violenței şi terorismului, eliberarea sexuală în formele ei pozitive şi aberante, creşterea interesului pentru practicile satanice şi pentru culturile mesianice care se înmulțesc asemenea ciupercilor. Aceasta sugerează posibilitatea ca umanitatea în totalitatea ei să sufere un proces de transformare similar. Din nefericire, mare parte a acestui proces se externalizează. Dacă s-ar putea interioriza, în loc să fie practicat într-un fel destructiv pentru Eu, ne-ar putea ridica la un alt nivel al conştiinței.

LASZLO: Sperăm să fie posibil. Dar cum vom putea să mărim şansele de realizare a acestui proces?

RUSSELL: Vreau să menționez două lucruri pe care le consider importante. Mai întâi, trebuie să diseminăm tehnici și tehnologii care ne-ar ajuta să fim mai împăcați cu noi înșine. Nu are sens să încercăm să facem pace în lume atâta vreme cât suntem în conflict cu noi înșine.

Dacă suntem dominați de teamă și de ostilitate, nu vom putea trăi în pace. Putem să ne prefacem că trăim în pace, dar asta nu ne va ajuta să transformăm iluzia în realitate. Toate tradițiile spirituale au un element în comun: găsirea păcii interioare. Acest lucru devine tot mai important pe măsură ce lumea se mișcă din ce în ce mai repede, iar numărul deciziilor de luat e din ce în ce mai mare. Dacă suntem agitați, supărați sau extenuați, nu vom putea lua cele mai bune decizii pentru noi și pentru ceilalți și cu siguranță nu vom fi sănătoși.

Prin urmare, un domeniu critic e dezvoltarea modului de a-i face pe oameni să fie în armonie cu ei înșiși. Nu vreau să spun că trebuie să reinventăm totul. Există deja tehnici în diversele tradiții spirituale ale omenirii. Trebuie să cercetăm și să descoperim care sunt cele mai potrivite și mai eficiente tehnici și să le facem mai accesibile.

Al doilea domeniu cheie este reprezentat de relațiile interumane. Comunicarea clară și empatică este esența oricărei relații reușite. Dar foarte puțini dintre noi au învățat asta la școală. Comunicarea se învață prin experiența personală și adesea mult prea târziu. Ceea ce se întâmplă în relația dintre doi oameni, atât la serviciu, cât și acasă, vine din dorința fiecăruia de a se simți iubit și împăcat, dar cercul vicios care începe să funcționeze nu permite acest lucru. Dacă unul se simte judecat sau atacat, reacția lui este

aceea de a se apăra. Reacţia poate fi foarte subtilă, doar o intonaţie, un gest ori câteva cuvinte, sau mai evidentă. Dar intenţia reală este de a-l face pe celălalt să se simtă atacat şi judecat la rândul său. Dacă cea de-a doua persoană nu e conştientă de dinamica acestui joc şi nu refuză să intre în el, va riposta în acelaşi fel, trimiţând mesaje care să accentueze sentimentul de agresivitate. Aşa începe cercul vicios. La suprafaţă, totul e doar lapte şi miere, dar dedesubt, atacul continuă. Fiecare îşi doreşte să fie iubit şi apreciat, dar încearcă să-l facă pe celălalt să se simtă vinovat.

Deci un lucru foarte important e să învăţăm oamenii să comunice într-un fel în care să nu declanşeze cercul vicios şi cum să-l spargă, în cazul în care se formează. Orice comunicare reuşită ia în considerare sentimentele faţă de interlocutor: cum să-l facem să se simtă iubit şi apreciat. De câte ori am reuşit să fac acest lucru în propriile mele relaţii, a fost ca o adevărată magie.

GROF: Un mod interesant de a comunica care să evite cercul vicios în interacţiune a fost dezvoltat de terapeuţii în probleme familiale. Propriile sentimente trebuie formulate clar, fără a include în ele judecăţi şi acuzaţii. Trebuie să ne informăm partenerul despre procesele interioare şi reacţiile noastre la diversele situaţii într-un fel care să nu includă vinovăţia cuiva.

RUSSELL: Da, aceasta e doar o parte a procesului. Mai există şi alte lucruri care ajută. Mai pe scurt, ceea ce Buddha numea „discursul corect". Cum vorbeşti într-un fel în care să nu produci suferinţă şi resentimente?

GROF: Când locuiam în Esalen în Big Sur, California, Christina şi cu mine am început un experiment fascinant. Am organizat un program educaţional experimental cu o componentă experienţială dominantă. Acesta consta dintr-o serie de programe care se întindeau pe perioada unei luni, în total 30, care aveau loc de două ori pe an. Puteam să ne alegem un subiect de interes, cum ar fi Hărţile Conştiinţei, Buddhismul, Psihologia Occidentală, Medicina Holistică, Vindecarea, Dependenţa sau Căutarea Mistică, etc. Am invitat pentru fiecare din ele câte un specialist de renume. Pe parcursul acestor luni, le-am oferit participanţilor posibilitatea de a folosi respiraţia holotropică, practica Gestalt, terapia sandplay a lui Jung, procesele de grup, masajul, yoga, ritualurile, meditaţia, dansul expresiv, excursiile în natură şi o selecţie de filme.

Facultatea care ne-a găzduit a adus mare parte dintre specialişti, de la pionierii în noua paradigmă a gândirii, cum ar fi Fritjof Capra, Rupert Sheldrake, Karl Pribram şi Joseph Campbell, până la şamanii mexicani şi nord americani, la medii, călugării creştini, sufişti, profesorii de yoga şi buddhiştii tibetani, zen şi vipassana. Această bogată combinaţie de intelectuali şi de experimentalişti s-a dovedit a fi o experienţă extrem de utilă pentru transformare.

Afli multe lucruri când participi pentru o perioadă de timp la un atelier de lucru specializat într-o metodă specială, înveţi foarte repede să joci jocul, îţi activezi mijloacele de apărare psihologică şi adesea reuşeşti să rămâi neafectat. Pe de altă parte, faptul că eşti bombardat din diverse părţi şi la diverse niveluri de informaţii noi şi surprinzătoare şi de strategii experienţiale are un efect catalizator. De-a

lungul anilor am primit multe scrisori de la oameni care au participat la aceste ateliere şi care doreau să ne spună că luna petrecută la Esalen a fost un moment de referinţă în viaţa lor. Cred că un model similar s-ar dovedi extrem de util pe scară largă ca instrument de transformare.

LASZLO: Să ne întoarcem la laitmotivul nostru: revoluţia conştiinţei. Se pare că modalitatea de a transcende scenariul judecăţii de apoi se află în experienţele transformatoare care declanşează evoluţia conştiinţei şi ne schimbă modul de a relaţiona cu ceilalţi şi cu natura. Această posibilitate are multe implicaţii şi dimensiuni. Poate vom putea aborda câteva în după-amiaza aceasta.

A DOUA ZI: DUPĂ-AMIAZA

Lumea şi individul

Despre naştere şi dezvoltare - cum să creştem într-o lume nouă

LASZLO: La începutul acestui secol, H. G. Wells a spus că viitorul va fi decis de cursa dintre educaţie şi dezastru. Putem vedea o analogie a acestei idei azi în cursa dintre noua conştiinţă şi dezastru, cu implicaţii educaţionale majore. Cum se poate adapta educaţia la lumea în care trăim? Cum pot fi făcute organizaţiile educaţionale să realizeze că suntem într-un punct critic, un prag în evoluţia noastră colectivă, şi că avem potenţialul de a stăpâni, sau cel puţin de a orienta, această evoluţie? În cele mai multe locuri din lume educaţia e conservatoare, cu un mare grad de inerţie.

GROF: Se pot face multe lucruri în sfera creşterii copiilor şi a educaţiei pe lângă introducerea tehnologiei care să determine transformarea şi a eforturilor de a schimba paradigmele. Cercetările făcute în domeniul conştiinţei clinice în ultimele decade au arătat că gândirea umană, viaţa emoţională şi comportamentul sunt puternic programate de viaţa noastră anterioară - nu numai de copilărie, lucru explicat deja de filosofia freudiană, ci şi de

naşterea noastră biologică şi de viaţa prenatală. Umanitatea poate fi influenţată profund prin îmbunătăţirea igienei fizice şi emoţionale din timpul sarcinii şi prin schimbarea obiceiurilor postnatale.

Sunt motive întemeiate să credem că împrejurările naşterii joacă un rol important în crearea dispoziţiei pentru tendinţele violente şi de auto-distrugere, sau, invers, pentru comportamentul plin de înţelegere şi relaţiile interpersonale sănătoase. Obstetricianul francez Michel Odent scrie o carte în care susţine că această amprentă perinatală are puterea de a ne direcţiona viaţa către iubire sau ură şi arată cum poate fi înţeles acest lucru din perspectiva istoriei speciei noastre.

Naşterea biologică are două aspecte diferite, amândouă foarte importante pentru supravieţuire şi mediate de hormoni specifici. Stresul mamei în timpul travaliului .este asociat în primul rând cu procesul producerii adrenalinei. Mecanismele eliberării adrenalinei şi noradrenalinei au jucat un rol important în evoluţia speciei noastre în calitate de mediatori ai instinctelor agresive şi de protecţie ale mamei în vremurile când naşterea avea loc în natură. Acestea făceau posibilă schimbarea rapidă a situaţiei mamei: de la naştere la luptă sau la fugă, în cazul apariţiei unui prădător. Mai târziu, mecanismul a devenit inutil, pentru că femeile nu trebuie să se mai teamă de pericolele exterioare. Acest lucru e un anacronism evolutiv.

Cel de-al doilea aspect asociat cu naşterea, la fel de important din punct de vedere evolutiv, este crearea legăturii dintre mamă şi nou-născut. Acest proces implică existenţa hormonului numit oxitocină, care induce comportamentul

matern, şi a endorfinelor, care potenţează sentimentele de dependenţă şi ataşament. Prolactina, hormonul care joacă un rol important în alăptare, are efecte similare. Aglomeraţia, zgomotul şi haosul din multe spitale te fac să te gândeşti la pericole, la moarte, la urgenţe şi declanşează o stare de anxietate care solicită mecanismele de control al adrenalinei într-un mod inutil. Ca şi în cazul junglei, o asemenea situaţie determină reacţii agresive şi dă impresia unei lumi care este potenţial periculoasă şi care se opune procesului de creare a legăturii între mamă şi făt.

Pe de altă parte, o atmosferă relaxată, liniştită şi intimă în timpul naşterii creează o atmosferă de siguranţă care declanşează o dispoziţie către afecţiune, încredere, dragoste, cooperare şi sinergie. Îmbunătăţirea radicală a practicilor procesului naşterii poate avea o influenţă pozitivă cu efecte de lungă durată asupra stării emoţionale şi fizice de bine a speciei umane şi domoleşte nebunia comportamentului care ameninţă să distrugă înşăşi bazele vieţii pe această planetă. Acesta ar fi un punct de plecare foarte bun.

RUSSELL: Stan, ai menţionat ce importante sunt influenţele primilor ani ai copilăriei. Acesta e un alt domeniu în care umanitatea se poate schimba. Cunoştinţele pe care le avem despre efectele anilor copilăriei asupra vieţii adulte datează de o sută de ani şi stau la baza multor proceduri psihoterapeutice. Pe lângă faptul că putem face tot posibilul pentru a-i ajuta pe oameni să gestioneze impactul pe care îl are asupra vieţii lor şi să se elibereze de unele din influenţele nocive, putem face mult mai mult pentru a schimba modul în care ne creştem copiii, pentru ca aceştia să devină adulţi mai sănătoşi din punct de vedere psihic.

Ca şi în cazul naşterii, există deja o nouă mişcare în această direcţie. Am prieteni care au avut copii în anii şaizeci şi şaptezeci pe care au aplicat noile concepţii asupra educaţiei. În loc să-i pedepsească, le-au explicat unde au greşit şi i-au ajutat să înţeleagă; le-au asigurat mediul necesar pentru o mai puternică apropiere emoţională; în loc să-i trateze ca pe nişte copii neştiutori, le-au dat importanţa necesară unor fiinţe care aveau nevoie de îndrumare. Copiii au crescut sănătoşi din punct de vedere mental şi au devenit adulţi echilibraţi. Acum au propriile lor familii şi-şi tratează copiii în acelaşi mod - uneori chiar mai bine, pentru că ei sunt şi mai conştienţi de aceste probleme decât părinţii lor. Au rezultat nişte tineri inteligenţi, amabili, atenţi şi conştienţi de toate lucrurile pozitive din jurul lor.

Există un cerc vicios care începe să se destrame. Copiii crescuţi în familiile cu disfuncţii învaţă un model greşit şi devin părinţi care vor folosi metode greşite la rândul lor. Dacă învăţăm oamenii cum să-şi educe copiii cu mai multă iubire şi atenţie, putem să rupem acel cerc, cu un impact major pe termen lung asupra societăţii. Cred uneori că, într-adevăr, acesta poate fi cel mai important lucru pe care-l putem face pentru societate.

GROF: Dar educaţia e doar o parte a problemei. Nu ajunge să ştim ce trebuie să facem. Trebuie să fim în stare s-o facem, iar aceasta ar însemna o reală transformare emoţională a părinţilor.

LASZLO: Sunt mai multe cercuri vicioase aici, mai ales în educaţia formală din şcoli. Profesorii predau ce au învăţat la şcoală şi li se pare că nu e nimic greşit în asta. Este foarte greu să introduci cunoştinţe radicale în sistemul educaţional.

Cei ce sunt la originea acestor cunoştinţe ar trebui să fie cei care să le disemineze, dar ei devin foarte rar profesori influenţi. De cele mai multe ori, cei ce au idei inovatoare nu sunt şi buni comunicatori. Sistemul educaţional ar trebui să fie mai flexibil, mai deschis la ideile noi şi relevante, de oriunde ar veni ele.

GROF: Da, instituţiile noastre educaţionale au o orientare greşită şi prezintă o perspectivă depăşită asupra lumii. Acest lucru ajută la perpetuarea situaţiei. Să luăm, de exemplu, istoria. Valorile spirituale şi transpersonale nu sunt apreciate. Când înveţi istoria, figurile importante sunt Gingis Han, Napoleon, Hitler şi Stalin. Nu prea se vorbeşte despre Buddha. Se pune mult prea mult accent pe conflicte, lupte şi competiţie - cine învinge şi cine pierde. În general li se dă mult prea mare importanţă personajelor negative.

RUSSELL: Multe dintre lucrurile despre care vorbim n-ar fi prea bine primite în sistemul educaţional de azi. Experienţele mistice, de exemplu, sunt privite ca lucruri periculoase. Educarea oamenilor pentru a recunoaşte stările neobişnuite ale conştiinţei ar crea probabil foarte multă ostilitate.

GROF: Tot ce e transpersonal şi spiritual 100% ar crea multe probleme. Aceste cunoştinţe ar fi primite cu rezistenţă nu numai de oamenii de ştiinţă materialişti, ci şi de religiile organizate.

LASZLO: Eu sunt optimist, sau cel puţin un optimist moderat, mai ales dacă luăm în considerare faptul că s-ar putea să existe şi anumiţi factori care lucrează pe ascuns.

LASZLO: Acest lucru e o sursă de speranţă. Dacă există astfel de factori, vor fi din ce în ce mai evidenţi pe viitor.

Întrebarea cea mai urgentă e cum reuşim să ajungem nu numai la sistemul educaţional, ci şi la cel informaţional, la presa scrisă şi la internet. Pentru moment, acest sistem caută doar senzaţionalul, pentru că doar acesta vinde. „Adevăratele" ştiri sunt evenimentele violente, catastrofele sau ştirile legate de câteva figuri publice de pe planetă. Procesele care stau la baza evenimentelor sau cele care modelează lumea nu ajung la cunoştinţa mulţimii - nu sunt considerate demne de a fi transmise.

Dacă vrei să iei în considerare partea pozitivă, ai putea spune că acum câţiva ani nu aveam toate aceste programe de televiziune şi toate aceste ştiri pe probleme de mediu, de resurse, de populaţie şi de dezvoltare. Oamenii sunt din ce în ce mai la curent cu problemele actuale, dar această evoluţie este mult prea lentă pentru a da naştere unei mişcări capabile să aducă o schimbare efectivă şi reală.

GROF: În cultura noastră, media are o putere enormă în diseminarea informaţiei şi formarea opiniei publice. Simt că ne apropiem de un punct critic în această privinţă. În trecut, exista o tendinţă clară de a discredita şi a ridiculiza într-un mod lipsit de discriminare tot ce era considerat „New Age", ceea ce reprezenta orice punea în pericol modul obişnuit de gândire şi acţiune, de la modelul holografic al lui Davin Bohm de reprezentare a universului, la maratonul în pielea goală, la ghicitul în globul de cristal şi la puterea piramidelor. Recent, s-a produs o schimbare semnificativă. Apar din ce în ce mai des pe lista de cele mai vândute cărţi

materiale despre experiențe transpersonale, iar filmele despre aceleaşi experiențe au început să fie succese de casă. Editurile au înțeles că aceste apariții sunt cerute şi că se pot câştiga bani din această afacere. Cei ce lucrează în media se miră de audiența emisiunilor pe probleme transpersonale, cum ar fi discuțiile lui Bill Moyer cu Joseph Campbell. Odată ce vor înțelege că din ce în ce mai mulți oameni sunt interesați, lucrurile ar putea evolua foarte rapid.

LASZLO: Dar cum declanşezi desfăşurarea rapidă a acestui proces?

GROF: Deja au avut loc schimbări enorme. De exemplu, grija pentru mediu şi pentru hrana naturală, care fuseseră privite ca nişte ridicole extravaganțe hippie, au devenit probleme care se discută în mod serios. Acest lucru nu s-a întâmplat pentru că anumiți oameni s-au aşezat şi au inventat o strategie inteligentă cum să schimbe opinia publică şi să influențeze media. Schimbarea se datorează modificărilor pe care le-au suferit câteva mii de oameni ca noi printr-o varietate de mecanisme. Aceşti oameni sunt preocupați şi fac tot ce le stă în putere ca să-şi urmeze sentimentele. Fiecare dintre ei e doar un fir de nisip în deşert, dar împreună sunt o putere care poate schimba ceva.

RUSSELL: Sunt mii de oameni care fac ceea ce simt că bine. Şi totuşi, nu ştim ce e bine. Tu, Stan, îți faci treaba. Crezi că e lucrul pe care trebuie să-l faci şi-l faci cât poți de bine. La fel şi Ervin, şi eu. Toți ne aducem contribuția cât putem mai bine, fiind în acelaşi timp susținuți de alte zeci de mii de oameni care fac şi ei tot ce cred că e mai bine pentru ei.

Întrebarea crucială e cum putem să facem aceste lucruri mai eficient şi cu un impact mai puternic? Cu cât voi fi mai eficient, cu atât voi determina schimbarea în ceilalţi. Cu cât vor fi ceilalţi mai eficienţi, cu atât mai mare va fi impactul lor asupra mea.

Unul dintre lucrurile pozitive care derivă din meseria de scriitor este faptul că întâlnesc oameni care îmi spun că un lucru pe care l-am scris într-una din cărţile mele a avut un efect deosebit asupra lor - ca o piesă care le lipsea din jocul vieţii. Şi cred că acelaşi lucru ţi se întâmplă şi ţie, Stan, când primeşti reacţiile oamenilor care au participat la atelierele tale despre respiraţie. Noi toţi punem cap la cap piesele necesare pentru a ne împlini vieţile, pentru a fi mai fericiţi şi mai sănătoşi. Fiecare piesă contează. Iar uneori, o mică piesă poate determina unirea multor altora şi poate duce la trezirea spirituală.

Greşim dacă ne gândim că noi trebuie să-i schimbăm pe ceilalţi. Acest lucru ne face să credem că noi suntem speciali şi ne pune într-o poziţie de conducere, de control. Toţi suntem în aceeaşi situaţie. Cea mai importantă întrebare pe care trebuie să ne-o punem este: cum pot face ca acţiunile mele să faciliteze schimbarea mai eficient?

LASZLO: Ceea ce vrei să spui, Pete, e că, făcând bine ceea ce facem, putem pune lucrurile în mişcare.

GROF: Sunt de acord, dar aş vrea să adaug că nu e deajuns să observi situaţia şi să te axezi pe intervenţia din exterior. Trebuie să te implici şi în munca interioară. C. G. Jung a insistat pe ideea că trebuie să suplimentăm ceea ce facem în lume prin analiza personală sistematică şi prin

investigarea eului nostru subconştient. A menţionat nevoia de a ne conecta la entitatea superioară, Eul, din care să luăm înţelepciunea subconştientului colectiv şi resursele spirituale pe care ni le oferă. Informaţiile şi puterea pe care o obţinem în acest proces ne ajută să găsim strategiile de viaţă corecte.

LASZLO: Aşa cum spuneam ieri, ce facem „în interior" afectează „exteriorul". Dar, la fel de bine, am spus că, dacă oamenii ar aprecia mai corect interacţiunea dintre cele două, ar fi mai responsabili în lucrul cu interiorul şi ar avea şanse mai mari de a reuşi în exterior.

RUSSELL: Şi eu cred că se pot întâmpla miracole. Dar nu putem să le *facem* să se întâmple, trebuie să învăţăm cum să *le permitem* să se întâmple. Se pare că putem să facem acest lucru prin dezvoltarea stării interioare potrivite, a stării de conştiinţă potrivite.

Discutam mai devreme despre sincronicitate şi eu am menţionat că există o legătură puternică între starea mea interioară şi manifestarea coincidenţelor. Eu nu le pot determina, pentru că sunt, prin natura lor, accidentale, dincolo de capacitatea mea de a le controla. Ce pot face e să le facilitez apariţia prin starea de conştiinţă potrivită.

Acelaşi lucru se poate întâmpla şi la nivel colectiv. Cu cât nivelul de conştiinţă e mai elevat, cu atât e mai mare posibilitatea de a vedea miracole. Nu putem să ne imaginăm cum vor fi sau cum se vor întâmpla, dar putem să mărim şansele ca ele să se întâmple prin modul în care avem grijă de bunăstarea noastră interioară.

LASZLO: Asta-mi aduce aminte de o experienţă muzicală pe care am avut-o demult. Când cânţi - nu neapărat pentru public - dacă iese bine, dar nu pentru că aşa ai vrut în mod conştient, atunci întregul spectacol e un model spontan. Şi trebuie să recunoşti că eşti parte din acesta. E un sentiment minunat. Nu poţi să-l determini prin voinţă, dar poţi să-l pregăteşti. Dacă nu eşti pregătit, nu-l simţi. Dar când eşti, sentimentul e ca şi cum te-ar învălui o forţă. Există o astfel de forţă şi noi trebuie să învăţăm cum să ne lăsăm purtaţi de ea. Oare putem să-i învăţăm pe oameni acest lucru?

RUSSELL: Da, cred că da. Din proprie experienţă, ştiu că lucrul care mă împiedică să rezonez cu această forţă este propria mea rezistenţă, propria mea răceală, care vine din teamă. Teama e foarte normală atunci când suntem ameninţaţi, dar în societatea occidentală contemporană aproape toate ameninţările fizice au fost înlăturate. Nu mai suntem atacaţi de animale sălbatice şi nu mai trebuie să fugim ca să ne salvăm viaţa. Majoritatea temerilor noastre sunt psihologice şi provin din experienţele noastre anterioare. Ne e teamă de ce ar putea crede alţii despre noi, de a ne simţi nesiguri, de a nu putea controla lucrurile etc. Aceste temeri ne împiedică să ne trăim viaţa complet, de a ne lăsa purtaţi de acea forţă. Stăm tot timpul la pândă să nu cumva să fim atacaţi.

Unul dintre cele mai importante lucruri pe care le putem face este descoperirea acestor angoase, evaluarea lor corectă şi reînvăţarea unui mod de viaţă care să le excludă. Am descoperit că, dacă îmi dau seama cât de nefondate sunt, ele încetează să-mi mai afecteze relaţiile,

comunicarea, şi modul în care reacţionez. „Mă las purtat" pe măsură ce angoasa dispare.

GROF: Cel mai important obstacol în calea acestei deschideri este amintirea unui şir de experienţe traumatice, care duce la stări de blocaj emoţional şi fizic, un fel de armură REICHIAN care ne izolează de restul lumii. Modalităţile de a scăpa de această armură, de a ne elibera de momentele traumatice, sunt deschiderea către oameni, natură şi cosmos.

LASZLO: Oamenii care trec prin experienţe transpersonale devin membri mai buni ai comunităţii?

GROF: Nu neapărat după doar o primă serie de experienţe, deşi acest lucru e posibil. Am văzut vieţi care s-au schimbat complet după o experienţă psihedelică puternică sau după o experienţă de respiraţie holotropică, dar acestea sunt excepţii. Probabilitatea unei schimbări pozitive considerabile creşte odată cu implicarea individului într-o căutare personală sistematică şi consecventă.

LASZLO: Ar trebui, prin urmare, să aibă o serie de experienţe transformatoare care să dureze săptămâni, luni sau chiar ani?

GROF: Da. Am descoperit domeniul transpersonal în timpul experienţei mele clinice. Am văzut de multe ori că oamenii încep de obicei procesul ca terapie, pentru că au probleme emoţionale şi psihosomatice. Totuşi, după o serie de şedinţe, descoperă dimensiunea suprapranaturală a propriului eu şi, din acel moment, principala lor grijă este căutarea filosofică şi spirituală a sensului lucrurilor. Şi acest lucru îi face să se deschidă spre ei înşuşi, spre ceilalţi, spre natură şi viaţă în general.

O nouă hartă a realităţii?

LASZLO: Conştiinţa se schimbă, apar noi tendinţe, ceea ce generează o întrebare deosebit de importantă şi de interesantă despre concepţia noastră despre lume. Până acum, aceasta a fost fragmentată, plină de zone neclare şi de neconcordanţe - între minte şi trup, interior şi exterior, om şi lume...

GROF: Vrei să sugerezi că e nevoie de o paradigmă generală care să integreze toate perspectivele disparate.

LASZLO: Am vorbit deja despre schimbarea paradigmei în domeniul ştiinţei, şi acum putem merge mai departe. La ce paradigmă ne putem aştepta? Ce tip de paradigmă ne trebuie? În mod evident, noua paradigmă trebuie să includă imaginea prezentă, fragmentată, a realităţii, cunoştinţele care derivă din ştiinţele naturale, mai ales cele din fizică, pe care trebuie să le armonizeze în cadrul ştiinţelor despre om şi societate. O asemenea schimbare de paradigmă s-ar putea dovedi crucială, din moment ce trăim vremuri atât de instabile, sensibile la orice „fluctuaţie”, la orice idee, perspectivă sau valoare nouă, oricât de nesemnificativă. În aceste condiţii, s-ar putea să apară un nou Hitler sau un nou Mesia. Trebuie să devenim conştienţi de forţa ideilor şi de puterea lor de promovare, mai ales dacă acestea corespund nevoilor timpului nostru. Acest lucru înseamnă promovarea acelor paradigme care ar putea avea un efect benefic asupra omenirii.

GROF: Problema pe care o văd este că elementele de bază, blocurile conceptuale ale vechii paradigme, par foarte

logice, foarte evidente și foarte ușor de înțeles. Principiile de bază ale mecanicii newtoniene nu sunt greu de înțeles și sunt de bun simț, pentru că ele corespund percepției noastre despre lume. Prin comparație, putem să anticipăm că înțelegerea noii paradigme ar cere cunoștințe sofisticate în diverse domenii, inclusiv cunoștințe de matematici superioare și de fizică cuantică și a relativității. În plus, conceptele de bază sunt contrare principiilor percepției intuitive, cel puțin în stările obișnuite de conștiință.

Să luăm, de pildă, opera ta, Ervin. Ai cunoștințe științifice elevate și capacitatea de a corobora date dintr-o varietate de discipline într-un mod deosebit de creativ. Dar, pentru cititorul de rând, este dificil de înțeles ce vrei să transmiți fără o bază științifică solidă. Deci întrebarea este cum traducem aceste concepte în limba obișnuită și cum prezentăm datele într-un mod accesibil cititorului mediu.

LASZLO: Eu sunt un pic mai optimist decât tine, Stan, în ce privește puterea și întinderea noii paradigme. Nu cred că e mai complexă decât cea veche: de fapt, e foarte simplă. Am amintit numele lui Alfrd North Whitehead mai înainte. Unul dintre elevii lui, un mare filosof, Stephen C. Pepper, a scris o carte întreagă despre „ipotezele despre lume", care arată că există cel puțin o jumătate de duzină de ipoteze de bază, sau, cu alte cuvinte, moduri în care vedem lumea și pe noi înșine. Una dintre acestea este ipoteza organică, care e caracteristică zilelor noastre. Lumea este ca un organism, nu numai indivizii, ci și întreaga biosferă și chiar universul. Acesta este un mod de gândire foarte simplu care, odată adoptat, duce la rezolvarea tuturor problemelor. Mi se întâmplă deseori ca, atunci când încerc să descifrez ceva

ce nu are sens, să schimb perspectiva, şi apoi, dintr-o dată, totul se clarifică şi devine parte dintr-un model mai extins, modelul de care vorbea Gregory Bateson - „modelul care uneşte".

Ipoteza organică pare nouă, dar de fapt e foarte veche. Doar că ne parvine într-o formă schimbată, oferită de noile ştiinţe, mai concretă şi mai demnă de încredere. Totuşi, nu e uşor de înţeles, pentru că am fost educaţi să o înlocuim cu ipoteza mecanicistă a lui Newton.

GROF: Nu crezi că una dintre probleme e că perspectiva newtoniană asupra lumii se potriveşte în mare măsură cu percepţia obişnuită pe care o avem asupra realităţii? Pare foarte evidentă şi foarte logică.

LASZLO: Da, dar doar pentru cei crescuţi în Occident.

GROF: Am observat că, în stările mistice, oamenii au acces direct la o percepţie şi o înţelegere alternativă a lumii. Experienţele transpersonale au puterea de a ne trezi din ceea ce William Blake numea, destul de nedrept pentru Newton, „somnul lui Newton". Nu ştiu cât de convingător poate fi transmis acest model organic prin mijloace pur intelectuale unor oameni care n-au trecut prin experienţe directe de acest tip, cu atât mai puţin celor care au tendinţa de a se îndrepta în direcţie opusă.

Ar fi mult mai bine dacă noul mod de gândire ar putea fi legat de o viziune mitologică relevantă pentru cultura occidentală. Joseph Campbell era foarte interesat de această problemă şi a subliniat că, atunci când studiem culturile trecute, ne dăm seama că toate au fost susţinute

şi propulsate de puternice viziuni mitice. Acelaşi Joseph Campbell se întreba dacă e posibil să se identifice mitul dominant al culturii în care trăim sau dacă acest lucru se poate face doar după un timp. Întrebările pe care şi le punea mereu erau „În ce fel de mitologie trăim? Putem s-o identificăm? Poate fi ea adusă la suprafaţă, ca să ne poată inspira?"

RUSSELL: O altă problemă pe care mintea occidentală educată în maniera mecanicistă o are în înţelegerea modelului organic e calitatea sa participatorie. Ne face să ne simţim parte a universului viu. Modelele reducţioniste şi bunul simţ de tip occidental ne îndreaptă în direcţia opusă - ne separă de întreg.

GROF: Multe culturi au trăit într-un univers participatoriu, ca parte integrantă a întregului, având acces direct la experienţele transpersonale în riturile de trecere, în mistere şi practici spirituale. Experienţele de acest gen erau incomparabil mai la îndemână atunci.

LASZLO: Instituţiile şi modul nostru de viaţă sunt cele care ne creează probleme pentru că nu ne mai permit să trecem prin experienţe integrate, complete, participatorii. Criza care se apropie va oferi în acelaşi timp posibilitatea societăţii occidentale de a-şi schimba perspectiva asupra lumii. Ne va arăta legăturile între lucruri şi felul în care depind unele de altele, va fi garanţia unei percepţii schimbate. Întrebarea cea mai dificilă e însă cum să facem oamenii să înţeleagă totul fără dificultate, fără suferinţă.

RUSSELL: Da, mulţi oameni nu vor să vadă greşelile modelului actual. Nu pot renunţa la convingerile şi obiceiurile lor decât dacă sunt obligaţi, dar această renunţare s-ar putea să vină prea târziu.

Acelaşi lucru se întâmplă şi la nivel personal. Cei ce duc o viaţă nesănătoasă pot fi sfătuiţi de doctor să se lase de fumat, să-şi schimbe dieta, să facă mai multă mişcare, dar dacă nu-şi dau seama ei înşişi că au o problemă, mai mult ca sigur vor ignora sfaturile acestuia, pentru că nu înţeleg de ce ar trebui să se schimbe. Asta până când problema nu va mai putea fi evitată, când vor suferi un atac de cord, când se vor îmbolnăvi de cancer sau de o altă boală care îi va obliga să-şi aducă aminte spusele docorului. Câtă vreme sănătatea nu ne e periclitată, nu suntem conştienţi de greşelile pe care le facem. Numai atunci când suferim acceptăm nevoia de schimbare. Poate că ar trebui să ne dorim să intrăm în criză ca să ne putem trezi. Să sperăm însă că nu ne va fi fatală.

LASZLO: E un lucru foarte greu de realizat în realitate.

RUSSELL: Nu spun că ar trebui să determinăm criza, ci doar că n-o să ne vină mintea la cap până când n-o să se întâmple ceva. Bineînţeles că nu toată lumea aşteaptă să se simtă rău ca să se schimbe; mai sunt şi oameni care ascultă sfaturile şi se schimbă înainte ca situaţia să se înrăutăţească, şi tocmai această atitudine e cea care trebuie încurajată la nivel global.

LASZLO: De acord. Dar acest lucru subliniază necesitatea de a dezvolta urgent un nou mod de a privi lumea şi pe noi înşine - o nouă hartă a realităţii. În cărţile tale, Stan,

vorbeşti despre o nouă cartografie a minţii omeneşti. Nu înseamnă că aceasta ar trebui să meargă mână-în-mână cu o nouă cartografie a universului? Dacă mintea omenească e plină de elemente surprinzătoare şi e legată de cosmos, atunci şi cosmosul ar trebui să conţină elemente neobişnuite. Cartografia acestuia ar trebui să fie diferită de cea standard.

GROF: Noua hartă a minţii omeneşti despre care am scris şi am vorbit este şi o nouă hartă a realităţii, atâta vreme cât cele două categorii de experienţe pe care le adaugă cartografiei tradiţionale nu sunt văzute ca distorsiuni patologice, ci mai degrabă ca aspecte autentice ale existenţei. Conţinutul experienţelor în prima dintre aceste categorii este lumea aşa cum o ştim, dar percepută dintr-o perspectivă complet diferită. În loc să percepem elementele ei constitutive ca obiecte separate, *ne identificăm cu acestea*. Odată cu identificarea, ni se oferă acces la informaţii complet noi. Acesta e un mod diferit de a cunoaşte universul - nu mai înregistrăm aspectele obiectelor prin simţuri, prin analiză sau sinteză, ci prin identificare.

Conţinutul experienţelor în cea de-a doua categorie este şi mai surprinzător, deoarece cuprinde dimensiuni ale realităţii negate de civilizaţia occidentală industrializată. E vorba de dimensiunea mitologică a existenţei, de fiinţele şi tărâmurile arhetipale pe care culturile vechi le considerau a fi de origină divină. Şi totuşi, atunci când intrăm în legătură cu ele, acestea sunt la fel de reale sau chiar mai reale decât experienţele noastre în lumea materială. Ele sunt acea sursă de informaţii noi şi corecte care ne lipsea.

LASZLO: Se pare că prin asemenea experienţe obţinem o nouă hartă a realităţii.

GROF: Da. E vorba aici despre subconştientul colectiv al lui Jung, sau cel puţin despre un aspect important al acestuia. Cel de-al doilea aspect e domeniul istoric al subconştientului colectiv în care e înregistrată toată istoria umanităţii. Există părţi neclare în ceea ce priveşte domeniul arhetipal la Jung. Iniţial, era văzut ca înnăscut şi legat de partea neşlefuită a creierului, nu departe de predispoziţia către comportamente instinctuale. Alteori, era considerat drept moştenirea culturală a umanităţii. Mai târziu, a început să vadă arhetipurile ca modele cosmice primordiale situate deasupra realităţii consensuale.

Observaţiile studiului asupra stărilor neobişnuite ale conştiinţei susţin această a treiaalternativă. Ele sugerează că domeniul arhetipal e situat între realitatea consensuală şi conştiinţa nediferenţiată a principiului creativ cosmic. Acesta formează şi informează dinamica lumii materiale. De exemplu, arhetipul Marii Zeiţe Mame este ca un model universal care îşi găseşte expresia specifică în toate mamele din lume.

Mă gândesc la dezbaterea filosofică între nominalişti şi realişti în ceea ce priveşte ideile platonice. Nominaliştii le văd ca pe nişte abstracţiuni luate dintr-un număr de obiecte concrete care sunt reale, în timp ce realiştii cred că există de fapt un domeniu în care ideile platonice au o existenţă proprie. Stările neobişnuite susţin cea de-a doua idee. Fără îndoială că aceste stări dau arhetipurilor o trăire foarte convingătoare. Putem vizita diferite domenii arhetipale

populate cu ființe mitologice în același fel în care lumea e populată de oameni, animale și plante. Ființele arhetipale par să existe la niveluri energetice mult mai puternice și sunt înconjurate de o aură de supranatural. E evident că aparțin unui ordin superior, dar influențează evenimentele din lumea noastră. De aceea erau considerate zeități de către culturile vechi și cele aborigene, iar atitudinea lor este foarte ușor de înțeles.

LASZLO: Poți să ne dai câteva exemple mai apropiate de timpurile noastre, Stan?

GROF: Cu mulți ani în urmă, am văzut un film despre Jason, Argonauți și lâna de aur. Filmul se desfășura pe două planuri. Unul din ele era realitatea materială în care Jason și echipajul său treceau prin numeroase aventuri. Cel de-al doilea era lumea olimpiană a zeilor și zeițelor care avea o dinamică proprie - conflicte, tensiuni, povești de dragoste. Exista o legătură strânsă între cele două planuri. Zeitățile aveau sfera lor de influență pe Pământ, preferații și dușmanii lor în rândul oamenilor. Acțiunile zeilor se materializau în lumea materială prin furtuni, animale periculoase și alte provocări - sau, dimpotrivă, prin evenimente fericite.

Această poveste este similară conceptelor care se află la baza celei mai interesante părți a astrologiei. Ideea e că atât evenimentele care se petrec în mintea noastră, cât și cele din lumea reală sunt expresia dinamicii arhetipale care, la rândul ei, e corelată cu mișcarea și poziția planetelor. Deoarece planetele sunt vizibile, putem ghici ce se întâmplă în lumea arhetipurilor și, indirect, la ce tip de energii să ne așteptăm în lumea reală. Există sincronism între cele două

elemente, dar nu şi cauzalitate. De aceea materialiştii, pentru care cauza şi efectul sunt foarte importante, nu pot să accepte ideea că astrologia ar fi valoroasă.

LASZLO: Există un element în gândirea lui Jung care merge în direcţia pe care am expus-o mai sus. După cum ştim, Jung a formulat conceptul de arhetip în colaborare cu Wolfgang Pauli. A fost şocat de faptul că, în timp ce cercetările lui în domeniul psihicului uman duceau spre lucruri „nereprezentabile", asemeni arhetipurilor, cercetările din fizica cuantică duceau în aceeaşi direcţie: microparticulele universului fizic, entităţi pentru care nu exista o posibilă descriere completă. Jung a tras concluzia că, dacă presupunem existenţa a două sau mai multe elemente nereprezentabile, s-ar putea ca acestea să nu se datoreze mai multor factori, ci unuia singur. După el, principalul factor care susţine şi leagă lumea fizicii şi cea a psihologiei este *unus mundus*. Aceasta înseamnă că tărâmul minţii şi cel al materiei - psihicul şi fizicul - sunt aspecte complementare ale aceleiaşi realităţi transcendentale unitare *unus mundus*. Arhetipurile sunt modele dinamice fundamentale ale căror reprezentări diverse caracterizează atât procesele mentale cât şi cele fizice. În domeniul mental, ele organizează structurile şi transformările materiei şi energiei. Totuşi, realitatea fundamentală e *unus mundus*, iar aceasta nu e nici fizică, nici psihică: e undeva deasupra celor două tărâmuri sau dincolo de ele. Acest lucru ne face să ne gândim la ideea mai recentă a ordinii interioare a lui David Bohm. Şi acesta e un tărâm transcendent dincolo de spaţiu şi timp, unde toate lucrurile formează un tot. Doar relaţia noastră cu

ordinea exterioară, ordinea care „se desfășoară" în spațiu și timp, le separă.

GROF: Aceleași concepte pot fi găsite și în filsofia precedeselor lui Whitehead. Tot trecutul universului intră în fiecare moment sau situație nouă, ca parte a eficienței cauzale. În plus, Whitehead îl ia în calcul și pe Dumnezeu și tărâmul așa-ziselor obiectele eterne. Ați auzit de noua carte a lui Rick Tarnas *Pasiunea minții occidentale*?

LASZLO: Da. Rick descrie istoria gândirii europene arătând că există o discuție despre relația între două niveluri ale realității: cel al experienței familiare și cel arhetipal, platonic sau realitatea de nivel înalt. În plus, mai arată că istoria europeană prezintă corelații sistematice cu poziția planetelor. De exemplu, planeta Uranus a fost întotdeauna legată de imaginea marilor inventatori, cum ar fi Newton, Descartes, Freud, Jung și Darwin.

RUSSELL: Ne permite această corelație să facem preziceri astrologice despre momentul marilor descoperiri?

GROF: Ne permite să facem doar preziceri arhetipale în ceea ce privește calitatea energiilor implicate, nu preziceri concrete. Acest lucru oferă o mai mare creativitate și posibilitatea jocului, în timp ce arhetipurile rămân consecvente naturii lor specifice. De exemplu, ne îndreptăm spre o conjuncție triplă între Uranus, Neptun și Jupiter. În termeni astrologici, Uranus este legat de marile descoperiri și de schimbările revoluționare de natură prometeică, Neptun de dispariția granițelor și de problemele mistice, iar Jupiter

e responsabil de mărimea şi extinderea fenomenelor. Prin urmare, se poate prezice că această combinaţie de energii astrologice arhetipale va fi exprimată ca o revoluţie spirituală majoră de natură oceanică, care include dispariţia şi transcenderea graniţelor. Căderea Zidului Berlinului şi unificarea Germaniei, eliberarea Europei de Est şi dispariţia supraputerii sovietice au fost primele semne ale acestei influenţe arhetipale.

Acest moment e foarte diferit de momentul revoluţiilor din anii '60, care au avut loc tot în timpul unei triple conjuncţii, dar Neptun a fost înlocuit de Pluto. Pluto reprezintă energia dionisiacă legată de sex, moarte şi renaştere şi e foarte dinamică. Impulsul revoluţionar de atunci a fost diferit şi a dus la conflicte violente cu poliţia şi autorităţile.

Ar trebui să adaug că Rick a mai scris şi o broşură numită *Prometeu cel ce trezeşte* despre rolul lui Uranus în revoluţiile ştiinţifice, artistice şi sociale. Aici el discută tranzitul lui Uranus pe harta lui Einstein, la începutul secolului, când acesta a scris trei lucrări care au revoluţionat fizica, şi le compară cu tranzitul lui Saturn tot pe harta lui Einstein când acesta polemiza pe probleme teoretice cu Niels Bohr şi avea o atitudine conservatoare asupra fizicii cuantice. Darwin a avut acelaşi tranzit al lui Uranus când corabia sa *Beagle* a ajuns în insulele Galapagos, locul unde a avut revelaţia cu privire la originea speciilor.

LASZLO: Există corelaţii în lumea naturală care surprind. Se pare că există forţe şi energii subtile care operează în

natură și pe care noi nu le cunoaștem din punct de vedere empiric, deși simbolic le știm.

GROF: Perspectiva astrologică nu se referă neapărat la forțe, ci vede realitatea ca un set de aranjamente sincronice mai degrabă decât ca un set de legături cauzale. Ea consideră cosmosul un sistem unitar, de elemente interconectate care susțin planul general făcut de o inteligență superioară.

RUSSELL: Nu știu prea multe lucruri despre astrologie așa cum e practicată ea azi, dar sunt interesat de modul în care vedeau cerul anticii și de rădăcinile astrologiei. Sunt norocos că locuiesc de câțiva ani într-o zonă a Angliei foarte puțin poluată și, prin urmare, cerul e foarte limpede noaptea. Așa am putut vedea mișcarea planetelor pe fundalul celorlalte stele.

Practic, cerul pe care îl văd acum putea fi văzut și cu mii de ani în urmă, doar culoarea era atunci mult mai închisă pentru că, neexistând poluare, aerul era mult mai curat și, prin urmare, stelele mult mai strălucitoare. În trecut nu existau televiziune, cinematografe, computere sau cărți, prin urmare oamenii aveau mult timp să contemple cerul care părea strălucitor și captivant.

Pe când urmăream mișcarea planetelor, am observat că evenimente importante din viața mea păreau să se coreleze cu unele configurații interesante de pe cer. Mi s-a întâmplat un asemenea lucru recent, când luna era la jumătatea distanței între Marte și Venus, care erau în conjuncție, în timp ce Saturn răsărea la est. Nu știu dacă a existat o relație de cauză-efect între modelul de pe cer și viața mea; pare

mai degrabă să fi fost o coincidenţă, o legătură acauzală, dar totuşi plină de sens.

Mă întreb dacă de aici vine astrologia. Anticii urmăreau cu siguranţă alinierea planetelor şi formarea unor configuraţii interesante pe cer. Oare observau însă şi corelaţia cu evenimentele din viaţă? Dacă o făceau, atunci fără îndoială că aşa au început să găsească modele care să prezică alinierile viitoare şi legăturile derivate din acestea.

GROF: Mi se pare puţin probabil şi greu de crezut că astrologia s-a dezvoltat dintr-o acumulare graduală de date generate de observaţiile astronomice şi din încercările de a le corela cu evenimentele istorice şi experienţele omeneşti. Cred că descoperirea a venit deodată, ca o iluminare, ca o viziune a unei ordini de nivel înalt care lega mişcările planetelor de arhetipuri şi de evenimentele exterioare şi interioare. Sunt multe exemple de asemenea viziuni în istoria creativităţii.

Dar, fiindcă tot vorbim despre cer şi corpuri cereşti, v-aţi gândit la coincidența cel puţin uimitoare că diametrele Lunii şi Soarelui combinate cu distanţa până la Pământ le face să fie aproape egale ca mărime? Eclipsa totală este posibilă datorită acestui lucru. Aţi văzut vreodată o eclipsă totală? Când am împlinit 60 ani, Christina mi-a făcut cadou o croazieră în Hawai tocmai pentru a fi martor la o eclipsă totală, şi a fost incredibil.

Văzusem câteva eclipse parţiale. Folosisem o sticlă afumată şi văzusem că o parte a planetei lipsea. Nimic spectaculos. Eclipsa totală e total diferită. Nici măcar când eclipsa a ajuns la 80% nu realizezi cum poate fi. Odată

ce te lovește „cercul de diamant" și eclipsa devine totală, pătrunzi într-o realitate paralelă. N-am putut s-o văd ca pe un fenomen natural, era magie pură. Eram pe un vapor împreună cu alte câteva sute de oameni. Unii dintre ei beau Bloody Mary (vodcă și suc de roșii), deși era ora șapte dimineața și se distrau pe punte în diverse moduri care de care mai ciudate, dar toți au fost captivați în momentul în care a început eclipsa.

Lucrul care se repetă mereu e că oamenii din culturile primitive reacționau atât de violent la eclipse pentru că nu înțelegeau ce se întâmpla. Dar, în cazul nostru, toți știam ce, când și de ce avea să se întâmple. Un astronom profesionist ne pregătise deja, dar, cu toate acestea, tremuram de emoție!

LASZLO: Mă uimește uneori cum oamenii nu reușesc să fie impresionați de fenomenele naturale frecvente. De exemplu, de apusurile sângerii sau de imaginea lunii. Deși sunt fantastice, unii oameni rămân complet indiferenți. Să luăm următoarea scenă: suntem pe Pământ și vedem cum Soarele trece dincolo de orizont. Dacă te concentrezi pe această idee, vei fi uimit cu siguranță, în timp ce, dacă vei spune că e doar Soarele care apune, așa cum face în fiecare zi, toată magia va dispărea. Cum putem să trecem nepăsători când în jurul nostru au loc asemenea lucruri minunate? Artiștii le văd. Majoritatea oamenilor, însă, nu.

GROF: Un lucru pe care l-am observat după experiențele psihedelice și după puternicele ședințe de respirație holotropică este fenomenul de „strălucire" care poate dura ore, zile sau chiar săptămâni. În acest timp, percepția asupra

lumii se transformă radical - natura pare mai frumoasă, culorile sunt mai vii şi mai strălucitoare, muzica sună diferit, dragostea e mai puternică. Se potenţează gustul, mirosul şi pipăitul, iar dorinţa de viaţă creşte. Blake şi, după el, Aldous Huxley au vorbit despre fenomenul numit „curăţarea uşilor percepţiei".

Despre potenţialul artei şi responsabilitatea artistului

LASZLO: Am ajuns acum la facultăţi care sunt tipice artiştilor şi altor oameni creativi şi sensibili. O întrebare sâcâitoare e dacă artistul - poetul, pictorul sau muzicianul - poate contribui la deschiderea omenirii către sensibilitatea necesară pentru facilitarea schimbării. Dacă da, atunci înseamnă că opera de artă are o responsabilitate socială şi umană. Acesta e, bineînţeles, o problemă veche de când lumea. Pe de-o parte *există arta pentru artă*, arta de dragul artei. Pe de altă parte există arta care poate face ceva pentru individ şi pentru umanitate.

GROF: Aceasta din urmă implică responsabilitatea artistului, dar să nu uităm că trebuie să existe şi un anumit tip de public care să aprecieze ce oferă artistul şi să sprijine activitatea artistică în general. Artistul e doar o parte din ecuaţie; cealaltă parte e constituită de sensibilitatea şi receptivitatea publicului, care trebuie cultivate. Mi se pare jenant cât de puţin sunt apreciate ştiinţele umaniste şi arta la noi în ţară. Ele sunt primele sacrificate atunci când nu sunt

destui bani. Trebuie ca educaţia să-şi schimbe obiectivele pentru a facilita dezvoltarea publicului şi pentru a cultiva creativitatea individuală.

RUSSELL: În societatea noastră, nu suntem educaţi cum să apreciem arta sau cum să ascultăm muzica. Arta ţi se prezintă. Poate să-ţi placă sau nu. Nimeni nu-ţi oferă un curs de apreciere artistică care să te ajute să vezi ce fac artiştii şi de ce sunt importanţi. Ei pot să-şi pună tot sufletul în ceva ce consideră profund şi semnificativ, dar noi nu ştim să vedem acest lucru.

LASZLO: Au existat întotdeauna un producător şi un receptor al mesajului, chiar dacă azi tind să se confunde. Receptorul care „re-crează" o operă de artă prin percepţia personală este şi el un artist în felul lui. Dar există o tendinţă de a separa arta de marele public, spunând că arta e rezervată unui cerc de iniţiaţi.

GROF: Ervin, în cartea ta *Cosmosul creativ* l-ai citat pe compozitorul Schoenberg care spunea că o adevărată operă de artă nu e pentru oricine, iar o operă care e pentru toţi nu e artă.

LASZLO: Într-advăr, Schoenberg şi mulţi alţi artişti cred în arta pentru artă. Nu toţi, dar sunt şcoli întregi care se dedică acestei idei. Ei spun că arta are propriile ei legi şi nu are nicio obligaţie în afara anumitor cercuri de iniţiaţi. Dar arta e un element component al culturii umane şi poate fi şi un element de transformare culturală. Cred că artiştii au un cuvânt de spus aici, alături de oamenii de ştiinţă şi de educatori.

RUSSELL: Artiştii au deja un rol.

LASZLO: Dar oare şi-l iau în serios?

RUSSELL: Cred că majoritatea artiştilor îşi iau munca foarte în serios. Altfel, de ce ar continua când veniturile sunt atât de mici?

LASZLO: Nu vreau să spun că nu sunt serioşi, ci că nu-şi iau în serios rolul pe care-l au în faţa provocării de care vorbim - potenţialul lor în calitate de catalizator al revoluţiei culturale.

RUSSELL: Sunt sigur că unii o fac. Şi sunt sigur că ei nu ştiu că au un rol atât de important în schimbarea conştiinţei la nivel global. Totuşi, majoritatea sunt dedicaţi muncii lor. Că o fac din perspectiva transformării culturale sau nu, asta nu e important pentru mine. Ceea ce este însă important e că fac lucrurile din pasiune şi, astfel, fiecare ajută la progresul conştiinţei.

LASZLO: Marea artă, prin definiţie, surprinde şi transmite o anume viziune, nu neapărat o viziune raţională ca în ştiinţă, ci una care foloseşte sensibilitatea artistului de a înţelege lumea. Graţie acestei sensibilităţi, artiştii funcţionează ca nişte antene care atrag lumea în jurul lor şi le receptează starea de spirit şi caracteristicile de bază - sau deviaţiile semnificative. Artiştii sunt şi foarte buni comunicatori. Rolul lor se întinde dincolo de lumea lor interioară, spre lumea celorlalţi. Publicul lor e format din oricine se consideră fiinţă umană, din moment ce fiinţa umană poate beneficia de viziunea estetică prin care artistul prezintă experienţa timpului său.

GROF: Dacă ne uităm la istoria creativității și la formele ei cele mai remarcabile, vedem că stările vizionare joacă un rol foarte important nu numai în artă sau religie, ci și în științe cum ar fi chimia, fizica sau matematica. Willis Harman a scris o carte deosebită numită *Creativitatea de rang înalt*, în care a dat multe exemple care ilustrează această idee. Adevărata artă nu e „făcută de om" în sensul propriu, ci vine din surse spirituale mai profunde.

RUSSELL: Vrei să spui că arta vine dintr-un nivel de conștiință transcendental?

GROF: Da, cel puțin arta de înalt nivel. De aceea, artiștii construiesc prin arta lor un soi de pod care să-i conducă pe ceilalți oameni spre tărâmul transcendental. Același mecanism se găsește în poveștile Koan din budismul Zen și în semnele geometrice tibetane. Pentru a crea o poveste Koan sau o schemă tibetană, profesorul trebuie să intre într-o anumită stare de conștiință. Iar această stare poate media la rândul ei accesul celorlalți la lumea transcendentală.

LASZLO: Mi se pare că ar fi foarte important ca artiștii să devină conștienți de potențialul artei lor.

RUSSELL: De ce? Ar face altfel lucrurile? Atâta vreme cât își exprimă sufletul, are vreo importanță dacă sunt sau nu conștienți de impact?

LASZLO: Voiam să spun altceva. Dacă artiștii devin conștienți de natura critică a situației în care ne aflăm, și își dau seama de potențialul artei, din umanism și din solidaritate, vor produce opere de artă care să fie mai orientate într-o

direcţie favorabilă îmbunătăţirii bunăstării individului şi a comunităţii.

RUSSELL: Mă îndoiesc de valoarea acelei arte.

LASZLO: Depinde ce numeşti valoare. Nu mă refer la tipul de artă comandat „din afară", de tipul realismului socialist sau al propagandei, ci la un fel de angajament pe care şi-l iau artiştii înşişi, cum au făcut Balzac, Durenmatt, Ionesco sau Picasso. Unii artişti nu-şi iau angajamente decât în faţa propriei arte, dar azi asta nu mai e deajuns. Aşa cum am spus, arta e un element de cultură, iar cultura e un element al comunităţii omeneşti care are nevoie de o nouă conştiinţă. Prin urmare, în ceea ce priveşte evoluţia conştiinţei, societatea are nevoie de artă.

RUSSELL: Asta ne aduce înapoi la una din temele de bază ale discuţiei noastre. Schimbarea vine ca rezultat al experienţei personale care poate fi o stare neobişnuită de conştiinţă, experienţa de viaţă personală sau orice alt factor. Şi artistul intră în aceeaşi categorie. El este implicat, ca toţi ceilalţi, într-un proces interior care conduce la o mai profundă maturitate şi înţelepciune. Pe măsură ce înaintează pe calea descoperirii interioare, se alătură progresului celorlalţi. Cred că trebuie să avem încredere că sunt pe drumul cel bun şi fac tot ce consideră că e potrivit. Provocarea pentru noi este să începem să ne descoperim pe noi înşine şi să încercăm să fim din ce în ce mai buni. Aşa cum am spus mai devreme, e foarte uşor să arăţi altora ce ar trebui să facă, dar trebuie să realizăm că şi noi suntem „ceilalţi" în ochii altor oameni.

GROF: Aş vrea să menţionez în această privinţă întâlnirile Asociaţiei Transpersonale Internaţionale, ca exemplu pentru de situaţie care asigură un context atât pentru informaţie, cât şi pentru experienţă. Aceste conferinţe, care se ţin în mod regulat în diverse părţi ale lumii, adună oameni dintr-o varietate de discipline care împărtăşesc orientarea transpersonală sau cel puţin interesul pentru acest domeniu: psihiatri, psihologi, oameni de ştiinţă, educatori, oameni ai bisericii, profesori spirituali, economişti, chiar politicieni. Programul cuprinde cursuri, discuţii, ritualuri, ateliere experimentale, sesiuni de dans şi evenimente culturale. Artiştii care vin aici au posibilitatea unică de a experimenta diverse idei transpersonale din care se pot inspira şi de a trece prin puternice experienţe personale. Conferinţele funcţionează pe bază de atracţie, nu prin publicitate, deci nimeni nu este convins sau îndrumat.

LASZLO: În ceea ce priveşte arta, comunicarea nu trebuie să fie instruire. La urma urmei, artistul este o fiinţă care experimentează viaţa şi o umple de sensibilitate. Acest lucru va apărea şi în opera de artă care se naşte ca urmare a acestei experienţe estetice.

Vreau să spun că, dacă artistul are această sensibilitate, el are în acelaşi timp şi responsabilitatea de a o folosi. Sunt în joc nu doar eul şi salvarea sa, ci şi bunăstarea altor oameni şi dezvoltarea societăţii.

GROF: Arta nu trebuie să aibă un mesaj direct şi explicit pentru a vorbi celor din societatea contemporană. Şi aici mă gândesc la uimitorul succes al seriei *Războiul stelelor*, care nu se adresa doar problemelor societăţii. Povestea era

ştiinţifico-fantastică, cu motive arhetipale care mergeau departe în trecut - confruntarea între bine şi rău, un grup de oameni cu înalte idealuri care îşi apărau libertatea împotriva unui imperiu al răului, valori spirituale care se opuneau unei societăţi tehnocratice dezumanizate, puterile Forţei... Se întâmpla odată, demult, într-o galaxie îndepărtată, dar subiectul avea destule elemente care să-l aducă aproape de zilele noastre.

LASZLO: Sunt multe alte exemple de acest fel. De exemplu, seria de filme lansată de *Planeta maimuţelor*. Reacţia publicului la aceste filme a fost interesantă, pentru că familia umană ca un tot este confruntată cu aceeaşi problemă: specia noastră este dominată de altă specie şi devine sclava acesteia, şi totul doar din cauza prostiei. Artiştii au putut aborda deschis această problemă. Mai sunt şi alte seriale ştiinţifico-fantastice, dar legătura dintre problemele prezentate şi cele reale nu e pertinentă. Există subiecte care sunt mult mai relevante decât aventurile interplanetare, fără să fie mai puţin bune sau mai puţin interesante.

RUSSELL: Poate că povestea filmelor de tipul *Războiul stelelor* nu e relevantă pentru problemele curente, dar mesajul lor este foarte relevant. Pe lângă „Fie ca Forţa să fie cu tine", erau şi alte teme importante, cu aplicabilitate universală: „furia nu ajută" şi „trebuie să-ţi depăşeşti teama". În toate filmele ştiinţifico-fantastice veţi găsi mesaje similare la fel de aplicabile şi de valoroase azi cum erau şi pentru personajele din film. Acesta poate fi unul dintre motivele pentru care aceste filme au atât de mult succes: pentru că ating un punct al cunoaşterii care există în sufletul fiecăruia.

Motivul pentru care aceste idei apar în filme este şi el semnificativ. Cei ce le scriu şi le produc sunt fiinţe aflate pe drumul descoperirii personale. Când descoperă un anumit element de înţelepciune în propria lor viaţă, vor să-l comunice întregii lumi şi se întreabă cum ar putea pune totul într-un format care să ajute cât mai mult răspândirea mesajului. Acest tip de comunicare e un proces foarte subtil. Dacă mesajul e prea evident, oamenii nu-l vor asculta. Deci, trebuie găsită modalitatea potrivită, iar pentru asta te nevoie de mult tact şi pricepere.

Revenind la întrebarea ta, Ervin, legată de modul în care îi putem convinge pe artişti, cred că există mulţi artişti care sunt deja convinşi.

LASZLO: Întrebarea mea era cum îi faci pe artişti să-şi adapteze sensibilitatea la timpurile prezente pentru a avea un rol conştient şi responsabil în schimbare a acesteia.

RUSSELL: Întrebarea ta conţine prezumţia că nu sunt conştienţi de asta încă.

LASZLO: Nu sunt convins că toţi ştiu şi fac asta. Dar sunt convins că sunt mult mai mulţi care pot face mai mult.

RUSSELL: Asta sună ca şi cum noi am fi mult mai buni şi am şti mult mai mult decât ei.

LASZLO: Nu neapărat. Cum spunea Bernard Shaw, ca să judeci o omletă, nu trebuie să ştii să spargi un ou. Putem vedea valoarea artistică a unei producţii fără a fi noi înşine în stare s-o facem. Putem să ne uităm la rezultatul final

al unei opere de artă şi să ne spunem că, dacă acea forţă creativă ar fi îndreptată asupra problemelor prezente, ar putea să-i ajute pe oameni să le vadă şi să reacţioneze. Perfecţiunea e încă departe.

GROF: Vorbim despre ceea ce trebuie să facă diverse grupuri de oameni - savanţi, economişti, politicieni, artişti - şi despre cum am putea să-i ajutăm să devină catalizatori. S-ar schimba multe dacă am facilita pur şi simplu schimbul de informaţii şi am încuraja dialogul deschis în interiorul acestor grupuri şi între ele. Iar al doilea lucru care este foarte necesar e gândirea sintetică, sistemică care ar ajuta la formarea unui tot din mozaicul de noi descoperiri şi viziuni.

LASZLO: Există cu siguranţă procesul de auto-învăţare. Artiştii ar trebui să se adune şi să dezbată rolul artei în cultură şi în civilizaţie - rolul lor în această fază de decădere a societăţii occidentale şi în naşterea unei noi societăţi. Este o provocare incredibilă, cea mai mare pe care oricine şi-o poate imagina.

GROF: Sunt convins că se poate realiza foarte mult prin dialogul pe care îl recomanda David Bohm: mai multe categorii de artişti care să discute perspectivele situaţiei. În felul acesta, artiştii ar deveni mai conştienţi de problemele existente şi şi-ar putea găsi modalitatea de a le prezenta în forma artistică specifică fiecăruia.

RUSSELL: Asta e problema. Cum ne putem inspira unul pe celălalt? Cum putem deveni catalizatori pentru ceilalţi?

GROF: Din experienţa mea, unul dintre catalizatorii cei mai puternici este modul responsabil în care lucrezi cu stările neobişnuite de conştiinţă. Pe vremea când făceam cercetări psihedelice în Cehoslovacia, n-am avut nicio restricţie în privinţa folosirii acestor substanţe în scopuri profesionale. Mulţi dintre artiştii din Praga au citit sau au auzit ce făceam şi ne-au contactat pentru că voiau să ia parte la experimente. I-am acceptat, deoarece efectul drogurilor asupra expresiei artistice e o problemă foarte interesantă.

După ce am emigrat în Statele Unite, nu m-am mai putut întoarce timp de 20 ani, din cauză că şederea mea aici era considerată ilegală de către autorităţile cehe. Când am revenit la Praga, am putut vedea expoziţiile câtorva artişti care fuseseră la cursurile noastre. Picturile erau aranjate cronologic, iar diferenţa dintre cele pictate în acea perioadă şi celelalte era evidentă. Era ca o săritură cuantică. Nu încercasem să-i schimbăm, ei îşi exprimaseră interesul şi apoi fiecare folosise experienţa în felul său.

LASZLO: Am avut o experienţă similară la Clubul din Budapesta. Unul dintre membri e o doamnă din Marea Britanie, Margaret Smithwhite. Are părul alb şi ochi albaştri şi de câţiva ani se ocupă de meditaţie la copii. Mai întâi le arată cum să intre într-o stare de meditaţie şi apoi le cere să deseneze imaginea unei lumi calme în care toţi copiii şi toţi oamenii trăiesc în pace, lumea în care ar vrea ei să trăiască. Lucrează cu ei în acest fel cam o săptămână. La sfârşitul săptămânii, diferenţa dintre picturi e imensă. Am invitat-o să lucreze la una din şcolile din Budapesta şi apoi am expus lucrările copiilor. Părinţii au fost uimiţi. Avem câteva sute de picturi făcute de copiii din toată lumea. Margaret

a adus copii aborigeni din Australia, din culturile indiene pre-columbiene din America, copii care au supravieţuit dezastrului de la Cernobîl şi din alte părţi. Deşi fiecare copil şi fiecare cultură avea propria viziune, toţi aveau anumite elemente arhetipale în comun. Datorită acestei experienţe meditative picturile lor se schimbaseră radical.

Un alt membru al Clubului din Budapesta, Nato Frasca, este pictor şi predă la Academia de Arte Frumoase de la Roma. Tema pe care le-o dă studenţilor lui în ultimii 20 ani este: lăsaţi mâna să scrie în timp ce sunteţi în stare de meditaţie uşoară. Imaginaţi-vă că sunteţi în pântecul mamei şi lăsaţi mâna liberă pe hârtie. A strâns şi a analizat sute de asemenea desene şi a dezvoltat un sistem de interpretare a lor. Liniile din desene vorbesc despre evenimentele traumatice care s-au petrecut în viaţa intrauterină (adică acele momente în care fătul e în pericol de a fi expulzat). Aşa cum ai afirmat şi tu, Stan, frica rămâne în subconştientul individului pe tot parcursul vieţii acestuia. În experimentele lui Nato acest lucru era vizibil în liniile verticale trase cu putere pe hârtie. Acestea corespund spaţiilor dedicate perioadelor de gestaţie. Nato analiza desenele şi apoi discuta cu mama studentului pentru a verifica informaţiile: simţise în acele momente ceva neobişnuit şi traumatizant? Se pare că 90% din interpretări au fost corecte.

Înapoi la valori şi la etică

LASZLO: Să revenim la problema valorilor pentru că ele au un impact deosebit asupra vieţii şi a viitorului nostru.

GROF: Te referi la valorile care apar atunci când oamenii au experiențe neobișnuite sau la valori în general?

LASZLO: La ambele. Dar să ne uităm mai întâi la natura valorilor. E o tradiție, cel puțin în școala filosofică occidentală, de a privi valorile ca fenomene pur subiective. Ce derivă de aici? Care e statutul valorilor? Ca elemente subiective, par să fie legate de factorii care determină personalitatea, și, prin urmare, considerate niște simple toane. Totuși, valorile sunt mult mai complexe. Ele apar în mod obiectiv ca elemente care guvernează comportamentul omenesc, dar și ca elemente care intervin în interacțiunea dintre oameni. Valorile sunt fenomene personale și sociale, ele afectează evoluția comunităților și modul în care acestea intră în relație cu mediul. Din moment ce fac parte din lumea obiectivă, trebuie să le tratăm cu aceeași seriozitate cu care tratăm starea de boală sau de sănătate sau oricare alt factor care ne afectează viața și bunăstarea.

GROF: Așa e. Eu cred că există un sistem de valori transpersonale de bază care transcend valorile fiecărei culturi. Ele formează un sistem etic care apare în mod spontan din experiențele mistice profunde și include valori acceptate de toate culturile care au avut aceste experiențe. Am văzut acest lucru de mai multe ori în activitatea mea, iar psihologul umanist Abraham Maslow a descris fenomenul în cazul celor care au avut experiențe mistice spontane - „experiențe de vârf", cum le numea el. El numea experiențele „metavalori", iar impulsurile care le determinau, „metamotivații".

LASZLO: Când vorbeşti de valori transpersonale, te referi la valorile care sunt diferite de valorile universale sau de cele transculturale?

GROF: Bună întrebare! Anumite valori pot fi transpersonale şi specifice unei anumite culturi în acelaşi timp. Poate că termenii de „universal" şi „transcultural" ar fi mai potriviţi. Aceste valori ar include respectul pentru viaţă ca un lucru sacru, sentimentul că orice crimă e un lucru rău, sentimentul de compasiune pentru alte fiinţe dotate cu simţire, etc.

LASZLO: Ce exemplu de valoare universală sau transpersonală care să fie prezentă în mintea majorităţii oamenilor am putea da?

RUSSELL: Cea pe care a menţionat-o Stan e un bun exemplu - sentimentul că orice crimă e un lucru rău. Această valoare e deja asociată cu o stare de conştiinţă de nivel înalt. Niciun sfânt nu va susţine crima, nici măcar uciderea animalelor pentru nevoia de satisfacere a foamei. Cei care sunt de acord cu faptul că avem dreptul de a ucide probabil se găsesc într-o stare în care egoul domină, o stare care spune „Nevoile mele sunt cele mai importante". Orice altă justificare pentru crimă este aproape întotdeauna bazată pe un sistem de valori centrat pe eu. Atunci când oamenii vor învăţa să se debaraseze de acest mod egocentric de a privi lumea, vor avea un mai mare respect pentru viaţă. Pentru aceştia, a nu ucide nu are nevoie de nicio justificare raţională; crima e pur şi simplu un lucru rău.

LASZLO: Din punctul de vedere al filosofiei tradiţionale, responsabilitatea morală se referă întotdeauna la oameni. Suntem responsabili de acţiunile noastre *faţă de* alţii, pentru

că oamenii au o dimensiune „interioară" - suferă dacă sunt tratați rău. Pe baza principiului „tratează-i pe ceilalți la fel cum ai vrea să fii tratat", filosofii ne spun că trebuie să ne asumăm responsabilitatea acțiunilor noastre asupra celorlalți. Dar limitarea responsabilității doar la ființa umană e arbitrară și prea restrictivă. Sunt motive să credem că există o dimensiune interioară - un fel de subiectivitate - care e comună tuturor formelor de viață. Când vom ajunge să credem asta, atunci responsabilitatea morală va trebui extinsă asupra tuturor formelor de viață din biosferă.

RUSSELL: Să ne întoarcem pentru un moment și să analizăm termenii pe care îi folosim. Pentru mine, există o diferență între valori și moralitate. Toți avem valori. Sunt „ceea ce considerăm valoros" în viață și variază de la o persoană la alta. Totuși, așa cum am spus, valorile unei persoane se pot schimba pe măsură ce starea de conștiință se schimbă. Moralitatea, pe de altă parte, e codul care guvernează comportamentul în societate. E un set de reguli care unește o comunitate și le permite membrilor acesteia să trăiască în armonie.

Multe dintre aceste reguli de moralitate sunt încercări de a limita egoismul nostru, dar nu sunt generate de o stare de conștiință de nivel înalt. Majoritatea societăților au reguli împotriva crimei, furtului și violului nu pentru că acestea sunt valori profunde ale tuturor, ci pentru că ele sunt principii pe care societatea le apreciază la membrii comunității. Avem nevoie de moralitate pentru ca o comunitate de oameni egocentrici să poată funcționa.

Pe măsură ce conștiința se transformă, vom avea nevoie din ce în ce mai puțin de constrângere, societatea va avea

din ce în ce mai puţină nevoie să-şi impună propriile reguli. Pe măsură ce oamenii vor trece prin experienţele descrise de Stan, se vor simţi mai puţin legaţi de vechile stări de conştiinţă şi vor intra din ce în ce mai mult în legătură cu valorile mai profunde, pe care le vor aplica spontan, pentru că acestea vor veni din interior, în loc să fie impuse ca un cod social.

LASZLO: Totuşi, avem nevoie de un simţ moral. Trebuie să ştim care sunt acţiunile morale şi care sunt cele imorale.

RUSSELL: Nu cred că această distincţie poate fi universală. Morala e un lucru relativ ce variază de la o societate la alta. Ce e imoral pentru un grup poate fi moral pentru altul. Cei care se cunosc mai bine şi sunt mai conectaţi la aceste valori universale vor acţiona într-un mod care va produce mai puţine efecte nedorite asupra celorlalţi, dar comportamentul lor nu va fi considerat moral după un anumit set de reguli. S-ar putea să se comporte imoral prin raportare la un anume cod al unei anume societăţi.

LASZLO: Adică moralitatea e relativă faţă de ceea ce e acceptat într-o anumită cultură.

RUSSELL: Da.

GROF: Atâta vreme cât ne păstrăm la nivelul culturilor specifice, descoperim că valorile sunt idiosincratice, inconsevente şi schimbătoare. Ce e inacceptabil pentru un grup poate fi perfect normal pentru un altul. Lucrul pe care o societate îl consideră absolut şi imperativ poate fi nesemnificativ pentru alţii. Acelaşi lucru e valabil şi pentru

diferite segmente ale aceleiaşi culturi - sociale, religioase, politice etc.

Să luăm, de exemplu, sexualitatea. Odată ce ne-am eliberat de cămaşa de forță a prejudecăților sociale şi am început să vedem lucrurile din perspectivă transculturală şi universală, ne dăm seama ce relative şi ce arbitrare sunt judecățile de valoare din acest domeniu.

Era un trib în Caledonia care omora gemenii dacă unul era de gen masculin şi celălalt de gen feminin, pentru că erau incestuoşi ca urmare a coabitării în acelaşi pântec. Spre deosebire de aceştia, în cercurile aristocratice din Peru şi din Egiptul antic, căsătoria dintre soră şi frate era o datorie sacră. Anumite culturi pedepsesc adulterul cu moartea, dar la eschimoşi se oferă soția în semn de ospitalitate oaspetelui de gen masculin. Unele culturi consideră goliciunea ceva normal, în alte culturi femeile trebuie să-şi acopere corpul în întregime, inclusiv fața. Poligamia, ca şi poliandria, este văzută ca un lucru normal şi logic în anumite culturi. În timp ce în unele culturi homosexualitatea e considerată o blasfemie, o crimă pedepsită cu moartea, o formă de depravare sau de boală, în altele ea e acceptată sau chiar considerată superioară heterosexualității. Dar există şi o moralitate postconvențională care transcende limitările impuse de cultura noastră. E ceva complet diferit. E ceva pe care-l simți în tine, aproape la nivel celular, ceva bazat pe o experiență personală de natură transpersonală.

LASZLO: Stan, se pare că experiențele remarcabile ale pacienților tăi în care se identifică până şi cu lucrurile, cu întreaga planetă sau întregul cosmos sunt corelate cu un sistem de valori diferit, neobişnuit. Se ştie că sistemele de

valori sunt destul de egoiste. Ne-am obişnuit să spunem: „Nu vreau să sufăr, prin urmare nu-i voi face nici pe alţii să sufere". Asta stă oarecum şi la baza moralităţii creştine şi deci la baza moralităţii occidentale. Dar sistemul budist de valori merge mai departe, pentru că în el este cuprinsă toată creaţia. În experienţele pe care le descrii, subiecţii trec dincolo de interesele personale înguste şi apreciază lumea pentru adevăratele sale valori. Acest lucru se întâmplă probabil pentru că oamenii care trec prin aceste experienţe simt că lumea e o extensie a propriei lor persoane: sunt parte din lume, iar lumea e parte din ei. Prin urmare, ei se îndreaptă către valorile trans-sociale, chiar trans-umane, departe de valorile asociate de obicei cu moralitatea.

GROF: Da, ai dreptate. Acest lucru devine mai evident în practicile spirituale sistematice care implică o experienţă personală profundă. Aici se poate vedea dezvoltarea şi evoluţia etică în etape. La început, anumite lucruri nu se pot face din cauza unei temeri primitive de a fi prins şi pedepsit. La un alt nivel, acţiunile sunt ghidate de un sistem de porunci sau percepte care sunt incluse în ceea ce Freud numea superego. Următorul pas este descoperirea karmei - legea care spune că o anumită acţiune este urmată de anumite consecinţe. Cea mai înaltă formă de moralitate reflectă recunoaşterea prin experienţă a unităţii care stă la baza întregii creaţii, un sentiment de identitate cu alte fiinţe dotate cu simţire şi o realizare a faptului că suntem de origine divină. În acest tip de evoluţie psihospirituală, schimbările de moralitate reflectă schimbările de înţelegere a propriei persoane, a lumii, locului şi rolului nostru în lume.

LASZLO: Se întâmplă ca orizontul de valori al celor ce trec prin aceste experiențe să se lărgească chiar în momentul în care acestea se întâmplă?

GROF: Da. Anumite forme de empatie încă mai conțin o formă de separare, de distincție între mine, în calitate de observator, și celălalt, ca persoană care suferă. Există o diferență între mila obișnuită și compasiunea adevărată bazată pe un sentiment de apartenență la o comunitate și de identitate cu aceasta.

LASZLO: Cea de-a doua este probabil mai profundă decât înțelegerea rațională. Pare a fi sesizarea intuitivă a existenței relațiilor umane.

RUSSELL: Sunt de acord. Să luăm exemplul reținerii de a produce suferință celorlalți. Această idee se regăsește în marea majoritate a tradițiilor spirituale și este punctul în jurul căruia gravitează toți cei a căror conștiință evoluează. Știi că nu vrei să suferi și nu vrei să produci suferință altora.

Aceasta e compasiunea: a extinde sentimentele pe care le ai pentru propria persoană asupra celorlalți și a ține la ei așa cum ții la tine însuți. Este un lucru spontan care apare în momentul în care îți eliberezi mintea de anumite credințe și atitudini care te țin departe de ceilalți și începi să empatizezi cu ei.

GROF: În stările neobișnuite putem să trecem prin experiențe de identificare conștientă cu oricine sau orice din jurul nostru - oameni, animale, plante, ființe arhetipale. Se pare că există o experiență subiectivă care corespunde oricărui lucru pe care îl percepem în mod normal ca pe un obiect.

Pot simți, de exemplu, că am devenit un arbore sequoia. Corpul meu ia forma unui copac, cu rădăcină, trunchi și ramuri. Simt seva circulând, schimbul de minerale și de apă în rădăcină, chiar și procesul de fotosinteză. Ceea ce spun aici nu e doar un exemplu general sau descriere a unei experiențe pe care am avut-o cu un pacient. Am trecut prin această experiență eu însumi și a fost minunat!

LASZLO: Care e limita între a simți suferința sau bucuria și posibilitatea de a simți suferința, bucuria sau alte sentimente și emoții? Este posibilitatea de a simți emoții apanajul ființei umane sau se poate extinde și asupra altor creaturi - animale și plante - sau asupra întregii biosfere?

RUSSELL: Nu știu dacă plantele pot simți, pentru că nu au sistem nervos ca animalele, nu știu dacă a simți suferința implică existența unui sistem nervos și nu știu dacă asta înseamnă că nu pot simți durerea. Dar sunt sigur că vertebratele și insectele simt. N-aș smulge picioarele unui păianjen pentru că îmi imaginez că l-ar durea.

LASZLO: Mă întreb dacă legăturile între frunzele, ramurile și rădăcina unui copac nu justifică existența durerii. Oare dacă smulgem frunzele unui copac nu-i producem durere?

RUSSELL: Nu știu, nu pot să vorbesc decât din proprie experiență. Nu pot să smulg picioarele unui păianjen, dar pot să culeg o frunză fără să mă simt vinovat. Deci am delimitat mental păianjenul de copac.

LASZLO: Ei bine, eu nu cred că aș putea. Am tendința să cred că până și un atom de hidrogen bombardat de radiații „simte" o formă primară de durere.

GROF: Se pare că există o varietate de forme de a simți lucruri neplăcute la toate nivelurile existenței. Am vorbit despre Whitehead mai devreme. Un motiv pentru care cred că nu a acoperit toată gama de sentimente care apar în stările transpersonale este pentru că percepe conștiința ca pe ultima etapă a procesului de uniune.

RUSSELL: Da, dar oare nu credea Whitehead că lumea interioară, nu neapărat conștiința așa cum o cunoaștem, a coborât până la elementele de bază ale materiei?

LASZLO: În viziunea lui, există „societăți de entități" care au propria lor lume interioară, în care include până și moleculele.

GROF: A mai scris că fiecare entitate conține întreaga istorie a universului până la ea. În mod normal, nu suntem conștienți de toate elementele care compun momentul prezent. Am putea folosi modelul lui, dar atunci ar trebui să presupunem că în stările neobișnuite devenim conștienți de anumite aspecte ale acestei istorii: de oameni, animale, plante, obiecte anorganice și chiar arhetipuri, pe care Whitehead le numește „obiecte eterne".

LASZLO: Datorită unei asemenea varietăți de elemente cu care te poți identifica, sistemul tău de valori va deveni mai puțin egocentric, mai puțin limitat. Această stare modificată de identificare ar putea să constituie un factor de socializare.

GROF: Într-adevăr.

A DOUA ZI: SEARA

Întrebări fundamentale: Concluzii

Karma

LASZLO: Am atins un număr de probleme de bază, vitale chiar. Ar trebui să aruncăm o ultimă privire asupra lor. Ce putem învăța de aici? Să luăm, de exemplu, forțele și facultățile care apar în stările de conștiință modificate.

GROF: În procesul de analiză a eului în stările neobișnuite ale conștiinței nu e nevoie ca oamenii să știe ecologie sau etică. În cazul experiențelor transpersonale, sistemul lor de valori se schimbă automat și devin conștienți de noțiuni ca ecologia, toleranța și compasiunea. Experiențele de moarte și renaștere psihospirituală au un efect similar; sentimentul identității se extinde asupra altor ființe. Experiența de moarte a eului duce la lărgirea sentimentului de identitate.

Acest proces are consecințe practice deosebit de importante. Am avut un program de terapie psihedelică pentru bolnavii de cancer în fază terminală. Aceste experiențe i-au ajutat să depășească teama de moarte și au determinat o schimbare profundă de atitudine în ceea ce privește calitatea timpului rămas și a modului de a privi moartea.

RUSSELL: Am vorbit mai devreme despre prietena mea care a murit recent. În ultimele zile de viaţă s-a petrecut ceva foarte interesant: s-a împăcat cu propria moarte. Timp de un an, se luptase să supravieţuiască. Îmi aduc aminte că spunea: „Nu sunt pregătită încă. Nu vreau să mor". Apoi, cu o săptămână înainte de a muri a spus: „Crezi că e timpul?". Era foarte relaxată şi toată teama părea să-i fi dispărut. A fost uimitor.

Uneori cred că ar trebui să experimentăm toţi moartea cât mai de timpuriu. Nu să murim, bineînţeles, ci să trecem prin sentimentul de acceptare. În mod ideal, acest lucru ar trebui să facă parte din procesul de educaţie; ar trebui să fim învăţaţi cum să trecem peste această teamă ca să ne putem trăi viaţa fără această greutate imensă şi lumea ar putea fi foarte diferită.

GROF: Am înţeles că atât misterul morţii şi al renaşterii, cât şi riturile de trecere ale culturilor băştinaşe îi ajutau pe oameni să experimenteze moartea înaintea morţii. Călugărul augustinian german Abraham de Santa Clara, care a trăit în secolul al XVII-lea, a exprimat acest lucru foarte succint: cel ce moare înainte de a muri nu mai moare atunci când moare. Pentru cel ce trece prin această experienţă, moartea nu mai e un final al propriei fiinţe, ci o călătorie fantastică, o tranziţie spre un alt nivel existenţial. Fie că este un profund adevăr cosmic, ori o amăgire, aşa cum afirmă unii dintre criticii materialişti ai psihologiei transpersonale, cu siguranţă ne poate transforma viaţa.

LASZLO: Oamenii au intuit anumite lucruri despre moarte şi renaştere cu mii de ani în urmă, lucruri a căror profunzi-

me n-a putut fi egalată până azi. *Cartea tibetană a morții*, de exemplu, este un fel de ghid al spiritului sau sufletului după moarte. Ce este foarte greu de acceptat pentru noi este că renaşterea nu e o eliberare, ci un fel de legătură. Până în ultimul moment, spiritul celui mort se luptă să intre în nirvana, împotriva renaşterii. Ultima etapă a luptei este destinată modalității de a închide intrarea în pântecului mamei, din care altfel se va naşte din nou. În sistemul nostru de valori, ar fi mai bine să te naşti din nou, într-o familie sănătoasă şi bogată.

Există opinii diferite despre acest proces chiar în diverse sisteme spirituale din interiorul budismului. Budiştii Hinaiana nu puneau preț pe reîncarnare. Tărâmul material era pentru ei pedeapsa de a muri şi a renaşte, domeniul suferinței. Soluția pe care o ofereau era eliminarea „setei de carne şi sânge", departe de existența încarnată şi atingerea nirvanei. Termenul de „nirvana" are aceeaşi rădăcină ca a cuvântului vânt (vatah) şi înseamnă dispariție treptată. Mai târziu, budismul Mahaiana ne-a învățat că putem să ajungem la nirvana pe pământ prin eliminarea celor trei „otrăvuri": ignoranța, dorința şi agresiunea.

Unele sisteme spirituale au drept scop atingerea uniunii cu Dumnezeu, cu divinitatea nediferențiată. Am discutat această problemă în ultima mea carte, *Jocul cosmic*, care descrie viziunile filosofice şi metafizice ale stărilor neobişnuite. Dar definirea scopului spiritual în acest mod prezintă probleme. Cei ce trec prin experiența de uniune cu divinitatea îşi dau seama că acest principiu nu e doar scopul şi destinația finală a călătoriei spirituale, ci şi sursa creației. Dacă această stare ar fi completă şi aducătoare de autoîmplinire în forma ei originară, diferențiată, creația n-ar fi

avut loc. Prin urmare, un aspect necesar ale divinității este crearea unor lumi de separare, iar lumea în care trăim are multe lucruri importante de oferit.

În nicunul din cazuri nu pare să existe vreo soluție sau vreun răspuns satisfăcător. Divinitatea nediferențiată trebuie să creeze, iar conștiința răspândită în lumea pluralității își dorește din răsputeri să ajungă înapoi la unitatea primordială. Prin urmare, apare următoarea întrebare: e oare posibil să existe o adaptare inteligentă la această tensiune dinamică în sistemul cosmic, iar dacă da, atunci care este aceasta? În mod evident, soluția nu e să respingi existența corporală ca inferioară și inutilă și să încerci să scapi de ea. Orice soluție satisfăcătoare va trebui să conțină atât dimensiunea umană, cât și dimensiunea transcendentală, atât lumea formelor, cât și cea lipsită de forme.

Universul material așa cum îl cunoaștem oferă posibilități nenumărate pentru aventuri extraordinare ale conștiinței. Putem să ne îndrăgostim, să ne bucurăm de extazul sexului, să avem copii, să-l ascultăm pe Beethoven sau să admirăm picturile lui Rembrandt doar în lumea materială și sub formă corporală. Doar pe Pământ putem asculta trilul privighetorii sau gusta tocana și prăjitura cu bezea. Totuși, atunci când identificarea egoului-trup cu absolutul e totală, iar credința noastră în lumea materială e singura realitate, e imposibil să ne bucurăm pe deplin de participarea noastră la procesul creației. Suntem bântuiți de realizarea micimii noastre, de efemeritatea lumii, de inevitabilul morții.

Pentru a găsi soluția acestei dileme trebuie să ne îndreptăm privirile spre interior. Atunci când avem destule

cunoştinţe despre aspectele transpersonale ale existenţei, inclusiv despre identitatea şi despre statutul nostru în univers, viaţa obişnuită devine mai uşoară şi mai plină de satisfacţii. Pe măsură ce căutarea spirituală continuă, vom descoperi goliciunea tuturor formelor. Aşa cum sugerează învăţăturile budiste, cunoaşterea naturii virtuale a lumii fenomenale şi a goliciunii acesteia poate să ne ajute să ne eliberăm de suferinţă. Trebuie să recunoaştem că a crede în existenţa eurilor separate, în care includem propriul eu, este în cele din urmă o iluzie.

LASZLO: Noţiunea de karma este plină de înţelesuri şi foarte captivantă - existenţa unui proces de creştere şi dezvoltare pe toată durata vieţii şi apoi dincolo de moarte. Poţi să-ţi îmbunătăţeşti statutul cu fiecare viaţă trăită până când atingi un nivel superior. Această perspectivă asupra vieţii şi a morţii este foarte complexă.

GROF: Acum câţiva ani, am fost invitat la o conferinţă la Washington organizată de senatorul Claiborne Pell. Tema acesteia era posibilitatea conştiinţei de a supravieţui după moarte şi se adresa celor cu o impresionantă educaţie universitară şi câtorva profesori spirituali celebri. Subiectul a fost tratat cu toată seriozitatea şi rigoarea academică. Rupert Sheldrake a vorbit despre posibilitatea ca amintirile să supravieţuiască morţii, Charles Tart a examinat materiale relevante obţinute în urma cercetărilor parapsihologice iar eu am discutat observaţiile cercetărilor mele asupra conştiinţei care susţineau posibilitatea supravieţuirii. Călugărul tibetan Sogyal Rinpoche şi arhiepiscopul John Sponge au adus în discuţie perspectivele religioase ale problemei.

Impresia care a rezultat din aceste prezentări a fost că există destule dovezi pentru ca problema să fie luată în serios şi să fie supusă unor cercetări sistematice. De exemplu, studiile meticuloase ale lui Ian Stevenson despre copiii care-şi aduc aminte reîncarnările anterioare sunt impresionante. Povestirile tibetane despre testele la care sunt supuşi copiii care sunt bănuiţi că ar fi călugări lama încarnaţi sunt şi ele fascinante, la fel ca şi observaţiile asupra experienţelor extracorporale veridice în situaţiile de moarte aparentă.

LASZLO: Am avut un schimb de idei interesant cu Ian Stevenson despre interpretarea fenomenelor de reîncarnare. Nu cred că e necesar să interpretăm fenomenele - aducerea în prezent a ceea ce par a fi amintiri din altă viaţă - ca dovezi ale încarnării sufletului. Se mai pot interpreta amintirile care apar din aşa-zisele vieţile anterioare ca un fel de acces paranormal la informaţia transpersonală, adică sub forma informaţiei care ne parvine din minţile şi experienţele altor oameni şi care formează de fapt propriile noastre amintiri, oricât ar părea de stranii.

GROF: Problemele supravieţuirii conştiinţei şi reîncarnării nu sunt doar probleme de interes teoretic, ci au şi consecinţe practice deosebite. Modul în care vedem supravieţuirea are un profund impact asupra propriului nostru comportament şi acest lucru poate să joace un rol deosebit în criza globală prin care trecem. Credinţa că trăim doar o dată implică evitarea ispăşirii păcatelor şi greşelilor, eludarea responsabilităţii pe care trebuie să ne-o asumăm faţă de faptele noastre.

LASZLO: Oamenii se luptă pentru toate privilegiile şi plăcerile în singura lor viaţă. Cum spune şi o foarte populară reclamă la bere „nu trăieşti decât o dată”. Acest lucru încurajează consumul şi hedonismul. Vrei să ai tot ce e mai bun în această viață, pentru că nu ai decât una.

GROF: Părerea noastră despre reîncarnare are şi serioase implicaţii morale. Cum spunea Platon: a crede că nu există nimic după moarte înseamnă a construi „un paradis pentru tâlhari”.

RUSSELL: Pe de altă parte, societăţile care cred într-o oarecare formă de supravieţuire pot folosi acest lucru ca pe o formă de control şi de manipulare. Dacă nu te porţi frumos şi nu duci viaţa pe care ţi-o arătăm noi, vei fi pedepsit după moarte.

GROF: Dar conceptul de karma nu presupune răzbunare şi pedeapsă. Aceasta e o lege a universului care descrie consecinţele acţiunilor noastre. Putem ajunge să o cunoaştem, să o înţelegem şi să o folosim ca pe un principiu călăuzitor în viaţă. E mai mult decât a şti că focul te arde dacă te apropii prea mult de el sau că obiectele cad dacă nu sunt susţinute. Atunci când suntem ignoranţi sau îi tratăm pe ceilalţi ca pe o entitate separată şi fundamental diferită de noi, ne cufundăm şi mai mult în lumea materiei, a iluziei şi a suferinţei. Cu cât îi vom trata pe ceilalţi ca pe noi înşine, cu atât vom înainta spre spiritualitate şi unitate.

RUSSELL: Înţelesul termenului karma aşa cum îl cunoaştem azi poate fi diferit de cel original. La început, karma a

apărut probabil dintr-o simplă viziune care, ca multe alte idei spirituale, a fost modificată şi înfrumusețată pe parcurs. Cuvântul sanscrit *karma* înseamnă „acțiune" şi probabil se referea la realizarea profundă că suntem destinați să facem acțiunea şi să-i suportăm efectele. Nu acționăm într-un spațiu vid; acțiunile noastre reverberează şi acționează asupra mediului iar noi suntem afectați în egală măsură. Sau, aşa cum spune creştinismul, „cine seamănă vânt va culege furtună". Acest lucru nu implică participarea vreunui sistem cosmic de evaluare, prin urmare, vei obține exact ce ai semănat, şi acesta e un principiu pe care nu-l putem eluda.

LASZLO: Ideea originară cuprindea ciclul încarnării. Tot ce faci în această viață e doar o parte a existenței tale, pentru că existența ta se continuă.

GROF: În activitatea mea dedicată stărilor neobişnuite de conştiință am observat adesea evoluția tipică a celor din cultura occidentală în ceea ce priveşte problema reîncarnării. Occidentalul tipic intră în această experiență având percepția unei singure vieți şi disprețuind ideea de reîncarnare. E evident că viața este cuprinsă între cele două elemente de bază: concepția şi moartea biologică. Suntem corpuri, iar spiritul este produsul minții noastre. Când corpul nostru material dispare, dispărem şi noi, inclusiv conştiința noastră.

Cu toate acestea, experiențele prin care trec şi care le aduc amintiri din viețile trecute sunt atât de puternice şi de convingătoare încât îşi schimbă părerea total. Trăim ceva din alt secol sau din altă țară şi ne aducem aminte

perfect evenimentele (*déjà vu, déjà vecu*). În acest proces putem să înţelegem unele dintre problemele noastre emoţionale şi psihosomatice şi ne putem elibera la sfârşitul experimentului. Aceste experienţe asigură accesul la informaţii total noi despre alte perioade istorice şi alte culturi.

Astfel, cel ce începe experienţele transpersonale are un motiv foarte bun de a lua reîncarnarea în serios şi de a o vedea mult mai importantă decât alte lucruri din viaţa sa. Se ştie că evenimentele traumatizante din copilărie pot influenţa viaţa ulterioară. Acesta e domeniul de studiu al psihoterapiei convenţionale. Totuşi, uneori se găseşte un element care pare să afecteze nu doar o viaţă, ci un şir de încarnări consecutive. Odată ce oamenii realizează asta, se pot transforma în „vânători de karma".

Deci să vedem ce se întâmplă. Oameni care se vedeau limitaţi temporal şi spaţial ca fiinţe corporale care trăiesc doar o viaţă trec dincolo de aceste limite în cursul transformării. Aceste experienţe îi conving că au mai trăit cândva şi că se vor reîncarna cu siguranţă în viitor. Totuşi, ca să creadă acest lucru, trebuie să-şi păstreze izolarea faţă de ceilalţi. Nu poate există karma fără protagonişti separaţi.

Pe măsură ce îşi continuă căutarea, pot avea alt tip de experienţe care îi conving că sentimentul lor de identitate separată e o iluzie, că sunt parte a unui câmp unitar de conştiinţă cosmică care include totul. Apoi încetează să mai creadă în karma, pentru că până şi poveştile karmice par a fi un produs al maya, iluzia cosmică. Dar noua neîncredere în karma este total diferită de atitudinea originală, pentru că acum ştiu că pot să fie într-o stare de conştiinţă în care ideea

reîncarnării este absurdă. Îşi dau seama că un anumit gen de experienţe te pot convinge de supremaţia karmei, dar pot să treacă şi de această etapă. Nu există niciun răspuns exact în ceea ce priveşte karma. Totul depinde de stadiul de evoluţie al conştiinţei fiecărui individ.

LASZLO: Se pare că există mai multe karme posibile în etapele superioare, accesibile în funcţie de nivelul atins în timpul vieţii fiecăruia. Într-un anumit fel, îţi poţi influenţa alegerea vieţii ulterioare.

GROF: În Vajrayana tibetană există poveşti despre călugări budişti tibetani de rang înalt care sunt în stare să-şi menţină starea de conştienţă deplină în timpul trecerii prin toate cele trei tărâmuri, stările intermediare prin care trecem între moarte şi următoarea reîncarnare. Alţii se spune că sunt capabili să prezică sau să determine când, unde şi în cine se vor încarna în următoarea viaţă.

Aş vrea să menţionez un lucru asupra căruia n-am insistat prea mult atunci când am vorbit despre reîncarnare. O caracteristică esenţială a unei experienţe trecute este un sentiment autentic de aducere aminte: „Nu e prima dată când mi se întâmplă acest lucru. Îmi aduc aminte că am fost cândva acea persoană”. Sunt experienţe care ne duc spre alte vremuri şi alte locuri. Putem să trăim ceva ce se petrece în alt moment al istoriei, fără nicio legătură cu amintirile personale. De exemplu, ne putem vedea într-un preot incaş, într-un soldat roman sau o femeie mexicană beată, fără să ne legăm de acea experienţă în mod personal. Aceasta este doar o fereastră spre subconştientul colectiv al lui Jung.

Fizica modernă a demonstrat că nu există obiecte separate în lume şi că universul este o reţea de procese subatomice. Totuşi, în viaţa obişnuită, avem un simţ deosebit al proprietăţii în ceea ce priveşte viaţa personală, corpul nostru şi eul nostru. Când procesul de autoanaliză atinge zona subonştientului colectiv, toate vieţile trăite vreodată sunt propriile noastre vieţi. Aşa cum am menţionat mai înainte, în ultima analiză, toate au doar un singur protagonist, Conştiinţa Absolută, Brahma, Tao sau orice alt nume pe care dorim să-l folosim. Dar avem un deosebit simţ al proprietăţii asupra unora dintre aceste vieţi şi le trăim ca pe „vieţile *noastre* trecute". Nu renunţăm la eul nostru, ne agăţăm de resturile identităţii noastre.

LASZLO: Crezi că experienţele din viaţa trecută sunt dovezi că există un mănunchi de conştiinţe care supravieţuieşte morţii fizice şi se reîncarnează? Mi se pare că ăsta ar fi un concept relativ simplist.

GROF: Nu, nu în mod necesar. De exemplu, pentru hinduşi, doctrina reîncarnării nu este o credinţă în sensul obişnuit - o opinie lipsită de substanţă şi de fundament - ci o problemă pur pragmatică. Este o încercare de a asigura un cadru conceptual pentru un mare număr de experienţe şi observaţii extraordinare. Dar chiar şi în această tradiţie, credinţa în continuitatea aceleiaşi unităţi separate a conştiinţei care se reîncarnează în mod repetat într-un număr de vieţi consecutive ar fi considerat un nivel inferior, o interpretare primitivă a faptelor.

Conform unor învăţături hinduse mai sofisticate, există doar o singură fiinţă care se reîncarnează, şi aceea este

Brahma. Atâta vreme cât există mai mult de un protagonist, ne aflăm încă sub influenţa iluziei cosmice, maya. Existenţa este un câmp unitar, graniţele sunt relative şi pot fi trecute. Putem să trăim experienţele în corporalitatea noastră separată, putem să ne identificăm cu toate mamele din lume, cu umanitatea ca un tot sau cu întreaga biosferă. Dar., în cele din urmă, toate aceste graniţe sunt arbitrare şi negociabile.

Conştiinţa

LASZLO: Modul în care trăiesc oamenii din societatea modernă - perspectiva lor asupra omenirii - s-a schimbat mult, chiar în acest secol. Cu toate acestea, imaginea fiinţei umane este departe de a fi acolo unde ar trebui să fie dacă ar fi potrivită să trăiască pe această planetă mică şi interdependentă. Care este imaginea acestei fiinţe azi şi care e natura conştiinţei sale? Felul în care răspundem la aceste întrebări ar putea fi decisiv pentru comportamentul uman în situaţii concrete.

RUSSELL: Imaginea de sine e în schimbare. Vechiul model predica diferenţa noastră faţă de alte fiinţe. Suntem speciali pentru că avem conştiinţă. Această părere face parte din perspectiva ştiinţifică asupra lumii şi din credinţa creştină clasică şi generează o serie de întrebări dificile. Ce le face pe fiinţele umane conştiente? Cum apare conştiinţa din materia fără viaţă? Noua perspectivă care câştigă teren susţine că diferenţa dintre noi şi ceilalţi nu e conştiinţa pur şi simplu, ci anumite *grade* ale conştiinţei.

Să luăm câinii, de exemplu. Se pare că simt durerea - dacă n-am crede asta, nu i-am anestezia înainte de operaţii. De asemenea, se pare că visează, recunosc oameni şi locuri, şi pot acţiona conform unui scop. A spune că un câine nu e conştient şi că nu are o lume interioară a experienţei e la fel de ridicol cum aş spune despre vecinul meu că nu e conştient. Nu conştiinţa ne face diferiţi de câini, ci ceea ce se petrece în ea. Noi putem gândi în cuvinte, putem raţiona, putem înţelege lumea în care trăim, putem să ne gândim la viitor şi să luăm decizii, şi suntem conştienţi de noi înşine şi de faptul că suntem conştienţi.

Ce am spus despre câini e valabil şi pentru alte animale; pisicile, caii, delfinii, toţi au propria lor viaţă interioară. La fel şi păsările, şerpii, broaştele şi peştii. Toate au un creier, coloană vertebrală şi organe senzoriale asemănătoare cu ale noastre. Întrebarea e nu de ce fiinţa umană e conştientă, ci până la ce nivel coboară conştiinţa pe arborele evoluţiei.

Mi-e greu să spun până unde. Insectele au un sistem nervos simplu, prin urmare de ce n-ar avea conştiinţă, chiar dacă e o infimă parte din a noastră? S-ar putea ca sistemul nervos să nu fie sursa conştiinţei, ci doar un simplu amplificator al acesteia. S-ar putea ca fiecare celulă să aibă o formă rudimentară de conştiinţă. S-ar putea să nu însemne mai nimic pe lângă bogăţia experienţei noastre, dar cine poate spune că nu au trăit nici un fel de experienţă?

Din această perspectivă, nu conştiinţa însăşi a evoluat; conştiinţa face parte din viaţă. Ce a evoluat odată cu viaţa, aşa cum am mai spus, e nivelul acesteia.

LASZLO: La asta mă gândeam atunci când vorbeam despre a simţi durerea sau bucuria în contextul eticii şi moralei. Cred că până şi moleculele şi atomii au o anumită formă de interioritate, un anumit element care seamănă cu o senzaţie subiectivă. Această noţiune nu e nouă, bineînţeles: a existat în istoria filosofiei atât în Est, cât şi în Vest.

Putem oare să dezvoltăm subiectul mai departe despre o conştiinţă universală care se defineşte în funcţie de cât de explicită a fost ea în cursul evoluţiei?

RUSSELL: Pentru a înţelege natura universală a conştiinţei am putea folosi analogia cu o pictură pe pânză. Pictura depinde de culorile folosite, de calitatea pensulelor, de inspiraţia artistului, dar, orice am dori să pictăm, pânza este aceeaşi şi e absolut necesară. Fără ea nu există pictură. În acelaşi fel, conştiinţa e absolut necesară pentru orice experienţă. Lucrurile care variază sunt imaginile care apar în conştiinţă. Creaturile cu organe de simţ evoluate pot detecta mai multe detalii din lumea înconjurătoare, iar imaginea pe care o vor picta va fi, în consecinţă, mai bogată. Complexitatea sistemului nervos a dus la procesarea mai profundă a datelor senzoriale şi la o imagine mai fidelă a realităţii.

Principala cauză pentru care conştiinţa umană este mult mai bogată decât conştiinţa celorlalte animale derivă din faptul că noi ne-am dezvoltat capacitatea de a vorbi. Putem comunica unii cu alţii în cuvinte, simboluri care reprezintă diferite aspecte ale experienţei noastre. Asta înseamnă că noi putem să ne împărtăşim experienţele. Câinele învaţă în primul rând din propria experienţă şi fiecare lucru nou

înseamnă eforturi noi de cunoaştere. Oamenii nu învaţă doar din propria experienţă, ci şi din experienţa altora. Prin urmare, ne-am construit o rezervă colectivă de cunoştinţe mult mai bogată decât a oricărui individ izolat. Educaţia ne ajută să transmitem cunoştinţele noastre altora, ca toţi să poată beneficia de ele.

Dar poate cel mai semnificativ element care însoţeşte limbajul este abilitatea de a gândi. Nu doar folosim cuvintele pentru a comunica, ci interiorizăm limba, gândim în cuvinte şi, de aici, suntem capabili să facem raţionamente, să ne gândim la trecut, să ne imaginăm viitorul, să facem alegeri, să ne gândim la experienţele avute. De aici derivă şi conştiinţa de sine: suntem conştienţi că suntem conştienţi.

LASZLO: Facultatea de a fi conştient că eşti conştient - „conştiinţa reflexivă" - deschide o nouă dimensiune experienţială celor care o posedă.

RUSSELL: Natura conştiinţei de a reflecta asupra ei înşişi ne deschide calea către divinitate. Capacitatea de a simţi într-o formă sau alta, care este comună tuturor fiinţelor conştiente, este foarte aproape de noţiunea mistică de Dumnezeu. De-a lungul istoriei, misticii din toate culturile au pretins în repetate rânduri că au trecut prin identificarea propriului eu cu Dumnezeu. În filozofia hindusă, aflăm că Atman, esenţa conştiinţei noastre, este Brahma, esenţa şi sursa întregii existenţe. În tradiţia creştină, această viziune a fost probabil exprimată prin afirmaţia „Sunt Dumnezeu" - care i-a făcut pe mistici să intre în conflict cu Biserica, pentru că asemenea lucruri sunt considerate erezii.

În prezent, cantonată fiind în vechiul model care spune că spațiul, timpul și materia sunt realitatea primară din care apare conștiința, știința nu dă prea mare atenție naturii universale a conștiinței, dar, pe măsură ce va începe să ia mai în serios problema conștiinței, va trebui să dezvolte o nouă paradigmă în care conștiința este considerată la fel de importantă ca spațiul, timpul și materia. În acel moment, va realiza că a deschis porțile către o nouă cunoaștere a ceea ce religia încearcă să explice de sute de ani: nu imaginea clasică a lui „Dumnezeu bătrânul care locuiește în cer", ci o noțiune care se potrivește perfect cu înțelegerea științifică a lumii. De-abia atunci se va produce adevărata schimbare. Încă n-am ajuns la acel moment, dar ne îndreptăm spre el.

GROF: Mulți reprezentanți ai nucleului dur al materialismului ar fi împotriva lucrurilor pe care le expui acum. De exemplu, n-ar fi de acord cu ideea că abilitatea de a fi conștient se află peste tot în viață și în creație și că esența noastră este profund divină. Îmi aduc aminte câteva din afirmațiile extremiste făcute după ce Norbert Wiener a formulat principiile de bază ale ciberneticii. De exemplu, era posibil să construim vulpi mecanice în stare să urmărească un iepure fără să aibă nicio noțiune subiectivă a existenței acestuia. Se sugera în mod serios că toate animalele sunt așa - niște sisteme mecanice lipsite de discernământ subiectiv, propulsate de secvențe complexe de stimuli și de reacții. Era, bineînțeles, foarte greu să se nege existența conștiinței la oameni, din moment ce toți trecem prin această experiență.

Cu toate acestea, ce spui tu nu e doar o vagă supoziție metafizică sau o speculație pseudo-filosofică. Ce nu vor să vadă criticii materialiști e faptul că avem un mare număr

de dovezi în favoarea acestor idei, dovezi oferite de experienţele noastre. Aşa cum am spus mai devreme, în stările neobişnuite identificarea cu alte forme de viaţă, inclusiv cu viruşi, plante sau chiar cu alte elemente anorganice ale cosmosului, e un lucru comun. S-ar putea argumenta că acestea nu sunt dovezi directe că tot ce ne înconjoară are conştiinţă. Dar, în ultimă instanţă, experienţele transpersonale sugerează că o asemenea posibilitate este foarte reală. În acelaşi fel, faptul că putem să ne identificăm cu divinitatea este irefutabil şi a fost confirmat în repetate rânduri de cercetările moderne asupra conştiinţei.

Nu-mi pot imagina o teorie convingătoare care să ofere o explicaţie materialistă pentru existenţă şi natură şi care să fie în concordanţă cu aceste experienţe. Deci problema este originea şi statutul real al acestora - lucrul pe care l-ai semnalat în aceste două zile, Ervin. Dezvăluie ele adevăruri profunde despre natura realităţii sau sunt doar fantezii şi halucinaţii? Patruzeci de ani de studiu al acestor fascinante fenomene m-au convins că trebuie să le luăm în serios.

Ştiinţa academică tradiţională descrie fiinţele umane ca fiind animale aflate la un nivel înalt de dezvoltare, adevărate maşini biologice gânditoare. Experienţele şi observaţiile asupra stărilor zilnice de conştiinţă sugerează cu putere că suntem obiecte newtoniene făcute din atomi, molecule, celule, ţesuturi şi organe. Totuşi, experienţele transpersonale ne arată foarte clar că fiecare dintre noi putem să manifestăm proprietăţile unei conştiinţe infinite care transcende spaţiul, timpul şi cauzalitatea liniară. Formula cea nouă, care aduce aminte de paradoxul fascicolului de particule din fizica modernă, ar descrie oamenii ca fiinţe paradoxale, caracterizaţi de două aspecte complementare:

pot avea proprietăţile obiectelor newtoniene dublate de cele ale conştiinţei infinite. Corectitudinea oricărei dintre aceste descrieri depinde de starea de conştiinţă în care se fac observaţiile.

LASZLO: Este curios că în ultimii câţiva ani termenul de „conştiinţă" a ajuns să fie folosit pentru ceea ce se numea înainte „minte" sau sensibilitatea şi subiectivitatea asociate cu organismele vii.

În mare parte din literatura anterioară, termenul de conştiinţă a fost rezervat pentru a exprima acea facultate umană unică a conştiinţei de sine. Atunci când eşti conştient, eşti conştient de propriile gânduri şi senzaţii. În acest context, putem vorbi despre ceva specific uman, pentru că sediul conştiinţei care reflectează asupra propriei persoane este situat în neocortex, iar acesta este dezvoltat doar într-o anumită măsură la specia umană - deşi evoluţia primatelor de rang superior pare să se îndrepte într-acolo. Totuşi, subiectivitatea, care nu e conştiinţă reflexivă, este tocmai acea facultate de a avea senzaţii, şi cred că aceasta e asociată cu fiecare sistem care există şi evoluează în natură.

Aşa cum a spus Pete, nu există nicio limită în ceea ce priveşte răspândirea subiectivităţii în natură. Dacă spui despre câinele tău că e subiectiv, trebuie să spui acelaşi lucru despre şoarece, şi aşa mai departe, până la cele mai simple organisme vii. Dar de ce nu şi despre componentele acestora, despre macromolecule, molecule şi atomi? Seminţele conştiinţei trebuie să fie prezente pretutindeni în univers.

RUSSELL: Da, conştiinţa este la fel de fundamentală pentru univers ca şi materia, spaţiul şi timpul, absolut fundamentală.

LASZLO: Conştiinţa devine din ce în ce mai des amintită când vorbim despre timp şi evoluţie. Este o realizare remarcabilă a speciei noastre faptul că atât creierul, cât şi corpul nostru dezvoltă seminţele conştiinţei care sunt prezente peste tot în natură în capacitatea de autoreflecţie. E ca şi cum am adăuga un monitor care nu e legat la cartografierea lumii dincolo de corp, dar este conectat la cartografierea procesului de cartografiere a lumii.

RUSSELL: Elementul care ne face speciali este tocmai această capacitate de autoreflecţie şi nu cred că o mai are altcineva, cel puţin nu creaturi precum câinii sau pisicile. S-ar putea ca delfinii şi balenele să fie dotate cu această abilitate, dar pe moment nu se ştiu prea multe despre modul de funcţionare al creierului lor.

LASZLO: Sunt de acord. De aceea avem identitate personală, pentru că odată ce avem conştiinţă de sine, ne putem vedea pe noi înşine ca parte a lumii. Bineînţeles, putem să greşim şi să credem că suntem în opoziţie cu lumea, sau separaţi de ea. Putem spune: „eu sunt acesta şi acestea sunt limitele mele corporale". Orice alt lucru exterior formează entitatea „nu sunt eu" pe care o considerăm total diferită de ceea ce suntem. Şi atunci suntem condamnaţi la egocentrism şi la toate limitările şi restricţiile care derivă din el. Oare avem posibilitatea măcar în ultimă instanţă să cunoaştem ceva în afara conştiinţei noastre? Din punct de vedere materialist, eul auto-reflexiv este total separat de lume.

GROF: Cu toate acestea, cei ce se implică în experimente sistematice de explorare a eului prin stări neobişnuite de

conștiință, cum ar fi meditația, psihoterapia sau folosirea responsabilă a substanțelor psihedelice, tind să dezvolte o perspectivă distinctă și unitară despre sine și despre realitate. Același lucru se întâmplă în cazul experiențelor spontane puternice - nașteri spirituale sau morți aparente. Caracteristicile esențiale ale acestei noi atitudini în ce privește viața sunt un sentiment de legătură profundă cu omenirea, cu alte specii și cu natura, grija pentru viitorul planetei și spiritualitatea unei naturi universale și atotcuprinzătoare. Alte elemente suplimentare pot fi reorientarea către surse de energie refolosibilă, nevoia de a menține mediul curat și o tendință de întoarcere la ciclurile naturale, cu alte cuvinte, orientarea către activități vitale pentru un viitor sigur.

RUSSELL: Poate că limba și gândirea ne-au dat un sentiment al eului, dar mulți dintre noi sunt doar pe jumătate conștienți de cine suntem cu adevărat, și acest lucru are dezavantajele lui. Așa cum am discutat mai înainte, tindem să ne derivăm identitatea din ceea ce facem, din ceea ce avem, din modul în care suntem priviți de ceilalți și din rolul nostru în lume. O asemenea identitate este foarte fragilă și permanent supusă circumstanțelor. Încercarea de a menține acest tip derivat de identitate ne conduce la o serie de comportamente nepotrivite și dăunătoare. Tradițiile spirituale pretutindeni în lume ne spun că trebuie să descoperim un eu mult mai profund pentru a ne găsi adevărata identitate. Numai atunci vom descoperi adevărata libertate.

Din această perspectivă, practicile spirituale pot fi considerate ca moduri de a depăși unele dintre handicapurile limbii pentru a ne putea găsi adevăratul potențial ca ființe umane dotate cu simțire.

GROF: Cuvintele tale îmi aduc aminte de o discuţie pe care am avut-o acum mulţi ani cu un bărbat care ieşise dintr-o experienţă psihedelică în care îşi investigase sensul profund al vieţii. Descoperise că multe din lucrurile pe care le făcea erau lipsite de autenticitate şi satisfacţie. Nu le trăia cu toată inima. Multe din ele erau vise neîmplinite şi aşteptări ale părinţilor, iar el se străduia să-i mulţumească. Mai descoperise şi ce puternice erau modelele inoculate de cultură, de cei din jur şi de circumstanţe.

La un moment dat, mi-a spus: „Ştii, cel mai important lucru în viaţă e să ne găsim ‘ conştiinţa de năsturel ‘. Nu ştiam cuvântul, pentru că omul tocmai îl inventase, aşa că l-am rugat să-mi explice. „Nu trebuie să fie neapărat floarea numită năsturel, poate să fie oricare altă floare sau plantă. Uită-te la ele! Toate sunt în contact direct cu Pământul, Soarele şi Ploaia. Năsturelul nu vrea să fie trandafir. Nu-şi face probleme dacă va ajunge într-un buchet de mireasă, într-o salată sau dacă va fi mâncat de un iepure sau călcat de o vacă”. Şi a continuat să-mi spună că simţea că toate falsele modele pe care ni le impun întâmplările vieţii conţin un germene al adevăratei noastre meniri cosmice. Asta era pentru el conştiinţa de năsturel. Când descoperim ce înseamnă asta pentru fiecare şi începem să o folosim ca principiu călăuzitor, viaţa noastră devine creativă, împlinită şi uşoară. Joseph Campbell numea asta „căutarea fericirii”.

LASZLO: Pentru că avem o conştiinţă reflexivă, avem capacitatea de a da sens existenţei, iar acesta nu e obligatoriu să urmeze modelul occidental de natură materialistă. Fiinţele care sunt lipsite de această capacitate trăiesc doar experienţa: ea e propriul ei înţeles. Cred că un câine sau

orice alt animal percepe lucrurile direct, fără să reflecteze asupra lor. Acest lucru are consecințe majore. Dacă un animal face greșeli, ele se corectează prin selecție naturală. De exemplu, dacă iepurii ar confunda un șarpe cu un băț, specia ar dispărea foarte repede. Dar oamenii continuă să facă greșeli și trebuie să plătească, dar plata nu schimbă greșeala, ci face și mai dificilă posibilitatea de a recunoaște perspectiva greșită. Rezultatul este o multitudine de perspective diferite asupra lumii și a propriei persoane, din care unele ne vor fi mai folositoare pentru supraviețuire decât altele.

Dincolo de ideea de funcționalitate există problema filosofică și metafizică a adevărului suprem. Blestemul uman este că suntem în stare să ne punem întrebarea, dar că răspunsul nu e niciodată sigur, pentru că nu putem să vedem lumea decât prin percepțiile și interpretările noastre - nu avem acces decât la propria noastră perspectivă, nu la realitatea pură. Bineînțeles că anumite concepții sunt mai aproape de conceptele de supraviețuire și dezvoltare decât altele și, prin urmare, mai aproape de ideea de adevăr. E în interesul nostru să ne apropiem cât mai mult de aceste interpretări, pentru că ne dau cele mai consecvente și mai puternice răspunsuri la întrebările supreme pe care toți ni le punem mai devreme sau mai târziu.

În același timp, am aflat că nașterea conștiinței este un pas revoluționar care ne aduce mai aproape de adevărurile fundamentale despre noi înșine și despre lume, adevăruri care fac parte din moștenirea culturală a contemporaneității, ignorate sau reprimate în cursul dezvoltării materialiste și a civilizației tehnologice. Acum, când știința și societatea

trebuie să facă faţă provocării unui salt evolutiv, perspectivele care ni se deschid includ descoperirea şi redescoperirea unor perspective mai profunde asupra vieţii, cosmosului şi conştiinţei. E foarte emoţionant să trăieşti aceste timpuri, să dialoghezi şi să acţionezi.

E târziu şi a venit timpul să încheiem acest dialog şi să ne luăm rămas bun. Am avut două zile pline şi emoţionante de discuţii care au acoperim o gamă largă de subiecte, de la dezvoltarea personală la evoluţia umanităţii. Am început cu întrebări despre şansele de pace în lume şi ne-am întors mereu la ideea că soluţia pentru pacea lumii şi pentru supravieţuirea şi dezvoltarea noastră personală şi colectivă este evoluţia conştiinţei. Chiar dacă problemele pe care le-am ridicat sunt grave, nu ne-am refugiat într-o atitudine pasivă, pesimistă. Am găsit un element care să ne dea optimism: schimbările care se petrec în prezent în valorile, viziunea şi perspectivele omenirii, în conştiinţă. Am numit acest lucru „revoluţia conştiinţei", un fenomen pe care l-am privit ca pe un semn pozitiv al timpurilor noastre - un semn că omenirea, ca specie culturală şi biologică, răspunde ameninţărilor şi provocărilor acestor timpuri grele, dar fascinante.

Epilog - Reflecţii suplimentare

Când Ervin Laszlo m-a rugat să scriu câteva reflecţii despre această carte incitantă, m-am trezit scriind un comentariu care mă ducea înapoi spre copilărie. *Revoluţia conştiinţei* este o înregistrare a întâlnirilor de la Sausalito şi

San Francisco între Ervin Laszlo, Peter Russell şi Stanislav Grof. Îmi aduc aminte că Sausalito era la capătul liniei de feribot din Market Street în San Francisco, unde la sfârşit de săptămână erau cozi imense şi trebuia să aşteptăm ore în şir pentru a ne putea îmbarca. În acele zile inocente, zeci de mii de locuitori ai oraşului San Francisco plecau de aici pentru a explora Pădurile Muir şi Muntele Tamalpais. O locomotivă ciudată cu pistoane verticale trăgea un trenuleţ format din vagoane descoperite care alunecau la vale. Aşa mi-au venit în minte problemele care m-au preocupat toată viaţa şi pe care *Revoluția conştiinţei* mi le-a readus în minte.

Cred că de fapt *am devenit inconştienţi.* Schimbarea acestei stări nu implică numai căutarea unei noi dimensiuni a conştiinţei, ci mai ales renunţarea la armura protectoare conştientă pe care ne-am construit-o şi intrarea într-o stare care să exploreze afinitatea noastră înnăscută cu Întregul din care facem parte.

Pentru a preveni ceea ce marea majoritate consideră azi drept o inevitabilă sinucidere colectivă, trebuie să învăţăm cum să permitem manifestarea potenţialului pe care-l avem. La naştere fiecare dintre noi purtăm amintirea speciei noastre, a structurii ei genetice, a percepţiei universale a infinitului şi a abilităţii de a ne asculta pe noi înşine. Învăţăm să ne folosim auzul şi văzul care ne ajută să apreciem şi să creăm muzica şi arta; ne dezvoltăm din punct de vedere intelectual dobândind cunoştinţe şi abilităţi şi trecem prin viaţă încercând să ne folosim capacităţile la maximum. Cu toate acestea, nu înţelegem cum să exprimăm sentimentul infinitului pe care-l purtăm în noi. Încercăm să-l transformăm în ceva tangibil, substanţial şi puternic

pentru a avea controlul absolut asupra propriei persoane şi a lumii noastre. Se pare că singurul mod de a transmite sentimentul de eternitate fără a ne afecta ambiţiile este prin expresia artistică şi creativă, prin crearea unei opere care poate fi infinit de frumoasă - un exemplu de modalitate în care creativitatea poate salva aspectele brute, grosiere ale realităţii. Aş spune că fără artă şi fără umilinţă sentimentul infinitului are puţine şanse de a se exprima în afara puterii de a avea, a domina şi a exercita controlul absolut. Când eul domină, dorinţa noastră de putere nu are limite. Individul poate fi văzut doar ca „o piesă într-un mecanism", dar, dincolo de ego, toţi avem un eu care cunoaşte secretul celulelor vii şi crede în posibilitatea uniunii mistice cu Întregul.

Chiar dacă această credinţă există în subconştient, toţi dorim să ne întoarcem la experienţa divină. Întoarcerea însă presupune un anumit sacrificiu. Actele de sacrificiu pentru îmbunarea zeilor erau foarte obişnuite în societăţile „primitive". Dumnezeul nostru de azi e Mammon - bani şi comerţ - iar sacrificiul e global. Sentimentele naţionaliste, de exemplu, încurajează oamenii să creadă că este de datoria lor să se sacrifice pe ei înşişi şi pe ceilalţi, să-şi protejeze simbolurile sacre şi principiile, dându-i naţionalismului un înţeles deplin. În actele de sacrificiu, sunt preferaţi copiii şi femeile, poate într-un mod mai puţin ritual decât înainte, dar încă în număr îngrozitor de mare. În anumite locuri, copiii musulmani cred că moartea e cea mai înaltă răsplată şi se grăbesc (sau sunt împinşi) spre moarte cu miile, pregătiţi pentru a deveni ucigaşi de încredere. Prin urmare, avem în noi chemarea divină, ascultarea, idealurile, dar, în mod conştient, suntem în serviciul Diavolului. Suntem conştienţi de principiul unităţii universale, dar îl folosim pentru

scopurile cele mai hidoase, mai prosteşti, mai înguste şi mai sinucigaşe.

Sistemele noastre judiciare, care se bazează pe pedepse, în loc să protejeze victimele şi să reabiliteze făptuitorii, sunt total greşite. Pedeapsa oferă şanse reduse de educaţie sau de îmbunătăţire a comportamentului. Legile care impun arbitrar diferite pedepse sunt aproape inutile, asemenea armatelor de avocaţi care analizează textele legale indescifrabile şi a juraţilor *ne*calificaţi pentru a judeca fiecare caz pe baza existenţei sau inexistenţei anumitor merite. De la Nuremberg încoace au fost numeroase încercări de a crea o Curte Internaţională, dar numai prevenind se pot salva vieţile oamenilor şi se pot îmbunătăţi perspectivele noastre de a proteja civilizaţiile şi culturile lumii.

Resursele noastre naturale sunt suficiente pentru a susţine populaţia doar până la un anumit nivel. Chiar şi în cea mai puternică democraţie, care asigură ajutor pentru cei oprimaţi, slabi, bolnavi, lipsiţi de pregătire şi vulnerabili, n-am fi în stare să-i împiedicăm pe cei lipsiţi de milă să-şi însuşească hrana, pământurile, apa şi alte resurse. În termeni umanitari, avem resurse vaste de compasiune, vină, obligaţie, coduri morale şi religie. Banii sunt puterea democratică, pentru că dolarul rămâne tot dolar oricare ar fi culoarea sau condiţia mâinii în care se află, dar, cu toate acestea, există abuzuri atât de mari, încât banii pot cumpăra naţiuni întregi, de aceea e esenţial să se stabilească zone libere de bani care să promoveze relaţiile active şi directe în mod independent.

Puterea de convingere a reclamelor, a propagandei politice şi a religiilor este foarte asemănătoare. Metodele

manipulează şi induc în eroare în acelaşi fel, bazându-se pe promisiuni nerespectate: de exemplu, China şi Statele Unite urmăresc amândouă acumularea de putere pentru a exploata şi a controla resursele umane şi materiale. Sub presiunea evenimentelor, situaţia s-ar putea transforma într-un război. Dacă înclinaţiile noastre cele mai întunecate pot fi justificate teoretic sau binecuvântate printr-un ideal şi nu avem altă alternativă decât împlinirea acestuia, depinde doar de conştiinţa noastră cum vom acţiona.

În ciuda marilor progrese în domeniul medicinii, psihologiei, agriculturii, nutriţiei, tehnologiei, comunicaţiilor şi activităţilor distractive, sau din cauza lor, fiinţele umane au fost reduse la starea de funcţionare „pe baterii", iar în curând s-ar putea să asistăm la decimarea speciei noastre la scară planetară, asemeni epidemiilor de ciumă din trecut, cu focare provocate simultan de diverse cauze. De fapt, procesul a şi început - falimente, şomaj, boli, foamete, haos social în Statele Unite şi în alte ţări mai puţin bogate - şi e nevoie de o nouă ordine de valori dacă vrem să supravieţuim la nivel personal şi global.

Problema e următoarea: putem să alegem cea mai umană modalitate de a învăţa lecţia pe care o avem de învăţat fără să producem efecte negative cum ar fi radiaţii, răzbunare, devastări sau daune psihologice? Putem să facem lumea un loc al bunătăţii şi „al democraţiei" (ca să-l parafrazez pe Woodrow Wilson)? Valorile care contează sunt cele care afectează cel mai mare număr de oameni în mod pozitiv - încurajarea, înţelegerea, răbdarea, curajul - implicând un înalt grad de încredere şi un grad redus de erodare. Artişti, visători şi inventatori joacă un rol esenţial

în combaterea prejudecăţilor şi a violenţei, mai ales în transmiterea idealurilor şi valorilor copiilor; de exemplu, proiectul meu MUS-E, care aduce muzica şi artele în şcolile din Europa, a arătat cum inovaţia poate duce la schimbarea conştiinţei.

Cele mai dificile concepte pe care fiinţa omenească le poate învăţa sunt moderaţia, simţul proporţiei şi cunoaşterea limitelor. Dificultatea constă în extinderea spaţiului şi a timpului pentru a trece de la vânarea prăzii la protejarea victimei, de la un aici şi un acum la o dimensiune mai largă unde compasiunea se opune lăcomiei. Putem găsi un sistem educaţional care să ne ajute să fim buni şi curajoşi, iertători şi hotărâţi, încrezători dar realişti, înţelepţi şi generoşi mai degrabă decât deştepţi şi egoişti? Pot activităţile noastre zilnice şi comportamentul nostru să fie conduse de principii creative, artistice, estetice? Putem să încetăm să ne mai educăm copiii în prejudecăţi şi în frică? Putem să eliminăm violenţa şi brutalitatea de pe ecrane, din cărţi, din gândurile şi ambiţiile noastre, sau acesta e modul nostru de a ne pregăti pentru catastrofele care vor veni?

Cred în această uniune a „interiorului" cu „exteriorul". Marele filosof german Constantin Brunner a afirmat că există o gradaţie în modul în care lucrurile devin conştiente. Ne întrebăm dacă nu este posibil ca şi noi să fim „pătrunşi" de conştiinţă în acelaşi mod în care este pătruns neutronul. Poate acesta este modul în care se poate produce revoluţia în conştiinţă, prin generarea şi încurajarea noilor atitudini şi credinţe care se vor infiltra în gândurile noastre, în acţiunile şi în instituţiile noastre, de la medicină, psihologie şi filosofie până la ştiinţă, comerţ, sistemul bancar, religie

şi arte. Suntem meniţi să ne trăim vieţile fiind conştienţi de existenţa altor oameni şi animale, de potenţialul minţii noastre, de frumuseţea artei şi de bucuria adevăratei comunicări care dă importanţă egală timpului, spaţiului, expeditorului şi destinatarului mesajului. Acesta este modul în care este diseminată creaţia în diverse situaţii şi condiţii, iar unul dintre rezultate este diluarea ideii de originalitate; putem vedea simultaneitatea unor idei şi invenţii, deşi depărtate în timp şi spaţiu. Am fost uimit cât de des „se atrag lucrurile asemănătoare" şi cum se adună constelaţiile bune (sau rele) pentru a oferi un rezultat comun. Este îmbucurător atunci când o perspectivă pozitivă şi benefică pune stăpânire pe o mentalitate opusă sau pur şi simplu se extinde asupra unei întregi societăţi. Un exemplu de „mentalitate opusă" ar putea fi cazul în care ne trezim închişi într-o facţiune, un grup fundamentalist în care calmul începe să fie atacat de stratageme distructive, iar visul de coşmar, lipsit de echilibru interior şi de linişte. Ne putem imagina un terorist ca pe un martir pur şi extatic, deosebit de motivat şi lipsit de simţ de conservare, dar care nu contribuie cu nimic la dezvoltarea proprie sau a umanităţii pentru că scopul său este răzbunarea.

Din fericire, ne îndreptăm spre nişte principii unificatoare de mare valoare. Eu cred într-o religie universală a adevărurilor simple şi a relevanţei contemporane. Esenţialul cercetării ştiinţifice şi aplicaţiile ei s-au mutat din tangibil în intangibil, din mecanic în electric, din puterea cărbunelui în puterea atomului. Din punct de vedere medical, înţelegerea e acum cuprinsă în mintea şi în creierul nostru; suntem pe deplin conştienţi de progresul de la corp spre minte şi spre celula vie, cu elementele ei de chimie şi electronică.

Modelul și scopul vieții încep să devină evidente pe măsură ce descoperim naturalul și inevitabilul desfășurării ei în anumite condiții ideale. Ne dăm seama de tenacitatea vieții de a exista și de a experimenta în ultimă instanță revelația divinității prin conștiința care se dezvoltă, prin comunicare și prin recunoașterea procesului de viață și moarte, printr-o succesiune nelimitată de vieți și morți.

Dorința mea este să fiu înconjurat de dragoste și de încredere, să fiu în stare să ajut și să îndrum, și să fiu ajutat și îndrumat la rândul meu. Posibilitățile de a învăța și de a ajuta sunt nelimitate. Trebuie să respectăm acea porțiune sfântă a vieții care e formată din visare, gândire, meditație, rugăciune - toate caracteristice timpului liber care limitează ego-ul și dezvoltă conștiința. Ego-ul este de asemenea limitat în înțelegerea și grija pentru celălalt. Scopul vieții este să înveți, să dai, să fii mulțumit, să știi, să împarți cu ceilalți, să găsești plăcere în dragostea și recunoștința celuilalt, în propria înțelegere, în sănătate, să clădești și să aparții unui spațiu al cerințelor reciproce. Încrederea, prietenia, exuberanța, abandonul și fericirea sunt esențiale pentru o existență civilizată, la fel de necesare ca umorul.

Suntem capabili să respectăm „tehnologia" și să ne schimbăm în același timp drumul propriu și cel al „lumii a treia", așa cum sugera E. F. Schumacher în viziunea lui în care „tot ce-i mic e frumos"? Drumul pe care trebuie să-l alegem este foarte simplu: mijloacele, înțelegerea, până și mâinile, mintea și inima sunt prezente. Și atunci ce lipsește? Trebuie să scăpăm de letargie și de obiceiurile proaste, de mentalitatea de țap ispășitor, de prejudecăți. Avem nevoie de inspirație, de recunoașterea satisfacției profunde de a

vedea copii fericiţi, de a avea prieteni de încredere, de a ne depăşi frica, de a ne bucura de creativitatea vieţii, de educaţie şi de satisfacţia de a vedea cât de mult putem realiza pentru noi, pentru ceilalţi şi pentru binele comun.

Yehudi Menuhin

Tabla de materii

Suntem martorii unor timpuri istorice. Planeta trece prin schimbări fundamentale, dar orice schimbare, şi cu atât mai mult una de conştiinţă, presupune o criză majoră. Această carte este transcrierea unei discuţii despre supravieţuirea planetei şi a noastră ca specie, între unele dintre cele mai strălucite minţi ale secolului XX: *Stanislav Grof, Erwin Laszlo şi Peter Russel.*

Stanislav Grof este unul dintre întemeietorii psihologiei transpersonale, un adevărat pionier în domeniul explorării moderne a tărâmurilor vaste şi aparent nelimitate ale conştiinţei, iar descrierile pe care le face acestui peisaj extraordinar sunt neegalate. Este cunoscut pentru a fi redesenat cartografia psihicului omenesc, incluzând în acesta domeniile perinatale şi spirituale. Numeroasele sale cărţi (dintre care *Psihologia Viitorului*, *Calatoria ultimă* şi *Când imposibilul devine posibil* au aparut deja) sunt deja legendare.

Peter Russell este un fizician teoretician strălucit care pune în discuţie întregul mod de a concepe universul. În cărţi precum *De la Ştiinţă la Dumnezeu* (apărută la EFP), Peter se axează iar şi iar pe ceea ce pare a fi problema crucială pentru mileniul următor: în ce mod vor afecta schimbările conştiinţei schimbările din lume în general?

Ervin Laszlo poate fi numit un geniu al sistemelor de gândire. În cărţi mult prea numeroase pentru a putea fi enumerate a afirmat un fapt foarte adevărat, dar deconcertant: trăim într-un univers în care suntem legaţi fără speranţă unul de celălalt, conectaţi în mod miraculos la toate elementele realităţii. Opera sa, care se întinde pe patru decenii, a fost o chemare clară şi consecventă la recunoaşterea sistemului de interconexiuni care există în natură şi în societate. Ridicându-se la o perspectivă globală, a ajutat nenumăraţi indivizi să scape de limitele şi dezamăgirea care bântuie lumea modernă de cel puţin trei secole încoace.

În concluzie, această carte este o radiografie de o luciditate cutremurătoare a timpurilor noastre, care pune în discuţie întreaga paradigmă a cunoaşterii, a cărei concluzie ar putea fi aceea că, dacă nu vom schimba într-un mod fundamental felul nostru de a privi Universul, nu există nici o garanţie pentru supravieţuirea noastră ca specie.

ISBN 978-973-1812-32-8

www.efpublishing.ro

E CARTEA CARE ÎŢI SCHIMBĂ VIZIUNEA